

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udvalgte digte

Citation: Ewald, Johannes: "Udvalgte digte", i Ewald, Johannes: *Udvalgte digte*, udg. af Esther Kielberg ; Kim Ravn , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1999, s. 181.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-ewald02dkval-shoot-idm140323882421216.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Udvalgte digte

Efterskrift og noter

182

183

Efterskrift

I. Myten Ewald

En af Karen Blixens personer, den gamle madam Bæk i »Et Familieselskab i Helsingør« (1935) mindes, da hun passerer Rungsted Kro, at hun som tiårig mødte Johannes Ewald og blev venner med ham. Skønt syg og svag og trods brændevinslugten tiltrak han barnet med »den Magnetisme, som Livets store Magter besad (...) Endnu tre Aar senere, da hun gik til Præsten, havde hun tænkt sig den Herre Jesus med Haaret i en Pisk, og med den døende Digters brudte, straalende, vilde, blide og hovmodige Smil« (Syv fantastiske Fortællinger, 1957, s. 224).

Her er en kær og kendt myte om Johannes Ewald koncentreret, så den afgiver sin fulde lyskraft. Denne kunstnermyte med sit strejf af helgenlegende har vist sig levedygtig. Den er opstået ikke bare af forfatterskabets udsagn, men også af talrige anekdoter fra Ewalds levnedsløb; desuden har portrætterne af ham gjort deres, navnlig måske Erik Pauelsens fra o. 1780.¹ Endelig har eftertidens romantiske forestilling om det herlige geni stadig et godt greb i os; vi slipper den nøddigt.

Det er ikke tanken her at undersøge myten og afgøre, om den er sand eller falsk. Men med myten som udgangspunkt styres opmærksomheden mod de energier i forfatterskabet, der har bidraget til den, og mod de sider af værkerne, der ser ud til at modsige den. Her kommer det naturligvis især til at gælde lyrikken; men det forsøg på en karakteristik af Ewalds univers, der skulle blive resultatet, støtter sig også til enkelte af prosateksterne.

184

II. Den himmelske ild

Blixens billede af den kristuslignende digter med det mærkelige smil forsøger at sammenfatte det indtryk, Ewalds digtning og livshistorie kan give. Ewald ses som en mand, der led og døde for kunsten, men genopstod eller udødeliggjorde sig i den. Med en omskrivning af Blixens ord: Han opfyldte i ensomhed, ubundet, selvbevidst og i kærlighed sin høje bestemmelse, der var den at nære og lade sig opbrænde af »den himmelske Ild«. Denne metafor er en af Ewalds benævnelser for inspirationen, således i det selvbiografiske fragment *Levnet og Meening* (1774-78, trykt 1804-08):

»(...) da han [Ewald] blev undfanget, havde den guddommelige lagt en Gnist i hans Hjerte - og allerede havde den grebet om sig - allerede begyndte den himmelske Ild, at ulme« (LM, s. 98).²

Blixens barnlige iagttagelse ser denne ild i digterens strålende blik. Hvilke skikkelser antager den i Ewalds digtning og liv, og hvilke glæder og kvaler voldte den ham?

Blixen lader den ganske unge pige opfatte Ewald som en helt og martyr, ofret til »Livets store Magter«, dvs. de kræfter, der driver kunsten. Selv har Ewald i et udateret fragment en mere illusionsløs og sørgmodig betragtning om omkostningen ved et liv med kunsten. Den består i en særlig hensynsløshed hos kunstneren,

der ikke blot rammer ham selv, men livet som sådant - herunder omverdenen - når det skal forvandles til kunst:

Lær mig
Vor Sjæl er Ild, - som utaknemmelig,
Fortærer det hvorved den føder sig -

(s. 113)

Den himmelske ild, siger Ewald, er givet os af Gud. Mennesket er, med et udtryk, han tit bruger, en »jordgud«, skabt i Guds billede. Men ilden er et farligt element i daglig omgængelse. Værkerne vidner om, at Ewalds vurdering af de skabende tilstande ikke er 185 den samme fra først til sidst i forfatterskabet. Holdningerne til kunstnerrollen spænder fra det højeste hovmod til den dybeste, ydmyge anger over denne luciferiske opsætsighed mod Gud, som jeget har misbrugt sin ild til.

Digterhovmodet når et højdepunkt i et epigram på tysk, sandsynligvis fra 1774: »Thoren, wie lange verfolgt ihr den Barden?« (s. 135). Her svæver jeget frit på åndevinger som en luftens søn, der har kappet jordforbindelsen. Højt hævet over vrimlen driver han spas med stjernerne.

I et andet udateret fragment: »Hellige, Hellige, Hellige Gud« (s. 136-37) gruer jeget for straffen, som venter den, der i »misbrugt Frihed« og ved »Følelsers ved Kunst opblæste Ild« har været ulydig mod Guds bud. At ilden er opblæst ved kunst, kan hentyde til sindstilstande, hvor jeget pisker sig ekstatiske op i selvhverlighed, eller som slet og ret kommer fra alkoholen. Også i dette digt tales om »himmelsk Ild«, men nu som den kraft, der er nedlagt i »Viidsdoms høye Sprog«³ - dvs. det af Kristus formidlede Guds ord - en kraft, vi ydmygt bør takke skaberen for. Det er en nærliggende, om end ikke sikker antagelse, at digtet er blevet til i tiden efter Ewalds såkaldte omvendelse⁴ til en pietistisk farvet fromhed. Til omvendelse hører »at erkjende og oprigtigt angre sine Synder«, og »alvorligen at vende sig til Gud og tragte efter Naade«, siger Katekismen.⁵ Denne begivenhed i Ewalds liv, der har voldt litteraturforskningen problemer, fandt angivelig sted i 1777 (jf. Brix, s. 148 ff.). Den blev dirigeret af moderens ven og sjælesørger, den kun ét år ældre J. C. Schönheyder (1742-1803).

Imellem de yderpunkter i Ewalds liv og digtning, som de to nævnte tekster angiver, lægger sig andre, hvor jeget i større eller mindre grad hviler i en selvberørende tillid til, hvad guddomsgnisten kan udrette i et menneske. Det gælder eksempelvis det kendte digt »Natte-Tanker«, som vi skal vende tilbage til. Også efter den såkaldte omvendelse arbejder inspirationen i Ewald, som et krav, en anfægtelse, eller i beåndede udtryk for de autentiske religiøse oplevelser, fromhedslivet gav ham.

Ewald kan således til tider tale om digteren som en luftånd, der suverænt har ophævet tyngdekraften, og til andre - senere - tider 186 om sjælen som den »Arme Nedfaldne« ørneunge, der må krybe på myrens fodsti efter stolt at have svunget sig mod det himmelske. Det sker i oden »Til Sielen« (1780), som også indeholder det berømte billede af sjælen, der kaster sig »Høit, som en springende Hval mod Solen«. I Ewalds poesi finder man en vilje - og kunstnerisk evne - til at forbinde himmel og jord. Denne forbindende drift ytrer Ewald tillid til i Levnet og Meeninger:

Salige Formaål [dvs. forbillede, Gud], kan den henrykte Digter tænke - føle dig - føle din Himmel? - - og see tilbage til en Tue, hvorunder han fordum nød nogle af dine svageste Glimt - indhyllede, dæmpede, næsten qualte i en Skye af jordiske, af daarlige Glæder? - Han kan det! - Han skal det! (LM, s. 99)

Her finder man også en række af forfatterskabets tillidsserklæringer til den flammende indbildningskraft og de ekstatiske tilstande, beskrevet i »Til Sielen« og andetsteds, hvor sjælen løfter sig mod sit guddommelige udspring; i Levnet og Meeninger især i det kapitel om »Høyen«, som citaterne ovenfor er hentet fra. Værket har også inderlige hengivenhedserklæringer - der samtidig overkommer at være jordisk selvironiske - til rusen og »de nye, de besynderlige, de store og ædle Billeder«, den kan indgive sjælen. En tilstand, der til stadighed må friste en digtersjæl, »uden at tilsidst enten Stregen, eller den RendeSteen, den AfGrund, som laae bag ved Stregen kunde skrekke mig derfra« (LM, s. 106).

Evnen hos Ewald til at forbinde højt og lavt har at gøre med, at hans usædvanlige formsans og -vilje kombinerer sig med stor fantasirigdom, et vidt følelsesregister, nærvær og tankens skarphed. Det giver sig altså blandt andet udslag i en humor, der viser sig tydeligst i prosaen. Ewald siger selv (i digtet til Cecilia Wormstrup s. 114), at »Sorg er min Sang - prosaisk er min Latter«. Men også i visse af digtene ytrer hans sans for det himmelske i det jordiske sig som humor, ikke mindst i bryllupsdigtene. Her besynges den sanselige kærligheds himmelske ild gerne højtideligt og muntert, som i digtet til Herr Berling og Jfr. Godiche ved deres bryllup i det kolde efterår: »Den tykke Junker flyer til sin Camin, / Og Nympher pandsre sig med Hermelin«, mens de elskende kan se frem til 187 at lune sig i hinandens arme »ved Amors søde Lue, / En Himmelsk Ild, som tændt af Guders Gud (...)« (s. 48).

III. Lejlighedsdigtning og personligt udtryk

Ewald var ellers ikke meget for at øde sit talent på de plagsomme lejlighedsdigte, som nøden tvang ham til at skrive så mange af, at de er i overtal i forhold til hans personlige digte. Han forbander denne sure nødvendighed i breve til to jævnaldrende, teologen Peder Spendrup og digtervennen P. M. Trojel (SS bd. 4, hhv. s. 347 og 363). Faren ved den art skrivi er, betror han Trojel, at man let korrumpes af den, at »jeg da ikke tør rette mig effter min egen Siæl, icke effter dens Hæng [dvs. tilbøjelighed] dens Luuner, dens Evner eller dens Biefald; men blot effter andres, - icke effter de Tilkommende Slægters, men de nu levendes, og iblandt disse icke effter de Vittiges og Oplystes; men effter de fornemmes og Riiges, icke effier faae Kienderes; men effter Mængdens«. Langt hellere ville han skrive sine personlige digte, »de søde vellystige Udøselser af en med Glæde og store Billeder opfyldt Siæl«.

Også i sin berømte »Fortale« fra 1780 til første bind af Samtlige Skrifter (1780-91, herefter Samtl. Skr.) advarer han mod lejlighedsposi. Han anfører (s. 177), at digterånden ikke kan vækkes på kommando, den »vil vække sig selv«. Følekraften bliver nedsat, siger han, når man tvinges til at tillyve sig følelser - en ny tids melding om inspirationskraftens (og digterens) ret til uafhængighed. Men Ewald understreger i Fortalen, at han trods alt ikke har skrevet noget, han ikke kan være bekendt over for sig selv, og at han frem for at skrive et sirligt, udpyntet digt har bestræbt sig for at gøre det nyttigt ved at lade det prise Gud eller indskærpe en moralsk sandhed.

Mere iøjnefaldende for læseren er det dog, at han har bragt egne ikke-konventionelle poetiske udtryk og egne personlige overvejelser ind i sine fest- og begravelsesdigte. Ewald tilføjer det sædvanligvis pompøse sørgedigt ny enkelhed og intensitet. Det kendte eksempel er fra hans sørgesange ved Frederik V's begravelse:

188

Hold Taare op at trille,
Og du vor Cithar - stille!
Nu bæres Kongen bort
Til Graven -

(s. 13)

Sorgoplevelsen og refleksionerne over dens udtryk udformes i begravelsesdigtene med en ny subjektivism. »Taarer ved Herr Frederik von Arnsbachs Grav« (1772) er et eksempel.

Sørgedigtenes tankeindhold kan være radikalt; ganske vist skulle de efter konventionen være bygget op efter en bestemt formel, som Ewald også oftest følger: sorgen over tabet af den afdøde skildres, det formastelige i at knurre mod Guds vilje anføres, og der anvises trøst deri, at den døde nu er i en bedre verden, de unge og yndige piger som lykkelige Kristi brude. Men ind i digtene har Ewald lagt oprørske spørgsmål til Gud. Her som i andre af Ewalds værker - bl.a. den Voltaire-inspirerede Herr Panthakaks Historie fra 1771 - ses det, at digteren slås med det ondes problem: Hvor kan Gud nænne at lade de unge og blomstrende dø så tidligt, og hvorfor lade de udslukte eksistenser få en meningsløs høj alder?

En gammel Harpax lever sig til Plage,
En Dydig dør i sine beste Dage. -
En Tidsel groer, - en deylig Rose falder. -
Fortred og Laster krones kuns med Alder. -
Siig du, som veedst, at alt sin Aarsag har,
Om Laster sundt; om Dyd forgiftet var?

hedder det i »Tanker i Anledning af Frøken Sophia Dorthea v. Holstein's Dødsfald« (1768).

At den tyranniske død far lov at slukke den livsild, Ewald satte så højt, var uforståeligt for ham. Det onde i verden blev ved at være hans anfægtelse, og han søgte bestandig at finde en dybsindig guddommelig hensigt dermed. Chr. G. Proft, udgiveren af Samtl. Skr., der fuldførte udgivelsen efter Ewalds død, siger i en fodnote til »Over M. Th.**« (1772), at digteren havde en forkærlighed for dette digt. Her hedder det om sorgen over den afdøde: »O jeg 189 veed, jeg seer, jeg finder / Haabet og den store Sandheds Magt. Men den bange Taare rinder, / Og en Draabe skiuler Himlens Pragt!«

I bryllupsdigtene var det tilladt lejlighedspoeten at folde sig friere ud. Her kunne Ewald besyng den uskyldige kærlighedslykke, som Gud gav Adam og Eva at nære sig ved, og som bryllupshandlingen skal udtrykke indvielsen til. Som nævnt bliver den himmelsk-jordiske kærlighedsglød tit beskrevet med ærbart-skæmtsom frimodighed, som i et festligt bryllupsdigt fra 1765 til Christiane Benedicte Huulegaard, en søster

til Ewalds elskede Arendse: »Og husk, at Celadon er ikke skabt af Snee, / For Cloris sukker han - O Skabnings vise Orden! / Fra Celadon til Myg vil alle parre sig«, (s. 7). - Eller han finder ord for en erotisk sansning ved en overraskende antitese: »Beskriv den Strøm af Ild og Iis, / Som kryber om i hver en Aare;« (»Til B*** og E***«, s. 153).

IV. Kærlighed og kunst

Men måske kunne det hellige i Ewalds øjne også sanses i en kærlighed, der ikke var velsignet af kirken. Til en noget yngre ven, Laurids Bendsen, skriver han, formentlig i begyndelsen af 1770'erne, et vers om den åndeligt-sanselige kærlighed, et tæt digt, der funkler af den ild, det vil beskrive:

Min Bendsen naar Englernes Ild
opvarmer og smelter dit Bryst
naar Sandsen og Tanken er vild
og Siælen forgaaer i sin Lyst
Naar Venus gjør følelsen Varm
da send fra den snee hvide arm
et smagtende smil til din Ven -
og Glem ham fortryllet igjen

(s. 116)

Her er det ikke til at vide, om digtet fortæller, at selskabsbroderen Bendsen fornøj er sig med en fælles veninde fra et af kvarterets 190 etablissementer, eller om der er tale om en mindre forretningsmæssig kærlighed. Men i alle tilfælde siger strofen, at der er himmelske flammer i den sanselige kærlighed, når sjælen er med i den.

Digtet tyder på vemod over ikke at have del i kærligheden. Måske skyldtes det den langvarige Arendse-sorg, måske hans sygdom. Som bekendt levede Ewald alene hele sit liv. Meget tyder på, at kærlighedssavnet pinte ham, og at han følte selvforagt ved at måtte ty til korte, ligegyldige erotiske forhold. I det før nævnte bryllupsdigt til Christiane Benedicte priser han parrets paradisiske rene erotiske lykke, som er velsignet af Gud, og taler misbilligende om »ureen Lyst og kort Begierlighed«, dvs. seksuelle forhold, hvor begæret står i vejen for den åndelige kærlighed.

Dette syn på seksualiteten er også pietismens, den fromhedsverden, Ewald mødte som barn og i sine sene år knyttede sig til. Brorson bruger udtrykket »Syndens lyst«. I hans bryllupssalme »Adam gik i frydens lund« (1739) hedder det: »Syndens lyst maa intet stifte, / Dette søde bliver suurt«, idet det søde står for det rene og sande, og surheden for det fordærvende, der gør det søde uspiseligt. For at blive i ild-metaforikken: når begæret er kærlighedsløst, slukker det erotikkens himmelske ild.

Det er tit hævdet, at et kærlighedsafkald kan føre til, at den erotiske energi bliver forvandlet til skabende kræfter, som der kan komme kunst ud af.⁷ Om Ewald var sig det bevidst og ligefrem udnyttede det, ved vi ikke, men den særdeles moderne refleksion i den ovenfor citerede strofe om inspirationskraften, der fortærer livet, peger i den retning. Erfaringen er beskrevet af senere kunstnere; Sophus Claussen er et kendt eksempel.

V. Digteren og tiden

At Ewald var dybt optaget af det vanskelige i at forene den jordiske lykke med den himmelske, ses i hans debutarbejde, som udkom i en skriferække, udgivet af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse (se s. 208), og som han modtog selskabets pris for. »Lykkens Tempel« (1764) er en belærende allegorisk fortælling i tidens klassicistiske smag, bleg, men med ung, 191 entusiastisk alvor og ikke uden ewaldsk komik fortæller den om vejen til den himmelske lyksalighed.

Fortællingen betød ikke noget opbrud i det litterære liv. Det gjorde derimod Ewalds senere forfatterskab.

Som den ener han var, banede han vej i Danmark for den ny, såkaldt følsomme tids stof og skrivemåde, men også for en ny digterrolle. I den træder digteren frem i fuld individualitet og med en ny social placering som et unikt væsen, suverænt uafhængig af samfundets konventioner. Men samtidig er han stymperen på tagkammeret, der må forsøge at ernære sig ved sin pen, ubeskyttet af et borgerligt erhverv. Dette vilkår var Ewald sædvanligvis undergivet, og nok i højere grad end senere digtere. Siden fik genitanken mere vind i sejlene, og kunstnermiljøerne voksede sig frodigere.

Men han er ikke udelukkende den trodsige ensomme, der vover sig ud i det ukendte nye. Han har rødder i oplysningstiden med dens krav til digtningen om at belære. Hvad enten det nu er et skrabud for kritikken eller ej, betoner Ewald så sent som i 1780 sit ønske om at gøre sin kunst nyttig (jf. s. 187). Universet er fortsat den ortodokse kirkes og enevoldsmagtens. Poeten har til opgave at hylde de himmelske og jordiske autoriteter, idet konge og øvrighed repræsenterer en højere orden. Priser man kongen, priser man Gud.

Ude i Europa var imidlertid en ny opfattelse af individets frihed undervejs. Yderligere var den fornuftoptimistiske verden og dens kunstsyn allerede i 1760'erne ved at smuldre og stivne, også hvad smag og stil angik; det kom til at berøre Ewald. Den klassicistiske form, »Lykkens Tempel« blev skrevet i, blev ham siden for usanselig og rigid. Den kunne ikke videregive »de nye, de besynderlige, de store ædle Billeder« af det paradisiske, Ewald så, og hans dystre, forvirrende erfaringer om det onde i verden, som Gud åbenbart ikke tog sig af. Siden fornyr han den klassicistiske stil i sin lyrik, og han sprænger den i sit prosahovedværk *Levnet og Meeninger*.

Det nye i engelsk og tysk litteratur gav Ewald incitament. Mødet med C. M. Wielands tyske Shakespeare-oversættelser og skotten James Macphersons gengivelser af den gammelirske Ossian-digtning, begge dele fra 1760'erne, gav ham if. Fortalen trang til at lære sig engelsk. For *Levnet og Meeninger* har englænderen 192 Laurence Sterne (1713-68) betydet mest med sin stærkt subjektivistiske og bevægelige *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (1760-67); dette omfangsrige og vittige romanfragment overrumpler ved sin tilsyneladende vildsomme, men særdeles gennemkomponerede prosa. I flere af Ewalds dramaer og i hans lyrik ser man en ligeledes importeret interesse for nordisk mytologi. Den skyldes, at man ude i Europa havde genopdaget den gammelgermanske folkedigtning. Altsammen talte det til Ewalds sans for det »besynderlige«.

Foruden den dystert visionære Ossian-digtning satte englænderen Edward Young (1683-1765) sit præg på Ewalds lyrik. Youngs tungsindige, højtidelige poesi i nyklassisk form varslede om den ny følsomhed; hans poetik var med til at introducere den høje vurdering af inspirationen og geniet, som siden blev romantikkens (se også n.t.s. 67). Men mest kom den følsomme digtnings kultskikkelse F. G. Klopstock (1724-1803) til at betyde med sin højstemte nyklassiske odedigtning og især det tunge, gådefulde kristusepos *Der Messias* (1748-73). Ewald forsøgte at oversætte en del af første sang (SS bd. 5, s. 66-82); hans fodnoter til oversættelsen fortæller om hans omhu for og besvær med den. Også personligt kom den tyske digter til at spille en rolle for Ewalds selvopfattelse som digter, herom senere, s. 195-96.

VI. Liv og digt

1. Barndoms- og ungdomsår

Skal man tro *Levnet og Meeninger*, var Johannes Ewald allerede i puberteten blevet sig sit høje kald bevidst. Værket beretter om hans liv til og med femtenårsalderen; om årene op til skrivetidspunktet, hvor Ewald er 31, hører man så godt som intet. Men sådan som han selv fremstiller sin personlighedsudvikling, er det de tidlige begivenheder, der afgør hans videre liv. Den følgende beretning om Ewalds barndoms- og ungdomsår op til udgivelsen af »Lykkens Tempel« bygger til dels på, hvad forfatteren meddeler i erindringsfragmentet og i den nævnte Fortale.

Han blev født i København 18. nov. 1743 som den næst yngste 193 af fem søskende. Forældrene var vajsensuspræsten Enevold Ewald (1696-1754) og den meget yngre Marie Wulf (1715-91), som havde fromme aner, men skal have været et livslystent gemyt. Enevold Ewald var en fremtrædende forkynder af pietismen. Denne fromhedsverden, i hvilken der lagdes vægt på det individuelle gudsforhold, og hvis sprog talte til følelsen, fik siden en væsentlig betydning for Ewald.

Straks da faderen var død, blev Ewald sendt til Domskolens i Slesvig. Her boede han hos skolens rektor, J. F. Licht. Den lærde filolog gjorde Ewald fortrolig med Horats og Vergil, hvad der satte sig spor i hans digtning. Men rektoren gav også drengen adgang til sin store bogsamling. Her fandt han læsning, der talte til, hvad han kalder sin »romanske Tænkemaade«, hvormed han mener, at han havde smag for det fantastiske, usædvanlige og heroiske. Daniel Defoes Robinson Crusoe fra 1719 fik ham til at løbe hjemmefra med den plan at stikke til søs i håb om at strande på en øde ø. Også den pikareske roman eller vandreromanen mødte han i skoletiden: Henry Fieldings festlige og vittige Tom Jones (1749), som appellerede til hans smag for eventyr.

Hvad der dengang stod ham i hovedet, var if. Fortalen ikke at blive digter og besynge helte, men selv at blive en helt. Det var godt for hans debut som digter, at den blev udsat nogle år, for unge Ewald var ved at koge over af brusende fantasi og følelse. Og som det hedder i Fortalen i en betragtning om digtekunsten, der er blevet berømt: »Man bør, troer jeg, være nogenledes kold, for at kunne skildre sin Ild« (s. 170).

Ewalds selvindsigt siger ham, at den hidsige fantasi, som gjorde ham til digter, brænder af den samme energi, der drev hans ungdommelige begejstring for krigsdåd - en begejstring, som heller ikke helt slap den ældre Ewald, jf. »Kong Christjan« (1779) og »Til Min M****« fra 1780, i hvilken det hedder: »Mig har Krigslyd og Vinen og Elskov / Altid mægtig fortryllet (...)«. Om det fantasibillede, han som dreng havde dannet sig af krigen, siger han i Fortalen, at der må have været »Poesie skiult deri« (s. 170). Ewald har været forud for sin tid med sin anelse om, at poetisk fantasi og drømmen om det heroiske kan hænge farligt sammen og føre ud på dødsruiter af forskellig art. Sammenhængen er erkendt af senere 194 tiders digtere; nogle har set det skræmmende i den, andre har ladet sig fascinere af den.

I krig kom Ewald. Knap 16 år gammel stak han af hjemmefra og kom med i Den preussiske Syvårskrig (se n.t.s. 11), men erfarede hurtigt, at krigshæren er en maskine og slagmarken ikke nogen scene for ædel dåd. Soldatens første og ypperste dyd er underkastelse; der gives ikke plads for den unikke handling.

Men inden da havde han haft et par afgørende oplevelser: Hjemkommet fra Slesvig til København i 1758 for at tage studentereksamen og studere teologi mødte han den jævnaldrende Arendse Huulegaard og tabte sit hjerte til hende. Det var ikke bare krigsbegejstring, men også kærligheden, der fik ham til at løbe hjemmefra sammen med sin ældre bror for at deltage i Syvårskrigen. Han havde indset, at den 15-årige Arendse var en voksen dame, som kunne blive giftet bort når som helst, mens han selv var en fløs med lange udsigter til at kunne gifte sig. Han håbede da at kunne gøre hurtig karriere som kriger og på den måde blive en værdig ægtemage for den elskede.

I Hamborg, fortæller Levnet og Meening, fik broren kolde fødder og ville hjem. Ewald drog videre alene med en flaske stjålet vin under armen. På en høj ved Elben, fri og ubemidlet, hjulpet på vej af vinen og med hjertet fuldt af Arendse, oplevede han en forbigående, gennemgribende udvidelse af sindet i et kosmisk klarsyn, i hvilket de »ædle Billeder« indfandt sig. Det blev if. selvbiografien hans indvielse til digter, og derom handler citaterne ovenfor om »den hellige Ild«.

Der blev som sagt ingen krigshelt af Ewald. Han havde først planer om at deltage på preussisk side; de blev ikke til noget. Siden lod han sig hverve af østrigerne og endte i Prag, hvor han på ydmygende vis måtte hentes hjem for sin lidet elskede stedfars penge, alvorligt syg, vistnok af den gigtlidelse, som forfulgte ham resten af livet.

Ewald var en flittig teologistuderende. Teologien har haft betydning for ham derved, at Bibelen har gennemtrængt hans tænkning og sprog i en sådan grad, at en nutidslæser, der ikke er usædvanlig bibelstærk, delvis går glip af denne dimension i Ewalds tekster.

Han blev hurtigt teologisk kandidat. Men i 1764, mens han 195 endnu var for ung til embede, indtraf kærlighedsulykken: Hans Arendse blev gift med en noget ældre hørkræmmer. »Nu blev det min Plan at slentre Livet igiennem, som jeg best kunde, og, saa got som muligt, at forskiønne min Vei med en vis Art af Lyksalighed«, skriver han i Fortalen og opregner de beskedne goder, han fra nu af begærede, såsom en rolig hytte og retskafne venner, men ikke kærlighed og ægteskab (s. 172).

Selv har han sagt i Fortalen, at han skrev »Lykkens Tempel« »ikke for at skrive noget skønt og priisværdigt Stykke, men blot for at sige mig selv mine egne Tanker«, og at den »i mere end en Forstand, nemlig baade i Hensigt til sit Indhold og til sin Skiebne, kan med Sandhed siges at have været Moder til alle de øvrige« (s. 172). Det lyder sandsynligt. Om end i helt traditionel form fortæller historien om et vigtigt eksistentielt valg, der efter Ewalds udsagn svarer til hans eget. Den timelige lykke, som Ewald if. Fortalen havde så godt som afskrevet på det tidspunkt, bliver også i fortællingen opgivet til fordel for den evige. Den var Ewald i resten af sit liv lidenskabeligt optaget af.

Hvis man skal tro Fortalen, betød tabet af Arendse altså ikke blot, at han forblev ugift. Kærlighedstabet afgjorde også hans skæbne derved, at smerten endte med at blive til kunst (se dog n.t.s. 172). »Lykkens Tempel« opnåede kritikkens bevågenhed. Det førte til, at Ewald forlod teologien for at blive digter. Publikums

hjerter vandt han i 1766 med sørgesangene til Frederik V. Den ros, Ewald indkasserede, »pustede mit uerfarne Hierte til det urimeligste, til det meest ødeleggende Overmod« (s. 173); senere priser han sig heldig, fordi han blev tvunget til at lægge denne udyd på hylden. Herom i digtet »Da jeg var syg« (1771), et digt om selvbesindelse. Man har sagt om det, at det introducerer den personlige lyrik i Danmark. En ironisk reaktion på digtet udeblev ikke, herom senere.

Inden da havde Ewald været på vej til for alvor at komme ind i varmen. Han var blevet ven med den beundrede Klopstock og hans kreds. Klopstock var af den danske udenrigsminister J. H. E. Bernstorff (1712-72) blevet ført til Danmark, hvor han modtog kongelig understøttelse. Den tyske digter omgav sig med en kreds af intellektuelle landsmænd, heriblandt digteren og kritikeren H.

196

W. Gerstenberger (1737-1823), som var den, der indførte Ewald i kredsen. Gerstenberger var optaget af gammelnordisk digtning og Ossian, hvad der, med Klopstock som mellemmand, fik betydning for Ewald. Teologen J. A. Cramer (1723-88) introducerede Edward Youngs poetik i kredsen. Foruden inspiration og selvbekræftelse skal Ewalds omgang med den tyske koloni have givet ham udsigt til materielle fordele: håb om fast digtergænge og om en rejse til Skotland og Island med det formål at indsamle folkedigtning.

2. Byliv og landliv

Håbene brast ved Bernstorffs fald i 1770 (se n.t.s. 23). I digtet »Philet en Fortælling« fra samme år beskriver Ewald sin sorg over begivenheden, der synes at have forstærket en følelse af håbløshed, han på det tidspunkt led af. Et af hans udaterede fragmenter indledes: »Indhyllt i mig Selv og taus og Mørk som du / Guddommelige Nat o Yongs Veninde« (s. 115). Det fortæller om depression og dødstanker, men også om, hvordan en sang, måske glimt af et nyt digt, sætter hans hjerteslag i gang igen: »Da røres han endnu og gisper efter Liv«. Fragmentet kunne, med sin tale om Young, være fra denne nedslående periode⁸ - Young var i begyndelsen af 1770'erne et ret nyt bekendtskab for Ewald.

Efter Klopstock-miljøets opløsning var Ewald alene, måtte fægte sig frem og ernære sig som lejlighedspoet. Samtidig havde han siden 1769 været stærkt plaget af sin sygdom, og i 1770 blev han indlagt på Frederiks Hospital. Efter hospitalsopholdet sank han ned i en tilstand af druk og elendighed. Vennen Torkel Baden kom ham til undsætning; han fandt ham i 1771 på et usselt kammer i stærkt forkommen tilstand og lod ham bo som rekonvalescent på sin gård, Rygård ved Gentofte. Her skrev Ewald »Da jeg var syg«. Digtet synes at fortælle, at digteren efter at have passeret et nulpunkt har bevæget sig ud af den ufri tilstand af forfængelighed og beruset overmod, hvorom Fortalen beretter, og har erobret sig selv.

Men nu fulgte nogle urolige år, hvor Ewald med kvarter i Vingårdsstræde og med ryggen til det borgerlige samfund førte en livlig tilværelse med en broget venneskare. En del af den bestod af drikkebrødre og løse piger, men også Laurids Bendsen og den trofaste ven Peder Spendrup hørte til flokken. Om den kommer, 197 Ewald havde med vennerne, fortæller hans og Spendrups rimbrev fra 1772 til Bendsen (s. 157-59). - Til kredsen hørte desuden de tre noble og brave officerer Arnsbach, Schleppegrell og Abrahamson, alle mænd af ånd, den sidste tillige kritiker og en stor beundrer af Ewald. Til disse tre har Ewald skrevet hengivne digte. Foruden sørgedigtet over Arnsbach skriver han i 1772 til Schleppegrell det store, personlige tankedigt »Haab og Erindring«, igen om et jeg, der søger et holdepunkt i sig selv - og ønsker en mere afbalanceret måde at omgås sin inspirationshunger på.

Ved sin skønhed giver dette digt læseren en æstetisk tilgang til den oplevelse, det selv bønfaller om. Øjeblikket er forgængeligt, men poesien giver det varighed. Poesien har, med et udtryk af Jorge Luis Borges, evnen til at »genvinde en fortid og foregribe en fremtid«.⁹

Også det udaterede »I Abrahamsons Stambog« er et tankedigt; det ønsker vennen jordisk lykke, men desuden indsigt i, at lidelse er en nødvendig del af livet; før man har forstået det, er man ikke »viis«: »Lyksalig er en Viis, hvis lyse Sjæl, / I Mulm og Straaler altid seer sit Vel -« (s. 112). Selv lærte Ewald sig »Smertens Glæde«, som ikke er masochistisk, men består i, at livet ses i et stærkere lys på baggrund af smerte:

Er det kun Lyst som viise glædes ved;
Hvor arm er da vor Jord paa Salighed! -

lyder et fragment (s. 113).

Fra begyndelsen af 1770'erne stammer nok også det stolte digt »Natte-Tanker« (s. 116-17). Nærværende udgaves noter til digtet giver oplysninger om Chr. Thaarups rekonstruktion af de to sidste strofer i Liebenbergs Ewald-udgave. Digtets udgang lyder i Thaarups version, efter at det har talt om mørke og angst:

(...)
Naar Uglen skriger om For[træd,]
Og Dødens lodne Spaa[mænd tude:]
Da kommer Haabet til [min Pude,]
Og Livet til mit Hv[ilested.]
198 Thi den som Phoebus tilig I [ærte]
Sin underlige Harm[onie,]
Hans varme, fulde[, store Hierte]
Udbrede Himlene sig [i;]
Hans Sjæl omspænder Sol[ene,]
Hans stærke Tanke [griber Tiden,]
Og nu og da og [før og siden]
Adspredet ei [hans Følelse.]

(Lieb. bd. 2, s. 50)

Her hviler digteren i en beåndet stund roligt og selvtillidsfuldt i den »underlige Harmonie« eller den usynlige verdensorden, som inspirationen eller solens og kunstens gud Phøbus Apollon - igen en ild- og lysmetafor - har givet ham indblik i. Den rastløshed, der var problemet såvel i »Da jeg var syg« som i »Haab og Erindring«, er her ophævet. Det er ikke den kristne gud, der takkes, som i bodsdigtet »Hellige, Hellige, Hellige Gud«, men nærmere en kraft i digteren selv.

Enden på det vilde liv i Vingårdsstræde blev, at Ewalds mor allierede sig med pastor Schönheyder om at få Ewald, som var ved at blive ødelagt af druk, bort fra byens fristelser.

Moderen havde Ewald et besværligt forhold til. I et brev fra 1778 kalder han hende sin »Hjertelskte Moder« og »søde Mama«, men driller hende også med nogle spydige vers (s. 160), der antyder, at hendes omsorg for ham er overfladisk. Pastor Schönheyder kom til at fylde meget i Ewalds liv. Han har uden tvivl været fuld af vilje til at hjælpe, men hjælp var i hans øjne at lede den vildfarne tilbage til flokken og til ydmygt at finde sin plads inden for den borgerligt-kristelige orden. Som kunstner levede Ewald i en fri åndelig sfære, i hvilken præsten nok anede en uortodoks opfattelse af, hvem og hvor Gud var. Den må han have betragtet som et af tidens symptomer på farlige forstyrrelser i Guds og verdens orden. Det Skønne var ved at skille sig fra det Sande og det Gode. De nye tanker om geniet, som har sin egen orden uafhængig af samfundets, var på vej ind i det danske åndsliv, og Klopstockkredsen gjorde sit dertil. En mand som Schönheyder måtte nødvendigvis forfærdes ved en tankegang, der ikke alene tillægger geniet visionære 199 evner og giver ham ret til at bryde alle regler og fejle, men også udpeger det kontroversielle i hans værker og handlemåde som fascinerende.¹⁰

Ewald blev sat i kost hos en fiskerfamilie i Rungsted i 1773, og hans økonomi kom under Schönheyders administration. Her i de rolige, smukke omgivelser menes han at have oplevet sin bedste periode. Inspirationen har i hvert fald lejlighedsvis strømmet ubesværet, naturligt og ikke »ved Kunst opblæst«. Han kunne tage imod verdens skønhed, og han havde ord for den: »da voxte min Sang!« hedder det i oden »Rungsteds Lyksaligheder«, som er skrevet i Rungsted i 1775.

Det var også her, Ewald begyndte at skrive det veloplagte, lidet bodfærdige bekendelsesskrift *Levnet og Meeninge*, der radikalt og energisk fornyede dansk prosa. Men her skrev han tillige et sorgfuldt digt »Til Jomfrue Anna Hedevig Jacobsen, da Solen var overtrukket med Skyer i Sommeren 1773«; det handler om et depressivt mørke, som går hen over sindet. Og fra marts 1774 stammer et galgenhumoristisk brev til »Søvne-Trynen« Spendrup, som i nogen tid har forsømt at skrive til sin Ewald. Digteren forestiller sig, at Spendrup, den dag, han får budskab om vennens død, vil blive forbigående vemodig: »Saa er han da endelig død, den gode ærlige Gnuff?«, men glemme ham samme aften (SS bd. 4, s. 347-49). Brevet fortæller om forladthedsfølelse og dødstanker, men de mørke stemninger bliver omsat i vital og vittig prosa.

3. Ægteskabsplaner og krise

Midt i 1770'erne arbejdede Ewald på at få en professortitel. Det hang måske sammen med, at han havde

faet den formastelige ide at ville gifte sig, vistnok med en pige fra Rungsted. Begge planer kuldsejlede, den sidste, fordi moderen og Schønheyder bestyrtet greb ind. Ewald blev tvangsforflyttet til Søbækshuset ved Humlebæk, et logi, han ikke brød sig om. Her tilbragte han et par mørke og bitre år, fra 1775 til 77, stærkt plaget af sit digterarbejdes to hovedfjender, fattigdom og sygdom. Gigten hærgede og krumbøjede ham mere og mere. Sin ægteskabsplan havde han i 1776 endnu ikke opgivet. Schønheyder havde tidligere over for Ewald antydnet trusler om frihedsberøvelse (jf. F. C. Olsen, s. 72). I efteråret 1776 har han 200 åbenbart luftet den ide, at Ewald burde optages på en stiftelse. Vredt afviser den stolte digter i et brev 9. okt. 1776 tanken om at blive »et Hospitals Lem«: »(...) Jeg seer det nu (...), at jeg i Deres Øyne kun er et hjælpeløst elendig Kræ, som maae takke Gud, om det faaer det daglige Foer, indtil det creperer« (SS bd. 4, s. 353).

4. Pønitenen

Det kan ikke afgøres, hvad der førte til den påståede omvendelse i 1777, efter hvilken Ewald kom til at bo i København under venlig pleje. Det er nærliggende at begrunde hans ændrede holdning med, at han var knuget af ensomhed og af den tiltagende sygdom, der hindrede ham i at skrive. Skriften var den vigtigste og måske den eneste mulighed, han havde for at holde sig mentalt oppe og den nedværdigende fattigdom nogenlunde fra døren. Men uafsladelig havde han »travelt med at være syg«.

Det er imidlertid misvisende at hævde, at digtene fra de sidste år fortæller om en knækket person. Nok frygter Ewald Gud, men han gør det næppe, fordi han frygter Schønheyder eller andre jordiske autoriteter. Der er kvaliteter i digtene, der viser et personligt tilegnet gudsforhold, hvor »Gud« kan forklares psykologisk som en styrket indre overinstans; desuden bringer trosforholdet frugtbare meditative tilstande med sig. Disse erfaringer har tilsammen ført til højt disciplineret poesi af stor skønhed. Et højdepunkt er »Til Sielen«, desuden »Følelser ved Den hellige Nadvere«, som skal omtales nedenfor. Fra perioden stammer vistnok også fragmentet »Svulmende Vellyst«, som snarere end pønitense udtrykker selvbevidsthed om digterkaldet:

Svulmende Vellyst, du som mit Bryst af Leer
Længe forgjæves stræber at dæmme for
Bundløse Veld af Støvet's Glæder
Flyd kun, o strøm fra mit fulde Hierte! -
(...)
Styrt i din Vælde salige Strøm af Gud
Bruus fra min Læbe, høyt, at dit raske Fald

(s. 129-30)

201

Det må have været et alvorligt ønske hos Ewald at give sine visioner varighed, ikke i form af ekstaser tidlig og silde, men ved at forvandle sine indblik i verdens usynlige sammenhænge til klogskab og sindsro og på den måde blive bedre rustet til at møde livets og dødens krav. Han ønskede øjensynlig at blive »taalmodig og stolt«, som et beslægtet lyrisk gemyt, Sophus Claussen, udtrykte det godt hundrede år senere - blive i stand til at vente på de beændede øjeblikke, der huskes og anråbes i »Haab og Erindring«:

O gylden Øyeblik! hvor skjønt, hvor vægtigt!
Hvor stort! hvor fuldt af Gud!

(s. 46)

Denne selvopdragelse foregik i en kristen billedverden, men måske på et andet religiøst plan end kirkens. Godt nok var Ewald en uregerlig natur, han var ubundet af konvention og må have følt sig behersket af en anden lov, et andet overjeg end samfundets og den ortodokse kirkes; det er vel i den betydning, Blixen karakteriserer ham som »vild«. Men han har næppe ønsket at være »vild« i betydningen: rastløs, uafsladelig jagende efter stjernestunder, bragt uden for den skjulte orden i verden, som han vidste besked med. Han synes at have ønsket sig en myndig indre stemme, der kunne stille krav til ham. Han har, forekommer det, stræbt efter at opretholde en indre orden, der kunne svare til en orden i verden, han i opladte øjeblikke har faet indblik i. En altafgørende orden, som han følte, han blev bragt ud af ved sine »Uordener«, som han kalder sine udskejelser - skønt hans hensigt med rusen jo tit netop var at opsøge synerne.

Det disciplinerende »overjeg«, han ønsker, far i de sene pønitensedigte Guds skikkelse, hvad man kunne

forklare ved, at han ikke så selvbevidst som tidligere tør tro på sin egen regulerende selvjustits.¹¹

Omvendelsen har næppe været et knæfald for kirken som magtfuld institution. Noget andet var, at kirkens ritualer ved deres binding til traditionen kunne være rammerne om et personligt fromhedsliv, som ellers kunne blive en fritsvævende spiritualitet. Oden »Følelser ved Den hellige Nadvere«, tilegnet Schönheyder, 202 fortæller om, hvordan det kirkelige ritual giver jeget oplevelsen af »Religionens festlige, dens gysenopvekkende Fryd« (jf. s. 177):

Brødre, hvis er den Glands? - Seer i det herlige
Purpurskier, som min Siel gysende svømmer i;
Nu da Naadens Herold festlig nedstiger fra
Verdners Dommer - fra Ham, under hvis Vredes Vink
Lysets trodsende Aand sank i en haabløs Nat?

(s. 94)

»Naadens Herold« i purpurskæret er ikke pastor Schönheyder iført messehagel, hvad man ved første øjekast fristes til at tro, ligesom man i »Poenitenten« (s. 91-94) har villet se velærværdigheden som adressaten for jegets henvendelse:

(...) Min Ven, min Ven,
Du sagde det, du bad mig Daare:
Vend om! (...)

(s. 92)

Men følges figurerne, henholdsvis »Naadens Herold« og »Min Ven«, gennem begge digte, ser man, at det er - eller bliver - Kristus, jeget konfronteres med. Det er tydeligst i nadverdigtet, at der må være tale om meditative tilstande, hvor jeget synker ind i sig selv, næppe i en mystisk forening med Jesus, men i en kosmisk oplevelse, et løft ind i en himmelsk uendelighedstilstand. En sådan erfaring er i det pietistiske univers en forudsætning for, hvad der betegnes som et kærlighedsforhold eller et ægteskab med Jesus, det vil sige et tæt, vedvarende åndeligt liv. Det betød ikke, at man efter den pietistiske lære skulle give afkald på et jordisk-sensuelt kærlighedsforhold til fordel for livet med Jesus, men at man skulle tage vare på kærlighedens åndelige eller religiøse dimension og ikke dræbe den ved en evig jagt efter seksuel lyst alene,¹² jf. Ewalds afvisning af »ureen Lyst« (s. 190).

Vi ved, at Schönheyder forestod Ewalds omvendelse, men ikke, hvor radikal den var. Måske kunne det efter 1777 stadig hænde, at Ewald befandt sig i et mistrøstigt gudsforladt øde. Angeren var nok 203 oprigtig, men det er et spørgsmål, om frelsen var total - om der var tale om en permanent tilstand af harmoni og afklaring hos digteren. Dybt mismod præger fragmentet »Aftenen« (s. 60), trykt 1778, men var det skrevet tidligere? De usikre dateringer af tilblivelsestidspunkterne for især de utrykte skrifter gør det svært at sige noget præcist om en udvikling i forfatterskabet. Men i alle tilfælde har Ewald også efter 1777 ladet trykke og altså vedgået nogle lidet fortrøstningsfulde tekster. Og i Fortalen, hvor Ewald ellers fremstiller sig som den, der er gået i sig selv, far vi hans ord for, at han »aldrig har skrevet otte Linier, som jeg med Grund kunde ønske uskrevne i min sidste Time« (s. 179).

Det lader heller ikke til, at det fändenivolsk lystige og lidet ydmyge hos Ewald, som vi kender fra *Levnet og Meeninger*, er ganske uddrevet af hans univers i de sidste år. Man finder det i versene i det nævnte brev til moderen, i den mildt ekvivokke, muntre travesti om skødehunden Maske, muligvis skrevet allerede i Rungstedtiden, men trykt 1778, og i epigrammerne fra 1779, ikke mindst »Claus Rimers Gravskrift«. Der er desperat lystighed i den groteske prosafortælling »Mester Synaals Fortelling«, skrevet i 1772, men trykt i 1780; den taler snarere om erkendelse af livets absurditeter end om fortrøstning til den af Gud indstiftede verdensorden.

Noget kunne altså tyde på, at Ewalds livsforløb ikke udgør en kontinuerlig udvikling fra ungdommens vilde Sturm und Drang frem til manddommens høje og fromme afklaring. Han har måske hele vejen bevæget sig fra den ene tilstand til den anden. If. A. D. Jørgensen stammer digtet »Død og Dom« fra 1770-71. Holder man sig til denne datering, fortæller det om tidlige anfægtelser;¹³ tilsvarende kan dykkene ned i intetheden også have meldt sig i den sene fase.

At Ewald døde som et troende menneske, kan man dårligt tvivle på i betragtning af den lidenskab, der er lagt i de strofer, han dikterede kort før sin død den 17. marts 1781, de såkaldte »sidste poetiske Følelser« (s. 106-107). Af dem lyder de tre første:

204

Udrust dig, Helt fra Golgatha!
Løft høit dit røde Skiold;
Thi Synd og Skrek - du ser det ja -

Angriber mig med Vold.

Udstræk dit Glavind i din Harm
Mod dem, som trodse dig!
Nedstyrt dem med en vældig Arm
Fra Lyset - og fra mig.

Da skal jeg, sikker ved din Haand,
Ei frygte Døden meer;
Men ofre dig min frelste Aand
Paa dens nedbrudte Leer.

Man må huske på, at dødsangst på den tid stadig var forbundet med en konkret helvedesfrygt, som liberalteologien først ca. 100 år senere gjorde diskutabel. Men det er alligevel et spørgsmål, om ikke den synd og skræk, der tales om, kunne være Ewalds tvivl og angst for tomheden og mørket, og om ikke de trodsige væsener, der skal besejres, kunne være hans egne, syndigt tvivlende, luciferiske tanker.

En anden tolkning kunne være, at Ewald har sin egen, suveræne form for tro, som er af en anden karakter end den, folk som Schønheyder repræsenterer. Denne personlige tro bliver anfægtet af »dem, som trodse dig«, dvs. de konventionelt kristelige præster og lægfolk, Ewald er omgivet af; de har ikke fattet kærlighedsbudet og sanset det himmelske lys, sådan som Ewald selv har modtaget det. Set fra en sådan vinkel kan man måske læse en identifikation med en ensom Kristus ind i digtet, når han i anden strofe sidestiller »Lyset« og »mig«.14 Påfaldende er også de associationer til Jesus i Gethsemane Have, som de »poetiske Følelser«s afsluttende bøn giver, på trods af, at Ewalds tale om at blive revset tyder på, at han betragter sig som en arm synder mere end en Kristus:

205

O Herre! forund mig Liise og Roe;
Men revser du mig med Smerte,
Da lær mig at taale - at bede - og troe,
Og JESUS opfylde mit Hierte.

Personer, der opfyldt af en ideal forestilling (et trosforhold eller en ide, de kæmper for) udsættes for stærke smerter, fx ved sygdom eller tortur, har berettet om oplevelser af en mental løftelse. Jeget kan da opleve sig indsat i en overindividuel sammenhæng, der giver kræfter til at overkomme smerten; det fortæller fx modstandsmanden Kim Malthé-Bruun om i sine sidste breve (udg. posthumt 1946). Det kan være en sådan sindstilstand, Ewald har erfaret og i sin bøn ønsker at fastholde.

Når Blixen sammenligner Ewald med den heroiske Kristus, skyldes det måske den døende digters sidste udsagn og så et kendt øjebliksbillede fra Ewalds sidste tid, givet af forfatterinden Friederike Brun (f. Münster, 1765-1835). Det skildrer digteren krumsluttet på sit smertensleje: »(...) kun det herligt formede Ansigt og de store blaa, himmelske Øjne straaede mig med overjordisk Glans kjærligt imøde!« (Ungdomserindringer, 1917, s. 97).

Friederike Bruns portræt er præget af eftertidens tendens til idealisering i almindelighed og af Ewald i særdeleshed. Men husket bliver det.

VII. Digternes Ewald

At eftertiden har været tilbøjelig til at se Ewald som en helt eller martyr for kunsten, må skyldes, at han under så hårde vilkår og så betingelsesløst gjorde sig til instrument for inspirationen. Han oplevede den som en himmelsk energi, eller - igen med Sophus Claussens ord - en vilje i universet, der kunne sætte sig igennem i ham. Når Claussen flere gange er nævnt i det foregående, kommer det af, at den yngre digter havde et beslægtet syn på sit arbejde for poesien. Det kunne kaldes religiøst; men det var fjernere fra at være bibelsk-kristent end Ewalds, selv om Claussen som digter omgikkes den bibelske billedverden med kærlig veneration. Ligesom 206 Ewald gav Claussen sig ubetinget ind under inspirationens nødvendighed, ville nærme sig det umulige og ville »tro paa sit Drømmelands Nytte«, som det hedder i digtet »I Løvens Tegn«. Han må kaldes Ewalds nærmeste arvtager.

Flere danske digtere hører dog til dette eksklusive selskab. Nogle fa skal nævnes her, en enkelt senere.

Forud for Ewald skrev Kingo højtideligt og underfundigt i et digt til Christian V i anledning af kongens felttog 1675 (»Behiorted Konge, Du aarvogne Scepter-Fører«, 1676):

Tilstæd dog at min fast hendøde Sang-Gudinde
Maa dette Liv i din Udødelighed finde.
At tænde Lyvs udi sit ringe Lygte-Skrog
Og vise Verden dit det første Ledings-Tog.

Her anråbes, også med et ildbillede, gudinden, som råder for, om der kommer lys i lygten hos Kingo, så kongen kan blive behørigt lovprist. Men Kingo er i rollen som lejlighedsdigter ikke frisat som Ewald, han må først spørge kongen, om det går an.

Brorson havde ydmygt forstået inspirationen som en overpersonlig kraft: Jesu kærligheds ild, der gennemtrænger universet:

Som paa hans himle
Der verdens grund har sat,
Stiernerne vrimle
Imod den mørke nat,
Saaledes brænder
Min JEsu kierlighed (...)

(»O! hvilken ære«, 1739)

Efter Ewald blev mødet med de skabende kræfter digterens personlige sag. Ewald var den, der i tillid til egen inspiration ubeskyttet var gået foran. Jens Baggesen udtrykte sin taknemmelighed sådan:

207

Din Hymnes Straaler tændte første Gang
med apollonisk Ild min Siæl.

(»Til Schleppegrell«, 1795)

I et digt af Schack Staffeldt indvies jeget til digter i en erotisk-kosmisk vision, som indgiver ham en stærk uendelighedslængsel - begivenheden kan minde om Ewalds oplevelse på højen. Længselen omskabes til digt, men:

Dog brænder mig Kysset jeg kiender ei Fred
Förend jeg drager Himlene ned!

(»Indvielsen«, 1803?)

To lidt mere satte brødre i ånden, Oehlenschläger og Aarestrup, har ydet Ewald deres reverens. Oehlenschläger i et digt fra 1811, der betoner den store digters sørgelige lod:

Ja Linden selv her med sin sorte Hud
Seer ved din Grav fuld af Betydning ud;
Thi du var og et Træ af stærk Natur;
Men lænket, haget ved den skumle Muur, (...)

Aarestrup skrev en del år senere, henvendt til Ewald, i et udateret digt om poesiers høje omkostninger:

Paa Sengen skrev du det med Taarer tunge,
Men Poesien greb dit Digt, og sagde:
Det er det bedste af den danske Tunge.

Sophus Claussen, hvis lyriske naturel nok er tættere på Ewalds, er nævnt. Hans beundrer Tom Kristensen, som skrev om »den evige Uro«, spørger siden i digtet »Fribytter« fra 1920, om ikke digteren er en outlaw, der er parat til at nedbryde sig selv for at kunne »slynge sin indre Verden / med dens Flammehjul ud i Rummet?« - I samme ånd siger Thorkild Bjørnvig i sit Nietzsche-digt (1959) om det søvnløse geni:

208

Ild, Skabelse, som før var Herrens Sag,
var hans nu! (...)

En linje skulle herved være trukket op. Måske har Per Lange med sit Ewald-digt fra 1932 gjort det mest indtrængende forsøg på at beskrive, hvad Ewalds ønske om at drage himlen ned på jorden har kostet ham. De to sidste strofer lyder:

Skønne af Glans fra hans Øje,
stærke af Kraft fra hans Lemmer
leved hans Ord i det Høje,
fjerne, med fremmede Stemmer.

Men under hævede Hænder
lytter han fattig og bange
ind mod et Hjærte som brænder
sygt af at savne Sange.

VIII. Ewald og samtiden

Digternes hengivne ord om deres store forgænger kompletterer kritikernes Ewald-litteratur. Denne er omfattende, men der findes ikke megen dokumentation for, hvordan samtiden tog imod hans poesi.

Det kommer af, at den danske litterære kritik først begyndte at tage form omkring midten af 1700-tallet. Med stiftelsen i 1759 af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse (i daglig tale Det smagende Selskab) fik man en institution, som skulle tage vare på fremvæksten af en dansk nationallitteratur. Formålet med det skulle være at »forbedre Sproget, Sæderne og Smagen«; sådan formuleres det i Breve (1759) af J. S. Sneedorff (1724-64), som var en af initiativtagerne til selskabets oprettelse. I en artikel i Kiøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger (Adresseavisen) 21. dec. 1759 stiller han den »skønne« videnskab over for den »nyttige«, naturvidenskaben. Den skønne videnskab skal tilstræbe at »forbedre Hiertet ved at fremsætte Sandheden, saaledes, at den maa 209 opvekke behagelige Følelser i Siælene. (...) Hiertet og Smagen ere Dommere i disse Videnskaber og Konster«.

Den moralske nytteværdi og det smukke, hjertegribende udtryk var altså periodens krav til digtningen; begge dele skulle højne smagen. Filologen Jacob Baden (1735-1804), som også var medlem af Det smagende Selskab, redegjorde i en artikel, »Til Læseren« (bragt i *Kongelig privilegerede Adressecontoires Kritiske Journal* nr. 1, 1768), for sit syn på, hvad en moderne kritikers opgave var: Hans vurderinger skulle tjene til at opmuntre talenterne og befæste smagen; dette forudsatte, at kritikerne var skarpe og frie, så det ringe og middelmådige skrivi ikke fik lov at sløve smagen, brede sig på den værdifulde litteraturs bekostning og hindre det nye og originale i at slå igennem.

For et samtidigt litterært værk havde selskabets accept meget at sige. Den indflydelsesrige medlemskreds var Ewalds første kritikere. Flere af dem var højt dannede og lærde embedsmænd i administrationen, således justitsråd A. G. Carstens (1713-95, jf. s. 172), Danske Kancellis chef Bolle Willum Luxdorff (1714-88) og den ovenfor (s. 196) nævnte J. A. Cramer - alle filologisk kyndige. Disse oplysningsfolks embedsmandsdyder: dømmekraft, grundighed og ikke mindst forsigtighed, kom til at præge selskabets kritiske virksomhed. Der var hensyn at tage og interesser, som skulle tilgodeses. Det satte, trods Bådens erklæring om, at kritikken skulle være fri, visse grænser for forfatternes - altså også Ewalds - udfoldelsesmuligheder.

Man får indblik i selskabets vurdering af Ewald som digter gennem medlemmernes korrespondance om hans dramaer. Dem var man uenige om; fx brød Luxdorff sig sædvanligvis ikke om dem, hvorimod Carstens altid tog Ewald i forsvar.

Mens allegorien »Lykkens Tempel«, hvis form svarer til oplysningstidens ideal, som nævnt blev optaget i selskabets skriferække, afviste man i 1765 manuskriptet til tragedien *Adam og Ewa*. Det blev omarbejdet, trykt 1769 på anbefaling af J. Kall (muligvis orientlisten og filologen J.C. Kall) og smukt omtalt i *Kritiske Journal* (1769, nr. 29). Her fremhæver anmelderen, sandsynligvis Baden, stykket som »et unægteligt Bevis paa den gode Smag, som saa kiendelig udbreder sig hos os«; han fremhæver Evafigurens 210 psykologi og de »fortreffelig forestillede og afmaledede« udtryk for hendes turbulente følelser før syndefaldet. Men stykket blev altså ikke antaget af Det smagende Selskab; samme skæbne overgik *Rolf Krage* (1770), Ewalds radikale forsøg på at forny tragedien. *Balders Død* (1775) antog selskabet først, efter at Ewald efter Carstens' råd havde foretaget en række (tvivlsomme) forbedringer af teksten - Luxdorff havde i begyndelsen været af den mening, at forfatteren til stykket ikke kunne være vel forvaret. Først i 1779, med *Fiskerne*, opnåede Ewald selskabets fulde accept som dramatiker.

Ewalds ven og beundrer, kritikeren Werner H. F. Abrahamson (1744-1812) bedømmer i sin anmeldelse i *Almindelig Dansk Literatur-Journal* (II, 1780) *Fiskerne* som et guddommeligt genis værk; for en ordens skyld tager han dog et par forbehold af æstetisk art. Stykkets moralske fortjenester understreges. Men nok så

meget berømmes Ewalds kompositoriske greb, det liv, han har bragt ind i Ove Mallings beretning fra *Store og Gode Handlinger* (som stykket bygger på), og realismen i den overbevisende persontegning, som viser individuelle karakterer. To af de lyriske indslag fremhæves: »En Søemand med et modigt Bryst« mener han »fortiente at synges af alle Søemænd«, og den »ypperlige Romantse« om Liden Gunver ønsker han folkelig udbredelse.

Abrahamson er bedre som teaterkritiker end som lyrikanmelder, hvad der vel har med de to kritiske genrers daværende udviklingstrin at gøre. I 1782 udkom bd. 2 af *Samtl. Skr.* Denne gang omtaler Abrahamson i *Literatur-Journal* (III, 1782) alle de digte, bindet rummer; hans gennemført rosende anmeldelse vil imødegå fjenders bagtalelse af den afdøde ven som digter og menneske. Men omtalen er refererende, uden analyse, og referaterne fanger ikke digtenes æstetiske kvaliteter, heller ikke altid deres dybereliggende pointer. Æstetisk set er Abrahamsons kritik langt bedre på højde med sin genstand i bestemmelsen af *Rolf Krages* kunstneriske kvaliteter; han fremhæver bl.a., med blik for det hos Ewald, der peger fremad: dialogens og monologens naturlighed.

Abrahamson nævner let indigneret en »Besvarelse, Parodie eller hvad man skal kalde det« på »Da jeg var syg«, der i sin tid fremkom, efter at digtet var bragt i *Adresseavisen* 25. sept. 1771. Det drejer sig om kritikeren Claus Fastings (1746-91) ironiske vers »Da 211 jeg var frisk«, trykt i det følgende nummer af avisen (27. sept.). Fasting var en af de mest markante publicister i Norske Selskab, som Ewald if. J. L. Heiberg var på kant med - man kritiserede ham her for dunkelhed og svulst. »Da jeg var frisk« er dog et godmodigt drilleri; Fasting beklager Ewalds nedslående verdensforsagelse, forvoldt af »blotte Skygger av / En slem og ret uhøflig Grav«, og opfordrer ham til atter at blive den gode gamle poet og bægersvinger.

IX. Senere kritikhistorie

Modsat den tidligere kritik går Knud Lyne Rahbek (1760-1830) tæt på Ewalds lyriske udtryk i sin gennemgang i tidsskriftet *Hesperus* (1822, s. 1-37) af sørgesangene over Frederik V. Nok er sørgesangene de af digtene til kongehuset, der har fået det rigeste efterliv; men Rahbek finder dem svagere end de to andre sørgekantater, Ewald skrev til lejligheden (»Klage-Sange opførte paa det Kgl. Universitet« og »Kantate i Roeskilde Domkirke«, SS bd. 1, s. 95-97 og 104-106). Han påpeger fx det uheldige i at blande virkelige personer med allegoriske, og det »pudserlige« i, at Ewald lader en af disse, Lyksaligheden, optræde i sørgeflor. Andre løjerligheder, såsom »det forgrædte Øie«, der endnu en gang vil »fornøie« sig ved synet af den bortdragende Frederik, tilskriver Rahbek det forhold, at det danske digtersprog endnu var ringe udviklet.

Trods kritikken ser litteraturhistorikeren Rahbek sørgesangene som udtryk for, at »vor lyriske Poesie stod under Overgangen fra Tullin til Ewald«. De er forvarsler om det gennembrud for den personlige lyrik, som Ewald frem for nogen repræsenterer. »Fra selve Frederiks Grav udgik et nyt herligere Liv«. Ewald var forud for sin tid ved at være sig bevidst, at »den lyriske Poesies Væsen fremfor Alt var Følelsers og Lidenskabers Udtryk«, og at følelserne kan udtrykkes »ved den meest melodiske Sødhed og den hierteligste Sempelhed«.

I 1810-11 holdt Oehlenschläger en forelæsningsrække ved universitetet om Ewald (*Om Evald og Schiller*, udg. posthumt 1854). Han kommer her ind på sørgesangene, men ikke for det gode.

212

Deres stedvise »Svulst« undskylder han dog med, at den dels skyldes genren, som var tidens, dels det forhold, at Ewald var begynder. I øvrigt kommer Oehlenschläger ind på lyrikkens væsen som følelsers udtryk ved at bruge Schillers distinktion mellem naivt og sentimentalt. Det naive består i »Følelsen og Udøvelsen af det Naturlige«, det sentimentale i »Følelsen af den jordiske Magt, i Anelsen om det Himmelske«. Tilsvarende skelner han mellem den »objektive« (dvs. den naive) digter, der optages af og beskriver verden omkring sig og ser enheden i stort og småt. Han er den harmoniske i modsætning til den »subjektive« (altså den sentimentale) digter, der er optaget af og skildrer sin følelse. Ewald havner i den sidste kategori, og digtet »Indføds-Retten« bruges i bevisførelsen herfor. Loven om Indfødsretten er i sig selv ikke poetisk stof, men Ewald begejstres af tanken om den, og det er sin begejstring, han beskriver med stærke billeder »i kjæk og dristig Flugt«.

Oehlenschläger beundrer Ewalds odedigtning; han finder, at genren er som skabt for dette digtergemyt. Men han beklager, at digteren i sine værker mangler »den naive altforbindende Følelse, og derfor maa han altid give sig et høit Sving, som undertiden har forført ham til Overdrivelser«, ja hans hang til patos var »ofte uden Smag«. Oehlenschläger lægger ikke skjul på, at hans eget ideal er den objektive, naive digter, den »sunde« ånd. At Ewald ikke kan være med her, undskylder Oehlenschläger med hans kranke skæbne, der måske var årsag til al den melankoli og usunde selvspejling; af natur, medgiver Oehlenschläger, hørte Ewald

jo egentlig til de raske i riget.

Christian Molbech (1783-1857) hylder ubetinget det nybrud i dansk lyrik, Ewald skabte. Han lægger vægt på digterens rolle som enegænger, »den Første i Danmark, der ganske indviede sig til Poesien, der intet var og blev, uden Digter, og savnede eller tabte næsten Alt hvad der kan savnes og tabes i Livet - undtagen et udødeligt Navn« (*Johannes Evalds Levnet, med Bidrag til hans Digterværkers Historie og Charakteristik*, 1831, s. 46. Her citeret efter *Forelæsninger over den nyere danske Poesie* bd. 1, s. 112-13). I sørgesangene ser Molbech, hvad Rahbek vistnok også gør, optakten til Ewalds livslange, samlede poetiske bestræbelse; han finder her en »Sandhed og Dybde, en Værdighed, og Reenhed« i »Følelsens 213 næsten laconiske Udtryk«, »hvoraf ethvert Vers ligesom indeholder Stoffet til et langt Digt« (*Forelæsninger*, s. 126-27).

Ligesom Oehlenschläger er hans lidt yngre digterkollega Carsten Hauch (1790-1872) let kritisk over for Ewald, men han synes (i efterskriften til sit Ewald-udvalg fra 1870) at have mere gehør for Ewalds ejendommelige lyriske tone, hvad der kan skyldes, at de to digtertemperamenter stemmer bedre sammen. I Ewalds vers mærker man en »Vingekraft (...), saa man i selve Verse-maalet troer at høre den stærke Susen, som naar en stor Fugl, baaren af Luftens Bølger, flyver forbi« (s. IV). Ewald er ørnen, der bevæger sig i luftlag, hvor de andre fugle mattes. Også Hauch ser en kontinuitet i forfatterskabet. »Der er en hemmelig Traad, som knytter Ewalds første Klagesang og hans sidste Digt [»Udrust dig, Helt -«, s. 106] til hinanden. De dvæle begge ved Graven, de ligne hinanden i Reenhed og Harmoni«; dog er der forskel: »Formen er ligesaa skøn i det første Digt som i det sidste, men Tanken er her langt mere streng og dyb« (s. XIX).

I lighed med Molbech ser Hauch Ewalds livshistorie som beretningen om det ensomme genis martyrium og hævder, at ordet geni på Ewalds tid havde klang af skældsord. Den uforstand, tidens originale ånder sædvanligvis mødte, fik dem til at slå sig på druk og udsvævelser. »Geni« kom da til at betegne en uduelig person, der bildte sig ind at være noget særligt.

Historikeren A. D. Jørgensens (1840-97) *Johannes Evald* fra 1888 er mere biografi end litteraturhistorie; værket kommer dog summarisk ind på Ewalds digtning. Bogen er kildekritisk og vil revidere de mange Ewald-myter, navnlig dem, der er opstået ved Ewalds egne, ikke altid præcise udsagn i *Levnet og Meeninger* og *Fortalen*. A. D. Jørgensen vil revidere overleveringen om opdragene: den slette moder og den inkvisitoriske Schönheyder, der er medskyldige i hans ulykke; bogen går ganske hårdt i rette med Ewald for hans »uordener«. Men hovedhensigten er at komme den myte til livs, som fortæller om »det ufuldendte, det afbrudte og forkomne« i Ewalds digtervirksomhed, en myte, som Oehlenschläger har været med til at skabe. Sandheden er, siger A. D. Jørgensen, at Ewald mere og mere lærte at beherske sine ubændige fantasier og syner og »give dem det mægtige udtryk i ordets kunst«, der sidestiller ham 214 med Holberg og Oehlenschläger. Et skarpt modspil fik A. D. Jørgensens bog siden i Louis Bobés *Johannes Evald. Biografiske Studier* (1943), hvor medfølelsen med det mishandlede geni har overvægt.

Tre vigtige Ewald-studier fra nyere tid skal fremhæves: først litteraturhistorikeren Ernst Frandsens (1894-1952) *Johannes Evald. Et Stykke dansk Aandshistorie* (1939, 2. udg. 1968). Frandsen opponerer mod fagfællen Hans Brix' *Johannes Evald. En Kække kritiske Undersøgelser* (1913), der viser digteren som den følede skjald. Frandsen understreger, at Ewald også er en skarpsindigt tænkende digter. Sammenstødet mellem oplysningstid og romantik er et sammenstød i Ewald selv; han har rod i århundredets rationalitet, men er også i opbrud derfra. Foruden at være oplysende er Frandsens bog præget af betydelig indlevelse i kunstnerens psyke og den selvbevidsthed, det kan medføre at sidde inde med unikke personlige kunstnererfaringer. Disse er, med et udtryk af Sophus Claussen, digterens kors og hans vievand, og Ewald fremstilles som en mand, der kæmper for sin personlige digterreligions eksistensret. Han er uden referenceramme og bukker tilsyneladende under for kirkens pres, alligevel bevarer han sin digterstolthed og kan skrive mesterværket »Ode til Sielen«: »Lykkelige Ewald! De timelige vilkår kunne bøje ham og blinde ham. Men hans digtersjæl var af en vidunderlig spændkraft, han rejser sig igen, evighedens stråler funkler over ham, klarere end før, og han løfter hovedet mod lyset« (2. udg., s. 147).

Frandsens prosa har, især hvor emnet er kunstnererfaringer, Claussens vandmærke. Han sidestiller de to lyriske begavelse: Ewald og Claussen.

Også Keld Zeruneiths *Soldigteren. En biografi om Johannes Evald* (1985) handler om inspirationserfaringen; forfatteren er selv lyriker. *Soldigteren* er nummer to i en treleddet udgivelse af biografier, der behandler den danske personlige lyriks tre store: Ewald, Aarestrup og Claussen. Det fælles synspunkt er, at de som digtere har hver deres individuationshistorie. De er, hedder det i *Soldigteren*, ud fra deres historiske forudsætninger »fælles om at pejle den befrielse, der skal rive op, kunstnerisk skaffe fornægtede kræfter lys og luft« (s. 44). En løfterig og omkostningsfuld proces, som kræver af kunstneren, at han sætter lighedstegn mellem kunst og liv. 215 *Soldigteren* er en udviklingshistorie, der vil fortælle om, hvordan Ewald kompromisløst og med det erotiske som brændstof sprængte sig vej til selvet og kosmos for at omsætte de kosmiske oplevelser i digt. Ewalds sene, pietistiske trosliv forklares som hans vej til den sublime erotiske enhedsoplevelse.¹⁵

Bogen indeholder glimrende enkeltanalyser af digte, men på grund af sin subjektive form er den faktisk set svær at orientere sig i.

Den sammenhængstænkning, som er nedlagt i Zeruneiths bog, finder man ikke i Peer E. Sørensen's disputats *Håb og erindring* (1989). Forfatteren ser, ikke ulig Frandsen, Ewald som en overgangsfigur, en digter med udgangspunkt i oplysningstiden. Men hos Sørensen er Ewald på vej mod en moderne bevidsthed om verden som flertydig. Det sker bl.a. ved, at de gamle belærende former bruges, men samtidig tømmes. Ved fx uærbødigt at fejlcitere en af bekendelseslitteraturens store fædre, Augustin, hvorved den hellige mand fremstilles som en uforbederlig svirebroder, parodierer *Levnet og Meeningen* sin genre. Herved lukkes der op for en »legende flertydighed i den skabende aktivitet«. Forfatteren nedbryder normer ved at bedrive »en slags sproglig muldvarpevirksomhed mod agtværdige forestillinger«. De gamle totaltænkninger var væklende. Ewald og visse andre forfattere i tiden reagerede herpå med en æstetisk praksis, der markerede totalitetens fravær ved at åbne sig mod det ubekendte. Den æstetiske fylde træder i stedet for forestillingen om det værendes sammenhæng. »Forfatteren fremskriver (...) fiktionen som et lystens rum og et lystigt rum«; han forsvarer legens nødvendighed. Om digtet hedder det tilsvarende, at det bliver en »forvandling af livstap til tekstlig skønhed, fylde«, hvad vægtige analyser af »Rungsteds Lyksaligheder« og »Haab og Erindring« viser: »(...) landskabet i Rungsteds Lyksaligheder er digterens *vision*, en poetisk sandhed, ikke en historisk«. Tilsvarende belyses »Haab og Erindring« som et digt om forholdet mellem den uafgrænsede fantasi (kunst) og den tidsbegrænsede eksistens: Skabelsesprocessen eller digtet har øjeblikkets død og glemsel som betingelser. Digtet »rejser sig fra en omgivende tavshed, dets ord hæver sig fra glemselens hvirvler og giver tavsheden stemme« (s. 272).

216

Kunstens spejlbillede får væsentlighed i forhold til den flygtige virkelighed. Det fortæller også Per Højholts digt om Ewalds Arendse-billede (fra *Poetens hoved*, 1963), som afslutningsvis skal citeres her:

Hvor alt sammenfalder med sit billede
hører virkeligheden op.
Ingen forveksling er mulig thi
ingen forveksling er mulig.
Men der skal et stort spejl til. Eller to.
En mængde spejle
skal til så sandt jorden er rund.
Ewald begreb det
spejl for Arendse,
bøjet, bøjet, død
med munden mod knæene.
Et slid at rette ham ud
da han skulle i kisten.

X. Teksten

Tekstgrundlaget for dette udvalg er SS bd. 1-6.

De fleste bevarede manuskripter til Ewalds værker findes på Det kgl. Bibliotek i NKS 489e, fol. nr. I-XXV. Om indholdet heraf, se SS bd. 6, s. 393-424: afsnittet »Manuskriptbeskrivelse«. Et udkast til »Sørge-Digt over Frue Rahbek« findes i Den Collinske Manuskriptsamling, ligeledes på Det kgl. Bibliotek. Mere detaljerede oplysninger om manuskriptforhold vedr. de af teksterne i SS - og dermed også nærværende udvalg - der har manuskriptet som tekstgrundlag, er givet i noterne til de enkelte tekster.

De tre eksisterende udgaver af Ewalds samlede skrifter er opført i indledningen til noteapparatet s. 224.

Nedenfor er opført rettelser og suppleringer af teksten, overtaget fra SS. Kursiverne gælder SS's rettelser og tilføjelser. Sådanne kursiver i SS's tekst er slettet i nærværende tekstudvalg; men hvor SS har indsat manglende bogstaver anbragt i parentes, er parentesens medtaget såvel i teksten 217 som i listen nedenfor. Se også variantapparatets redegørelser for nedenstående rettelser og tilføjelser, SS bd. 6, s. 352-79.

S.116, 23:

.glemer > glemmer

S.117, 9:

.glemme > glemmer

S.117, 11:

.Stemme > Stemmer

S.117, l. 22:

Spaa-(*Mænd*) (vedr. det defekte ms. til digtet »Natte-Tanker«, se n.t. s. 116-117)

S.117, .25:

ti(*ilig*)

S.117, .26:

Harm(*ønie*)

S.117, .28:

sig (*i*)

S.117, .30:

Tank(*e*)

S.118, . 3 fn.:

Mon (Ewald har i ms. rettet »Mon«, vistnok til: »O«)

S.120, . 7:

Sjæl > Sjæle

S.121, . 22:

veyleseder > veyleder

S.122, 22:

Vandrer > Vandrere

S.125, . 8:

Bryster: (vanskeligt læselig rettelse i ms.)

S.127, . 8:

Alder (if.*SS* bd 6, s. 363 er læsemåden tvivlsom, men ordet er ikke kursiveret i *SS*'s tekstudgivelse (bd. 6, s. 97, l. 22).

S.127, . 3:

Alrm > *Arm*

S.128, . 9:

skjæn(*ke*) (ulæseligt i ms.)

S.128, . 10:

(*hø*)y (ulæseligt i ms.)

S.128, l. 3 fn.:

lærte (Ewald har i ms. rettet fra »lærte« til: »læren«)

S.130, . 14:

Drænker (overstreget i ms., vistnok af fremmed hånd)

S.134, . 25:

først *spire* (ulæseligt i ms.)

S.136, . 26:

den > *der*

S.136, l. 27:

hvor (defekt i ms.)

S.136, l. 30:

Sprog (defekt i ms.)

S.136, l. 5 fn.:

for (defekt i ms.)

S.136, l. 4 fn.:

Skjød (defekt i ms.); *ey* (tilføjet af udg.; formodet glemt af Ewald)

S.137, l. 4:

blo tede > blottede

S.150, l. 14:

Hnus > Huus

S.151, l. 11:

destyrer > bestyrer Når der har været tvivl om rigtigheden af SS's tekstgengivelser, er disse sammenholdt med Ewalds manuskripter eller med førstetrykk 218 I nærværende udgave er følgende rettelser foretaget i SS's tekster:

S.98, l. 5 fn.:

undflye > undflye.

S.119, l. 1:

hvi > vi

S.120, l. 5 fn.:

quæ e > quæ/e (»quæ e« ses kun i 2. opl. 1969)

S.127, l. 10:

Skjød (således i ms.) > Skjød

S.146, l. 7:

Forskyd > Forskyld (rettet på grundlag af *Samtl. Skr.*; ms. findes ikke)

S.147, l. 5:

Stiernerne > Stierne; (rettet på grundlag af *Samtl. Skr.*; ms. findes ikke)

S.156, l. 24:

tilbede > tilbede.

Hvor et digt indeholder længere replikker, indleder Ewald hvert vers med anførselstegn. Disse er medtaget i SS, men fjernet i nærværende udgave; kun Ewalds indledende anførselstegn er bevaret. I de tilfælde, hvor et afsluttende anførselstegn mangler hos Ewald (og i SS), er et sådant indført.

Overskrifterne til de af udvalgets digte, der er trykt efter udgivelsen af *Samtl. Skr.*, skyldes udgiveren af SS bd. 5-6, S. Pallis; de er udformet på grundlag af tidligere udgavers tradition.

Teksternes rækkefølge er den samme som SS's: De, der er trykt før 1782, dvs. i Ewalds levetid (samt »Johannes Ewalds sidste poetiske Følelser«), er ordnet efter trykkeår, de øvrige i den rækkefølge, i hvilken manuskripterne findes i NKS 489e, fol.

Den typografiske opstilling i SS er i det store og hele fulgt, også hvor den kan forekomme inkonsekvent.

XI. Litteraturliste

Listen er selektiv. Den omfatter primært litteratur, der er anvendt i forbindelse med efterskriften, litteraturhistoriske indføringer i forfatterskabet samt litteratur, der specielt behandler Ewalds digte.

W. H. F. Abrahamson: »Fiskerne« i *Almindelig Dansk Litteratur-Journal* 1780.

Andet Kvartal, s. 185-204.

W. H. F. Abrahamson: »Johannes Ewalds samtlige Skrifter. Andet Bind« i *Almindelig Dansk Litteratur-Journal*. Andet Stykke, 1782, s. 336-404.

Fr. Münter: »Efterretninger om Johannes Ewalds Levnet« i *Dansk Museum*

bd. I (1782), s. 680-700.

219

Knud Lyne Rahbek: »Johannes Ewalds første offentlige digteriske Fremtrædelse« i *Hesperus* bd. 7 (1822), s. 1-37.

J. L. Heiberg: »Digter-Misundelse« (1834) i *Prosaiske Skrifter* bd. 3 (1861), s. 402-406.

Adam Oehlenschläger: »Over Ewalds Værker« i *Om Ewald og Schiller. Forelæsninger holdte ved Københavns Universitet i Aarene 1810 og 11* (1854), s. 4-120.

Adam Oehlenschläger: »Ewalds Levnet« og »Om Ewalds Liv og Værker« i *Athene* bd. 1 (1813), s. 355-400 og 285-311.

Christian Molbech: *Johannes Ewalds Levnet, med Bidrag til hans Digterværkers Historie og Charakteristik* (1831).

Christian Molbech: om Ewald i *Forelæsninger over den nyere danske Poesie* (1832) bd. 1, s. 101-130.

F. C. Olsen: *Digteren Johannes Ewalds Liv og Forholde i Aarene 1774-71 oplyste ved Breve* (1835).

N. M. Petersen: *Bidrag til den danske Literaturs Historie* bd. 5,2 (1861), s. 341-414.

Carsten Hauch: »Om Johannes Ewalds Digtervirksomhed« i hans Ewaldudgivelse *Udvalgte Digte* (1870), s. III-XXIV

A. D. Jørgensen: *Johannes Ewald* (1888).

Louis Bobé: »Bidrag til Ewalds Livshistorie« i hans udgivelse af *Levnet og Meeninger* med undertitlen *Selvbiografiske Brudstykker og Breve* (1911), s. 230-301.

Hans Brix: *Johannes Ewald. En Række kritiske Undersøgelser* (1913).

Georg Brandes: om Ewald i *Samlede Skrifter*, 2. udg. (1919) bd. 3, s. 515-519.

Vilh. Andersen: om Ewald i *Illustreret dansk Litteraturhistorie* ved Carl S. Petersen og Vilh. Andersen, bd. 2 (1934), s. 369-462.

Ernst Frandsen: *Johannes Ewald. Et Stykke dansk Aandshistorie* (1939), s. 231-344. 2. udg. 1968 (Gyldendals Uglebøger).

Ewald, Johannes, *Udvalgte digte*, 1999

LouisBobé: *Johannes Ewald. Biografiske Studier* (1943).

Helge Toldberg: *Det nordiske Element i Johs. Ewalds Digtning* (1944)(*Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning*, 195).

K. F. Plesner: *Det smagende Selskab. Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse 1759-1959* (1959).

Frederik Nielsen: »Om Johannes Ewald som lyriker« i hans *Digter og læser* (1961).

F.J. Billeskov Jansen: om Ewald i *Dansk litteraturhistorie* bd. 1: »Fra runerne til Johannes Ewald« (Politiken, 1964). Genoptrykt i 2. udg. bd. 2, som har titlen »Fra Ludvig Holberg til Carsten Hauch« (1976).
220

Erik M. Christensen: efterskrift til *Philets Forslag og Levnet og Meeninger* (1964, 2. opl. 1971, 3. opl. 1980)(*Gyldendals Bibliotek*, 3).

Jens Aage Doctor: Efterskrift til *Levnet og Meeninger*. Udg. af Dansk lærerforening (1973).

Knud Wentzel: »Ewald og bibelkristendommen« i *Ideologihistorie I. Organismetænkningen i dansk litteratur 1770-1870*. Af Aage Henriksen, Erik A. Nielsen og Knud Wentzel (1975), s. 74-77.

Edvin Kau: *Den Ewald'ske tekst mellem himmel og jord. En analyse af grundtemaer i Ewalds forfatterskab - som scene for sammenstødet mellem feudal og borgerlig ideologi i overgangsprocessen mellem feudalt og kapitalistisk samfund* (1977).

Jørgen Stigel: om Johannes Ewald i *Dansk litteraturhistorie* (Gyldendal, 1983) bd. 4, s. 391-464.

Keld Zeruneith: *Soldigteren. En biografi om Johannes Ewald* (1985).

Johnny Kondrup: efterskrift til *Herr Panthakaks Historie og Levnet og Meeninger* (1988)(*Danske Klassikere*).

Peer E. Sørensen: *Håb og erindring. Johannes Ewald i oplysningen* (1989).

Peer E. Sørensen: *Johannes Ewalds digtning og poetik* (Trieste, 1997)(*Hesperides. Litterature e culture occidentali* bd. 3).

Erik A. Nielsen: »Pietismens genstridige søn« i hans *Solens fødsel. Seks tekster om kristendommens hemmeligheder* (1998), s. 115-177.

Enkeltanalyser af digte:

Hans Brix: analyse af »Kong Christian« og »Rungstedts Lyksaligheder« i hans *Fagre Ord* (1908), s. 1-19 og 49-66. 2. udg. 1963 (Gyldendals Uglebøger).

Ove Abildgaard: »Johannes Ewalds nattetanker« i hans *Det langsomme forår* (1957), s. 15-20.

Jens Kruuse: om »Rungstedts Lyksaligheder« i *Den underlige Harmonie* (1958), s. 55-79.

Per Lange: »Ewalds Ode til Sjælen« i *Digt og Læser. En Række Tolkninger af danske Digte*. Red. af Volmer Dissing (1958), s. 77-85.

Hans Jørgen Schiødt: »Johannes Ewald: Til min M...« i *Litterære læseøvelser*. Udg. af Erik Hansen, Erik Lilsig og Hans Jørgen Schiødt (1964) s. 11-18.

Peter Madsen: »En analyse af Johannes Ewalds digt: »Et Glimt fra Tiden ind i Evigheden (...))«« *Poetik* 1967/68, nr. 1, s. 73-80. Indgår i hans artikel »Strukturel digtbeskrivelse«.

Thomas Bredsdorff: »Da vi blev syge. Johannes Ewald: Da jeg var syg« i 221 den af ham redigerede *Danske digtanalyser. Digte fra folkevisen til det tyvende århundrede læst af digtere, forskere, lærere, kritikere* (1969), s. 49-58.

Finn Brandt-Pedersen: »Johannes Ewald: Da jeg var syg« i hans *Anvendt metrik* (1970), s. 56-61.

Marie-Louise Svane: om »Liden Gunver« i *Tekstanalyser. Ideologikritiske tekster*. Red. af Jørgen Holmgaard (1971), s. 52-55. Også i *Introduktion til litteraturkritisk metode*. Red. af Kristian Kjær og Henrik Schovsbo (1973), s. 152-154.

Ivar Havnevik: »Digter, ikke poet. Ewalds »Rungstedts Lyksaligheder«« i *Nordisk Tidskrift för Vetenskap*,

Ewald, Johannes, *Udvalgte digte*, 1999

Konst och Industri 1974, s. 34-45.

Thomas Bredsdorff: om »Natte-Tanker« i hans *Digternes natur. En idé's historie i 1700-tallets danske poesi* (1975), s. 24-31.

Jens Aage Doctor: »Rungsted og Wahlheim. Johs. Ewalds »Rungsteds Lyksaligheder«« i hans *Herrens billeder* (1976), s. 75-81.

Klaus P. Mortensen: analyse af »Rungsteds Lyksaligheder« og »Til Sielen« i *Kritik* 38, 1976, s. 104-108. Indgår i hans artikel »Teksten som model - modellen som tekst. Overvejelser over forholdet mellem tekst og fortolker i anledning af en lærebog i litterær semantik«.

Per Højholt: om fragmentet »Indhylllet i mig Selv (...)« i *Chancen* 1979/80, nr. 2, s. 28-29.

Pil Dahlerup: om »Til Sielen« og »Nytaarsdigt til en Moder« i hendes *Liv og lyst. Artikler og essays* (1987), s. 75-97.

Per Højholt: »Nuet iscenesat« (om »Haab og Erindring«) i *Passage* 1990, nr. 8, s. 110-113.

Knud Wentzel: om »Følelser ved Den hellige Nadvere« i hans *Utopia - et motiv i dansk lyrik* (1990), s. 93-168.

Erik Oksbjerg: studier i »Philet en Fortælling« og »Da jeg var syg« i *Gnisten* 1986, s. 40-84. Indgår i artiklen »Empirisme i Ewalds digtning 1769-72«.

Erik A. Nielsen: »Den grædende helt« (om »Taarer ved Herr Frederik von Arnsbachs Grav«) *Kilden og flammen. En bog til Thorkild Bjørnvig* Red. af Frans Lasson (1988), s. 176-181.

Bo Hakon Jørgensen: »Den sitrende læbe som vej til Gud« (om »Følelser ved Den hellige Nadvere«) i hans *Mastetoppe. 100 danske digte - med korte analyser* (1997), s. 84-85.

Sune Auken: »Ewald og Arnsbach« i hans *Eftermæle. En studie i den danske dødedigtning fra Anders Arrebo til Søren Ulrik Thomsen* (1998), s. 106-15.

222

Noter til efterskriften

Efterskriftens henvisninger til tekststeder hos Ewald i nærværende udvalg er angivet i parentes. Henvisninger til øvrige tekster af Ewald gælder DSL-udgaven *Samlede Skrifter* (1914-24, fot. genoptrykt 1969), forkortet SS og efterfulgt af bind- og sidetal.

Kim Ravn har medvirket ved arbejdet med kritikhistorien indtil 1870.

1.

Se omslaget.

2.

LM: Johnny Kondrups udg. af *Levnet og Meeninger i Danske Klassikere* (1988), som noterne i det følgende henviser til. Bindet omfatter også *Hen Panthakaks Historie* (1771).

3.

»Sprog« er dog en rekonstruktion (*Sprog*) ved SS' udgiver S. Pallis, idet tekststedet er defekt; se s. 217, l. 27 og SS bd. 5, s. 163, l. 32.

4.

Således benævnt af bl.a. Ernst Frandsen.

5.

Luthers Catechismus. Ved C. F. Balslev. 2. opl. (1850), §90.

6.

Harpax er navnet på et sendebud i komedien *Pseudolus* af den rom. dramatiker Plautus (ca. 250-184 f.Kr.). Ewald tænker nok snarere på Harpagon, titelpersonen i Molières komedie *Den Gerrige* (1668).

7.

Fx Zeruneith, s. 120-26 og 249. Jf. Ewalds betragtning s. 113 om liv og kunst.

8.

Ernst Frandsen foreslår dog: »vistnok fra 1772« (s. 74).

9.

Citeret efter Seamus Heaneys essay »Poesiens genoprettende kraft« (*Fornemmelsen for stedet* (1998), s. 165 (originaludgave 1980)).

10.

Således i Diderots afhandling til *Encyclopédie ou Dictionnaire ...* (udk. 1751-72) om geniet; jf. Hugo Friedrich: *Strukturen i moderne lyrik* (1968), s. 26.

11.

Erik A. Nielsen har overvejelser herom i sit essay om Ewald i *Solens fødsel*, fx s. 135-36; essayet indeholder desuden sonderinger i pietismens symbolverden.

12.

Jf. Steffen Arndal: *H. A. Brorsons liv og salmedigtning* (1994), s. 52. Bogen belyser desuden den rolle, foreningen med Jesus spiller i det pietistiske trosliv.

13.

Brix hævder, at digtet er skrevet 1777 eller senere.

14.

Peer E. Sørensen bemærker sidestillingen, men anlægger et andet synspunkt på den (s. 377-80).

15.

Jf. Erik A. Nielsen (note 10), som dog gør gældende, at hovedtemaet hos Zeruneith: vekselvirkningen mellem erotisk og kunstnerisk lidenskab, sine steder spærrer for en nærmere analyse af, hvor omfatteride Ewalds rødder var i pietismens erfaringsverden (s. 244).

223

Noter I

Der anvendes følgende forkortelser:

Alm.Da.Bibl.: *Det almindelige Danske Bibliothek et Maanedsskrift* (1778-80).

Charis: Knud Lyne Rahbeks kalender *Charis* (udk. for 1797-99 og 1800-07).

Lieb.: Johannes Ewalds samtlige Skrifter. Udg. af Samfundet for den danske Litteraturs Fremme. Samlet af E. L. Thaarup og gennemset af Christen Thaarup. Endelig bearbejdelse og udgivelse ved F. L. Liebenberg (1850-55). Bd. 1-8.

Molbech: Christian Molbech: *Johannes Ewalds Levnet, med Bidrag til hans Digtværkers Historie og*

Charakteristik (1831).

ODS: Ordbog over det danske Sprog (1918-56). Bd. 1-28 + Supplement (*ODS-S*) (1992-). Bd. 1ff.

Samtl. Skr.: Johannes Ewalds samtlige Skrifter. Forlagt ved Christian Gottlob Proft (1780-91). Bd. 1-4. Bd. 1 er redigeret af Ewald, de øvrige bind af Proft.

SS: Johannes Ewalds samlede Skrifter. Udg. af DSL (1914-24). Bd. 1-6. Bd. 1-3 ved Hans Brix og V. Kuhr. Bd. 4 ved V. Kuhr og S. Pallis. Bd. 5-6 ved S. Pallis under medvirkning af Niels Møller. 2. opl. (fotografisk optryk) 1969.

En mindre del af noterne til digtudvalget er udarbejdet på grundlag af oplysninger fra følgende Ewald-udgaver: *Lieb.*, *SS* og Jens Lund Andersens udvalg: Johannes Ewald: *Udvalgte Digte* (1962).

Ordliste

Algodhed: uendelig godhed, en af Guds egenskaber; også betegnelse for Gud.

Aria: solosang af poetisk indhold; tidl. også om sang eller vise i almindelighed.

Camoene: lat. Camena, dvs. kildenymfe; camoenerne tillagdes i tidl. rom.

224

mytologi sangergaver; blev af de rom. guldalderdigtere identificeret med de gr. muser.

Cherub: engel, der med flammesværd bevogter Paradisets indgang, jf. 1. Mos. 3,24. Også om engle i almindelighed. Flertal: *Chembim*.

Cimbrer: navn på germansk folkeslag, også om jyder; af Ewald brugt om nordboerne, især danskerne.

der': deres (også i formen *der*).

forvoven: modig, grænsende til det dumdristige.

Første: fyrste.

Gother: nordboere.

hvi: hvorfor; sjældnere: hvordan.

hvo: hvem (i nominativ).

kjælen: tit i betydningen: øm.

Kummer: sorg; bekymring; plage.

Leer: betegnelse for det forgængelige menneskelegeme, jf. 1. Mos. 2,7; også om den menneskelige natur, om det skrøbelige, dødelige menneske og om legemet som bolig for sjælen.

Miskundhed: barmhjertighed.

Monader: de uendelig mange væsner eller elementer, hvoraf verden if. den ty. filosof G.W. Leibniz (1646-1716) er opbygget.

Mulm: mørke, tåge.

Muse: i gr. mytologi en af de i alt ni gudinder for kunst og videnskab; også brugt om digterens inspirerende kraft og om den kvinde, der inspirerer ham.

Roes: tit i betydningen: ære, berømmelse.

Støv: tit brugt som betegnelse for mennesket som det forgængelige jordiske væsen, dannet af støv, dvs. jord, muld, jf. 1. Mos. 2,7 og 3,19.

Svelg: tit i betydningen: udtømmelighed, uendelig mængde.

tilig: tidlig.

Vink: tegn; også: blik.

væmodig: sorgfuld, fortvivlet.

Zephyr: (især mild) vestenvind; også om mild brise i almindelighed.

Ziir: pryd.

Stærktbøjede udsagnsord og modalverber i 2. person ental har ofte endelsen -st, fx est, togst, gavst.

Udsagnsord i bydemåde, 2. person flertal, har almindeligvis endelsen -er: fx græder, bryder, flyder.

225

Oplysninger om, hvor og hvornår teksten først er trykt, bringes kun, hvis førstetrykket er fra tiden efter udgivelsen af *Samtl. Skr.* og før udgivelsen af *SS*.

Tanker i Anledning af Hr. Hans Ebbesen, Hørkræmmer her i Staden, og Jomfrue Christiane Benedicte Huulegaards Mariage

Trykt efter *SS* bd.I, s. 87-88, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1765, nr. 13, 30. jan.

7

Hans Ebbesen: 1730-1814. - *Hørkræmmer*: Hørkræmmere blev med tiden forhandlere af spegesild, klipfisk, lertøj m.v. - *her i Staden*: dvs. København. - *Jomfrue*: ugift ung kvinde af lavere stand, modsat »frøken«, som var titel for døtre af personer, der tilhørte rangklasserne eller adelen. - *Christiane Benedicte Huulegaard(s)* (1744-93): datter af hørkræmmer Oluf Huulegaard og Anna Benedicte, f. Borup; søster til Ewalds ungdomselskede Arendse Huulegaard (1743-94). Som enke giftede Anna Benedicte Huulegaard sig med brygger Ole Mandix. I deres hjem i Vestergade kom Ewald som student, og her traf han Arendse. - *Mariage*: fr. bryllup, giftermål. - *tet begroede Eger*: tæt voksende egetræer. - *Tornens*: tjørnens. - *Skovens Fløytenist*: nattergalen. - *treffe*: ramme. - *Celadon*: det faste navn på elskeren i franske hyrderomaner; navnet stammer fra romanen *Astrée* af Honoré d'Urfé (1568-1626). Hyrdedigtningen fik sin anderi renæssance i 1700-tallet. Se også n.t.s. 90. - *Rosiflerig*: hentyder til Magister Rosiflengius, person i Holbergs komedie *Det Lykkelige Skibbrud* (1731), hvis navn betyder at rose i flæng, skamrose. - *Zoil*: Zoilos (3. el. 4. årh. f.Kr.), gr. litteraturkritiker; Platon og Homer blev genstand for hans skarpe kritik. Her om hård kritiker i almindelighed, i modsætning til Rosifleng. - *Holdt (...) for*: anså for. - *Stoy*: ståhej. - *hoymodigt*: højsindet. - *Purpur*: kostbart, karmoisinrødt farvestof; i overført betydning om kongers pragt. - *Lavrbærkrandse*: tegn på ære, storhed. - *bedaares*: vildledes; betages. - *Sands*: her det sanselige. - *Men billigt Suk*: Men det er et berettiget suk. - *Turtelduen*: billede på elskeren. T. tillægges et særligt elskovsfuldt, trofast og kærligt væsen over for sin mage. - *Cloris*: navn på fast figur i hyrdedigtningen.

8

Tykke: vilje, indstilling. - *Pynten*: toppen. - *Overleg*: vilje, beslutning. - *Satyr*: i gr. mytologi halvguddommeligt, dæmonisk væsen i vinguden Dionysos' følge, afbildet med horn og hale. Her om 226 satire eller satireskriver (som med rette laster den, der kun gifter sig for pengenes el. rangens skyld). - *billigt*: passende. - *Pant*: her tegn, højtidelig forsikring. - *Dekket*: tæppet. - *oversee*: overskue. - *har (...) Sted*: far plads; eksisterer.

Sørge-Sange i Christiansborgs Slots-Kirke den 18de Martius 1766 da Kong Frederik den Femte skulde føres til sit Hvilested

Trykt efter SS bd.I, s. 98-103, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1766.

9

Sørge-Sange: opført med musik af kgl. kapelmester Johann Adolph Scheibe (1708-76). - *Martius*: lat. marts. - *Kong Frederik den Femte*: 1723-66, konge fra 1746. - *For*: før. - *Parentation*: ligtale eller mindetalc. - *Sort*: sort sørgeklæde, sørgedragt. - (*vort Tab beriger*) *dig*: dvs. himlen. - *Vor fælleds Glæde*: dvs. himlens og jordens fælles glæde. - *ophæves*: opløftes, svulmer. - *Ægyptisk Mørke*: Et stort mørke var den niende af de ti plager, som jødernes gud påførte ægypterne for at fa dem til at frigive hans udvalgte folk. Jf. 2. Mos. 10,21-23.

10

Cimbrien: Jylland; her i betydningen Danmark. - *smagtende*: smægtende, længselsfuldt. - *Vort Hoveds Krone (...) syndet*: Begrædelsernes Bog (dvs. Klagesangene) 5,16; bibelstedet her og de følgende i teksten anførte (Job 30,31; 1. Kong. 3,6) er i overensstemmelse med den bibeloversættelse, der blev foretaget af Ewalds far Enevold Ewald (udg. fra 1740, Chr. Vis bibel). - *Braad*: stikkende tunge; giftige tand/bid. - *Plads-Regn*: styrtregn. - *der (Reede)*: deres. - *Men hvem*: måske Jehova, jf. 1. 30. - *Jehova*: hebr. for Israels Gud.

11

ey for dig: ikke for dig selv. - *Christian*: Christian VII (1749-1808, konge fra 1766), søn af Frederik V. - *Vester-Havet (...) Torden (...) Tydsklands (...) i Blod*: Der hentydes vel til Den preussiske Syvårskrig 1756-63, den første »verdens«-krig, i hvilken den unge Ewald selv deltog på østrigsk side. - *Ild (...) Jorden*: Alle fire elementer var i oprør. - *Paulun*: egl. telt, teltbolig; her det, som skærmer eller beskytter. - *Trods*: frem for, bedre end. - *Lorbær-Krands*: laurbærkrans, symbol på æren; her krigeræren. - *Olie-Green(en)*: gren af oliventræet, symbol på fred. - *Cypresser*: gravstedstræer, et symbol på døden. - *Sorrig*: sorg. - *Flor*: sørgeflor.

12

bryder: bryd, spring op at rinde. - *igien*: tilbage, efterladt; også: til gengæld. - *Oplivet*: med fornyet styrke. - *døver*: svækker, sløver.

13

Høysalige: meget salig, især hædrende om afdøde konger. - *Motetto*: 227 motet, kirkelig flerstemmig korsang til en bibelsk tekst. - *Cithar*: antikt strengeinstrument. - *Begr. (5, 17)*: Begrædelsernes Bog; jf. n.t.s. 10. - *Sig (...) fornøye*: endnu en (sidste) gang glæde sig over synet af kongen.

14

din (...) Godheds Ihukommelse: erindringen om (dvs. det at blive mindet om) din godhed. - *Ceder*: nåletræ af granfamilien, stammer fra Libanon; i Bibelen ofte symbol på det majestætiske. - *Basans Eeger*: egetræerne i Basan, en frugtbar højslette ost for Genezareth Sø, nævnes sammen med Libanons cedre i Es. 2,13, jf. også Ez. 27,6. - *den største Skov*: bibelstedet Zach. 11,2 lyder i bibeloversættelsen 1740: den faste Skov, i 1931: Fredsskoven.

Tanker i Anledning af Frøken Sophia Dorthea v. Holstein's Dødsfald

Trykt efter SS bd.I, s. 125-27, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1768, Torsdags-Tillæg til nr. 19, 9. marts.

15

Sophia Dorthea v. Holstein('s) (d. 1768): datter af kammerherre Adam Christopher von Holstein, ejer af Holsteinshus på Fyn. - *Mord-Engelen*: dødsenglen. - *Teutonen*: teutonere, germansk folkeslag; her om nordboere, danskere. - *Odins stolte Sønner*: krigerne. - *der (Helte-Sprog)*: deres. - *laae ved Machaons Fod*: tryglede Machaon om helbredelse/sundhed. M. er i gr. mytologi søn af Asklepios, lægekunstens gud. - *Skioldungen*: dannerkongen, efterkommer af sagnkongen Skjold. - *Tross*: egl. om en hærafdelings bagage. Også om skarer af personer, der følger en hær, men ikke er soldater; her: løssagtige kvinder eller: den store hob; pak; påhæng. - *Fæe*: kreaturer. - *mærkte*: bemærkede.

16

færdig: beredt. - *uopladte*: uåbnede. - *tæl*: udtal, sig. - *ubøjelig ved*: som ikke giver efter for. - *dem, som Jorden har sadt til Regler (...)* *Orden*: måske om den af mennesker udtænkte og fastsatte orden; evt. de teologisk kyndige. - *umiddelbar*: direkte. - *Harpax*: sendebud i komedien *Pseudolus* af den rom. dramatiker Plautus (ca. 250-184 f.Kr.). Ewald har snarere tænkt på Harpagon, titelpersonen i Molières komedie *Den Gerrige* (1668). - *sig til Plage*: til plage for sig selv. - *Fortred*: skade; ondskab. - *Zenon(s viise Daarer)*: gr. filosof (334-262), stifter af den stoiske skole, der lærer, at det af skæbnen tilskikkede skal bæres med værdighed og ro, jf. 1. 4fn.: »Nu er det saa, og saadan skal det være«. - *Socrat*: Sokrates (469-399 f.Kr.), gr. 228 filosof; ved sine diskussioner af etiske grundbegreber bidrog han til grundlæggelsen af en rationel etik, i hvilken dyden, dvs. moralsk godhed, går forud for alt.

17

glimter: skimter. - *Rulder*: skriftruller. - *Orm*: betegnelse for mennesket. - *Alviisdom (...)* *Almagt*: Gud. - *Orion*: Jægeren Orion blev if. Ovid forvandlet til et stjernebillede, som måske her sammenlignes med jegets forestilling om den afdøde i det høje.

Sørge-Digt over Frue Rahbek

Trykt efter SS bd.I, s. 136-38, hvis tekstgrundlag er *Den danske Tilskuers* 1796, s. 401ff.

18

Frue Rahbek: kammerrådinde Christine Marie Rahbek, død 19 år gammel 2. nov. 1768, stedmor til Knud Lyne Rahbek. - *O! Viisdoms Dyb*: allusion til Rom. 11,33. - *den Alviise*: Gud. - *trætte med*: diskutere med; gå i rette med. - *brække*: bryder, afbøder. - *Dommens Røst*: Guds røst. - *falde mig til Trøst*: styrte sammen til trøst for mig. - *Chiddekel*: Hiddekel (Tigris), en af de fire floder i Paradis. - *Træet*: muligvis allusion til kundskabens træ, 1. Mos. 3,3. - *Døe! Mand! (...)* *han*: vel allusion til 1. Mos. 3,19. - *Hvorfor det største Offer ei forsoner*: som selv det største offer ikke kan afvende. - *Jordens Gud*: betegnelse for mennesket (hvis sjæl er af guddommelig beskaffenhed).

19

Og (Du): også. - *Croesus*: Krøsus, egl. navn på hovedrig ly disk konge i oldtiden; her betegnelse for rig mand. - *hans Kiød kun Høe*: allusion til Es. 40,6. - *jordiske Gudinder*: kvinder, jf. *Jordens Gud*. - *Væirlys*: lygtmænd (jf. n.t.s. 91) og andre lysfænomener i atmosfæren; if. folketroen overnaturligt væsen, der ved sit skin lokker vandreren på afveje; billedligt om noget strålende, men flygtigt og bedragerisk. - *hende(s Døttre)*, *somfortørnte Gud*: Eva, jf. 1. Mos. 3. *fortømte*: gjorde vred. - *Vi vil*: her nok: hvi (dvs. hvorfor) vil. - *var min Moder*: If. *Lieb*. er digtet skrevet i stedsønnen, den otteårige Knud Lyne Rahbeks navn. - *gik ei (...)* *tilbage*: muligvis allusion til Jos. 10,12 (Sol, stat stille i Gibeon). - *billig*: rimelig, retfærdig. - *Du! (...)* *Hierte*: vel om ægtemanden.

20

uskiønsom: uforstandigt. - *knurre*: udtrykke misfornøjelse. - *ufristet*: vel i betydningen: uden prøvelser, genvordigheder. - *tilgiv (...)* *om (...)* *samme Sted*: tilgiv, at vi også længes efter at få bolig i himlen.

229

Et Glimt fra Tiden ind i Evigheden ved Frue Geheimeraadinde von Schulins Hvilested, 18 Junii 1770

Trykt efter SS bd. 2, s. 13-15, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1770, nr. 88, 18. juni.

20

Geheimeraadinde von Schulin(s): Catharina Maria Schulin, født Møsting (23. okt. 1714 - 2. juni 1770), enke efter lensgreve, udenrigsminister Johan Sigismund Schulin (1694-1750). Gehejmeråd: medlem af råd, der bistod kongen i regeringsførelsen. Titel i I. klasse inden for et system af ni rangklasser. - *Gran*: støvkorn. - *Godhed*: betegnelse for Gud. - (*mødte*) *sig*: sig selv. - *Indsprengt*: iblandet, med spor af. - *glimrende*: glimtende, lysende. - *Monader*: se ordlisten s. 224. - *svævede hans Aand*: jf. 1. Mos. 1,2. - *Soele Kredse*: solsystemer.

21

blev: blev til. - *Opstod (...)* *LIGNER GUD*: jf. 1. Mos. 1,27. - *undervise*: vejlede. - *i ubrekke Orden*: i ubrudt følge. - *afsagt*: afgjort, svoren. - *Støv*: se ordlisten s. 224. - *den Mand (...)* *Velsigner*: J. S. Schulin udformede i 1730'erne sammen med Christian VI en udenrigspolitik baseret på gensidig fred med andre nationer.

22

kun bestemmer: ene er afgørende for. - *forsmaaer*: vurderer lavt. - *Sønnen(s)*: kan være kammerherre, lensgreve Frederik Ludvig S. (1747-81).

Philet en Fortæling

Trykt efter SS bd. 2, s. 19-27, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1770.

23

Philet: navnet muligvis taget efter den gr. digter Philitas fra Kos (o. 300 f.Kr.). - *Die Götter (...)* *Glück*: ty. »De guder, som nu leende drager med jer, fortryder den lykke, de har skænket jer«, fra digtet »Glaucus' Wahrsagung« af Karl Wilhelm Ramler (1725-98), ty. digter fra oplysningstiden. - *Elhøy*: mindre høj på det daværende gods Bernstorff i nærheden af Bernstorffstøtten ved den nuværende Lyngbyvej, ca. 7 km nord for København. - *DEN (...)* *1770*: Den betydelige statsmand Johan Hartvig Ernst Bernstorff (1712-72) var da. udenrigsminister 1751-70. Da han stod i vejen for Johann Friedrich Struensee (1737-72), Christian VII's tysk fødte livlæge, der tiltog sig magten som gehejmekabinetminister i 1771, tvang denne ham til at træde tilbage den 15. sept. 1770. Herefter mistede Bernstorff alle sine embeder og forlod landet tillige med Klopstock 230 (se efterskrift s. 192 og n.t.s. 46). Om Bernstorff som mæcen for de tyske kunstnere og Ewald, se efterskrift s. 195. Bernstorffs gods var foregangssted for landboreformer; sammen med nevøen A. P. Bernstorff gennemførte han såvel afløsning af hoveri og fæsteforhold som udskiftning af de gårde, han besad. - *Skygger*: skyggebilleder, fantomer. - *bange Kummer*: ængstelig sorg. - *ordentlig*: regelmæssigt. - *Paulun*: se n.t.s. 11. - *Fauner*: i rom. mytologi guder af lavere orden, guder for mark og skov. Svarer til de gr. satyrer (jf. n.t.s. 8). - *Sirener*: if. gr. mytologi kvindelige væsner med fuglekrop, der ved sang lokker de søfarende på afveje for at dræbe dem; også om smuk og forførerisk, men falsk kvinde. - *føde sig*: nære sig. - *skiælve for*: er bange for.

24

lasterhafte: ty lastefulde. Rettet hertil i optrykket i *Adskilligt af Johannes Ewald* (1771), efter at germanismen var blevet påtalt i *Kritiske Journal* (se efterskrift s. 209). - *blues*: føler skam ved. - *Ophøi Dig*: ros dig; gør dig til, bryst dig. - *overiilte*: overvældede. - *Harm*: harme, vrede. - *den fromme Sangerinde*: vel hentydning til digterens muse, *Camoene*, jf. ordlisten s. 223. - *At Sandhed vinde*: for at sandheden kan vinde, dvs.: kom og se selv, for at du kan blive overbevist. - *Iris*: i gr. mytologi regnbuens gudinde. - *er ei saa smuk*: er aldrig så smuk (som). - *Bacchant(ens)*: tilhænger af kulten omkring vinguden Bacchus (i rom. mytologi svarende til Dionysos, jf. n.t.s. 8); her drukkenbolt eller svirebroder.

25

de Viises Steen: stof, som if. alkymisterne kunne forvandle uædle metaller til ædle; billedligt om den højeste indsigt. - *snart under Trældoms Aag (...)* *spøge*: Meningen kunne være: nogle arbejder hårdt, tvangsbetonet, for at finde de vises sten, andre søger den uden alvor. - *nedlod sig*: sænkede sig ned. - *uafmaalte*: utvungne, naturlige. - *Sveed*: slid, møje. - *sang (...)* *Lov*: lovsang. - *taug*: tav. - *eller og*: eller også. - *slog man Haand i Haand*: slog man hænderne sammen i sindsbevægelse. - *hine Trængsels Dage*: hoveriets tid. - *i (...)* *kan*: I kan.

26

det Godes Giver: Gud. - *Du store Mand*: godsets ejer Bernstorff. - *synge dig*: besynge dig. - *guddommelige Orden*: if. *Lieb.* bd. 2, s. 217: orden og regelmæssighed (ikke verdensordenen). - *Drive-Fiære*: drivfjedre. - *oeconomisk*: formentlig: landøkonomisk. - *rudret*: formet som ruder, firkantede felter. - *igiennemvirket*: gennemvævet. - *Skabning*: her nok om det frugtbare land, resultatet af virksomheden på stedet.

27

Skovens unge Børn (...) *Blad*: om en allé af træer (således læst af 231 Abrahamson, se efterskrift s. 210). - *Christal*: bæk, vandløb. - *Trave*: parvis opstillet række af kornneg. - *sildig*: sent. - *triple*: tripper. - *Veilede*: vise (den rette) vej. - *Skiertsende*: legende, spøgefulde. - *forseet*: forsynet. - *varig bygt*: solidt bygget. - *skreg*: råbte (om lovprisning). - *Alt*: allerede. - *met*: mæt.

28

iskjelve: I skælver. - *det Ord*: dvs. om altirigs ufuldkommenhed. - *det store Huus*: det nuværende Bernstorff Slot mellem Gentoft og Charlottenlund. - *Rader*: rækker.

29

trakte: trak. - *Mus*: mose. - *Sæd*: såsæd. - *om og*: selv om. - *d for sig*: ej for sig selv.

30

den søde Pligt: om forplantningen. - *overgiver*: opgiver. - *Kom (...) ihu*: glemte ikke. - *omdannede han Jorden*: hentydning til de landbrugsreformer, som Bernstorff forsøgte sig med på sit gods, bl.a. dræningsprojekter. - *Væld*: stor mængde. - *Beskiermelse*: beskyttelse. - *kiender ham (...)* *At*: mærker hans tilstedeværelse ved, at.

31

Naboe-Lav: nærhed. - *aaben Grav*: om ufærdigt arbejde, uorden, på linje med torne og ukrudt. - *Heracliters Grille*: Heraklit (ca. 540-480 f.Kr.): gr. filosof; if. traditionen repræsentant for en pessimistisk livsopfattelse. - *Damoet*: Damoetas, person fra den rom. digter Vergils (70-19 f.Kr.) hyrdedigte *Eclogae* (bedre kendt under titlen *Bucolia*). - *Græve*: greve. - *Han -forlader*: hentyder til Bernstorffs afskedigelse (jf. digtets datering) og retræte; sine sidste år tilbragte han dels på sit gods i Holsten, dels i Hamborg. - *Sands*: mening. - *Findlandsk Nat*: sammenligningen gælder den tavse og mørke polarnat; udtrykket kan if. Vilh. Andersen (*Illustreret dansk Litteraturhistorie* bd. 2, s. 406) henføres til Ossian-digtningen, jf. efterskrift s. 191. - *hylende*: hyl, jamren, -*finder*: føler.

Passions Oratorium, opført af det saa kaldede Raadhusstrædets Musikalske Selskab

Trykt efter 55 bd. 2, s. 29-32, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1771.

31

Passions Oratorium: musikken af den hal. kapelmester Paolo Scalabrini (1713-1803). - *Raadhusstrædets Musikalske Selskab*: Ewald skrev en del tekster til dette selskab med henblik på musikalsk opførelse. Selskabet afholdt som regel sine koncerter i salen i bryggernes laugshus. - *Slutter Forbund (...) du Frommeste*: Lad menneskers synd og den almægtige Guds domme, ja, himmel, jord og helvede, indgå forbund mod Kristus, lad de skamløse spotte ham, 232 de forblindede opføre sig vanvittigt mod ham! Vi skal græde stille ved Kristi kors. - *Støvets Synd*: menneskers synd; jf. ordlisten s. 224. - *Da Capo*: ital. forfra.

32

Maria: Jesu moder, som stod ved korset, da Jesus døde; jf. Joh. 19,25. - *Kalk*: bæger; allusion til Jesu ord i Getsemane, Matt. 26,39 og 42, og Jesu spørgsmål til Zebedæussønnerne, Matt. 20,22. - *den ulyksaligste blant Mødre*: allusion til englen Gabriels hilsen til Maria, da Jesu fødsel bebudes: »Hil være dig, du benaadede, Herren er med dig, du velsignede blandt kvinderne«, Luk. 1,28 (1740-oversættelsen, se n.t.s.

10). *-jammerligt*: smerteligt; ynkværdigt. - *haanligt*: fornædret. - *Dolkstød*: If. Joh. 19,34 stak en af de rom. soldater et spyd i siden på Jesus, efter at han var død på korset, *-finder: føler*, mærker. - *Johannes*: den discipel, Jesus elskede, stod sammen med Jesu moder ved korset, jf. Joh. 19,26. - *og Rum*: også plads. - *Han kalder ei sin Faders Legioner*: jf. Jesu ord til Peter, da Peter under tilfangetagelsen i Getsemane ville gribe til sværd for at forsvare Jesus: »Eller tror du ikke, at jeg kan bede min fader om på stedet at give mig mere end tolv legioner engle«, Matt. 26,53. *Legion(er)*: rom. hærafdeling på 3-6000 mand. - *alt*: allerede. - *Hvorved jeg laae*: Under Jesu sidste påskemåltid med apostlene lå Johannes op til Jesu bryst, jf. Joh. 13,25; 21,20. *-Juda*: israelitisk stamfader, en af patriarken Jakobs tolv sønner; if. Hebr. 7,14 er Jesus af Juda stamme. J. gav navn til Davids kongerige med Jerusalem som hovedstad, og navnet levede videre dels i landskabs- og provinsnavnet Judæa, dels i folkebetegnelsen judæerne, heraf jøderne. - *den Retfærdige*: Således kaldes Jesus Kristus i 1. Joh. 2,1. - *hyll[e]*: jamre; forekommer ofte i 1740-oversættelsen.

33

Det er fuldbragt: Jesu sidste ord på korset if. Joh. 19,30. - *Afgrunden(s)*: dels dødsriget (jf. fx Es. 14,15 og Rom. 10,7), dels stedet, hvor de onde ånder (jf. fx Luk. 8,31), de engle, der syndede (2. Pet. 2,4), el. Djævelen og hans hær (jf. fx Åb. 20,3) holder til. - *Dag, som Profheter saae*: Det er en gennemgående forestilling i NT, at Jesu død er forudsagt i GT, jf. fx Matt. 26,56. - *Han kaldte (...) din Moder*: jf. Joh. 19,26-27. - *Miriam*: Maria på hebraisk.

34

Vi, som Natur og Venskab saarer: Vi er sætningens grundled. *Natur (...)* saarer hentyder vel til syndefaldet (jf. 1. Mos. 3), hvorved mennesket ødelagde sin oprindelige, skabte natur. *Venskab saarer* indeholder formentlig en hentydning til, at ligesom apostlene svigtede Jesus i det afgørende øjeblik (jf. Matt. 26,56), vil vi også gøre det. - *fandt*: følte, mærkede. *-Juda Løve*: Der tænkes formentlig på Jesus, 233 der er af Juda stamme; jf. Åb. 5,5, hvor det siges, at løven af Juda stamme, Davids rodkud, dvs. Messias, har sejret. - *Min Sæd (...)* *Slangens Hoved*: hentydning til 1. Mos. 3,15, der er blevet forstået som en forudsigelse af Jesu sejr over Djævelen. *Sæd*: afkom. - *Og jeg har seet*: jf. Åb. 22,8. - *saligste blant Mødre*: jf. n.t.s. 32. Jf. også Elisabeths ord til Maria: »Og salig er hun, som troede, thi det skal fuldkommes, som hende er sagt af Herren«, Luk. 1,45. - *den Tempel bygt (...)* *han nedbrød*: jf. Joh. 2,19-22 og Matt. 26,61; jf. også Åb. 21,22. - *Stort til*: stort nok til at rumme. - *en falden Engel(s)*: if. jød. legender faldet fra himlen på grund af hovmod; en lignende tanke ligger bag Luk. 10,18; jf. også 2. Pet. 2,4, Åb. 12,9 o.fl. - *Svovel-Floder*: jf. fx Åb. 19,20 og 21,8. - *Glædens Kilder*: jf. Es. 12,3.

35

Dyb og usporlig: jf. Rom. 11,33. - *hvile paa*: beror på, afhænger af. - *knurrer*: udtrykker misfornøjelse. - *overseer hans Raad*: overskuer hans planer.

Ønske til Jomfrue Cecilia Wormstrup, paa Hendes Fødsels-Dag

Trykt efter SS bd. 2, s. 46, hvis tekstgrundlag er *Adskilligt af Johannes Evald (1771)*. If. A. D. Jørgensen skrevet til C. W.s 18 års fødselsdag 17. feb. 1770.

35

Jomfrue: se n.t.s. 7. - *Cecilia Wormstrup*: Cecilia Birgitte W., f. 1752, datter af Madam W., der var værtinde på gæstgiveriet »Skibet« i Vestergade, Ewalds logi i 1769. - *betage*: tager bort, frarøver. - *ufølte Dage*: rolige, fredelige dage uden store sindsbevægelser.

36

den Arme: den fattige. - *Skiærts*: leg, spøg (bydemåde). - *Dem til Haanhed*: til hån eller skam for dem selv. - *Skye*: sky, undgå.

**Recitativ og Aria, siunget den 18. Maj 1771,
da det Musikalske Selskab for denne Vinter ophørte**

Trykt efter SS bd 2, s. 114, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1771.

36

Recitativ: talesang, fortællende afsnit i kantater, oratorier m.m., fremført i syngende tonefald. - *det Musikalske Selskab*: Raadhuusstrædets Musikalske Selskab (se n.t.s. 31). - *Sangersker*: sangfugle. - *underlige*: underfulde, vidunderlige. - *Hyrderne (...)* *Hyrdindens*: se n.t.s. 7, *Celadon* og 90, *Dalenes Hyrder*. - *vilde*: ukunstlede, naturlige.

234

37

Arioso: ital., kort, udtryksfuldt sangstykke, mellemting mellem recitativ og arie.

Da jeg var syg

Trykt efter SS bd. 2, s. 115-16, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1771, nr. 157, 25. sept.

37

Beatus (...) *negotii*: lyksalig den, der fjernt fra forretningers tryk;jf. *Epoder*, nr. 2 af den rom. digter Quintus Horatius Flaccus (65-8 f.Kr.), her forkortet *Horat*: idet kolonet er et forkortelsestegn. - *arm*: fattig. - *tænke sig*: tænke over sig selv. - *Væsenet, som den bør være lig*: dvs. Gud, jf. 1. Mos. 1,26. - *gyldne Lænker (...)* *kronet Træl*: om den, der opnår rigdom eller jordisk ære, men derved bliver åndeligt ufri. - *første Mand*: det første menneske, Adam; her betegnelse for mennesket eller menneskeheden.

38

Adspredelser: hvad der volder sjælelig uro, splittelse; forstyrrelse. - *Vredens Røst*: Guds vrede efter syndefaldet, jf. 1. Mos. 3,9-22. - *forstrød*: spredte, usammenhængende. - *rave*: farer, flakker. - *Chimæren sluger Støvet*: hentyder til 1. Mos. 3,14, hvor Gud siger til slangen, at den skal æde støv (jf. *Vredens Røst*). Samtidig bruges slangen/kimæren som symbol på fantasiforestillinger, dvs.: Slangen (gøglebilleder) skal opæde det støv, som din sjæl klæber ved. - *veedst*: ved. - *Udbreder Gud*: udbreder lovprisninger af Gud. - *Dorine*: navnet muligvis beslægtet med Doris, jf. n.t.s. 113. Her nok et typenavn som hyrdenavnene Cloris osv. - *fandt*: følte. - *tør*: behøver. - *Homer*: gr. digter, ca. 8. årh. f.Kr., efter traditionen forfatter til Iliaden og Odysseen. - *Helene*: den smukkeste af alle kvinder, datter af Zeus og Leda; i de homeriske digte Menelaos' hustru, der blev bortført til Troja af Paris; her om en kvinde, der er smuk som H. - *stadig var (...)* *viis*: Hvis vor tanke blot havde stadighed, var den god og viis. - *hæfter ey derved*: knytter sig ikke dertil. - *Adams Barn*: om det syndefulde, ufuldkomne menneske. - *Strudelen*: hvirvelstrømmen, malstrømmen. - *Sireners Sang*: se n.t.s. 23. - *Klirrende*: klirren. - *Herolderne*: her måske de, der udråber ros eller berømmelse, dvs. rygtet. - *Hvislen*: bagtalelse. - *Kiedsommelig(es)*: person, der keder sig. - *Sands*: fornuft. - *Harm*: vel her: sorg, smerte. - *Mangel*: mangel på det nødvendige til livets ophold; nød.

235

Paa Kongens Fødsels-Dag 1772

Trykt efter SS bd. 2, s. 177, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1772. Af dette fremgår det, at værket blev opført af »Raadhuus-Strædets Musicalske Sælskab« med musik af den ital. hofkapelmester Paolo Scalabrini (1713-1803). Uvist af hvilken grund mangler teksten den musikalske angivelse af recitativ, kor og/eller arie; koret nævnes dog i 1. 3 fh. og en sangerinde i den følgende linje.

39

Kongens Fødsels-Dag: Den 29. jan. fyldte Christian VII (se n.t.s. 11) 23 år. - *Roes*: ære. - *Vellyst*:

berusende lystfølelse. - *Cimbrer*: se ordlisten s. 224. - *drukne*: her: glædesdrukne, inspirerede. - *Alfader*: Gud. - *Sikkre Suk*: her nok: suk, der med sikkerhed vil melde sig. - *JULIANE Marie* (1729-96): enke efter Frederik V og mor til arveprins Frederik (1753-1805). - *FRIDERIK*: formentlig arveprins Frederik, Christian VII's yngre halvbror, som også hyldes af Ewald i andre digte; muligvis menes dog kronprins Frederik (1768-1839), den senere Frederik VI, søn af Christian VII og Caroline Mathilde; konge fra 1808.

Taarer ved Herr Frederik von Arnsbachs Grav

Trykt efter SS bd. 2, s. 191-93, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1772.

40

Frederik von Arnsbach(s) (1732-72): officer, Ewalds ven (se efterskrift s. 197); død den 26. marts. - *Fandt*: følte, mærkede. - *Seer*: se. - *Forsagte*: som har tabt håbet, modløse. - *Opirrer*: irriterer. - *Drift (at græde)*: trang til.

41

brustne: bristede, om øjne, der i døden har mistet deres glans. - *oplive*: kalde til live. - *Kitharren*: citeren, antikt strengeinstrument; digterguden Apollons attribut. - *tale (...) med det sidste Aar*: vel: berette om ham, som jeg husker ham fra hans sidste leveår. - *Saa*: sådan.

42

øm: medfølelse. - *Betænkt paa*: optaget af, bekymret for. - *færdig*: rede, parat. - *var (...) mægtig*: havde magt.

236

Haab og Erindring

Trykt efter SS bd. 2, s. 197-201, hvis tekstgrundlag er *Bibliothek for nyttige Skrifter* (1772), nr. 52, sp. 409ff.

42

Tidens Fader: Gud. - *forflyder*: forsvinder.

43

fundet: følt. - *beholder*: her: husker, bevarer i erindringen. - *Gran*: (støv)korn. - *Alt*: allerede. - *drukne Skialdre(s)*: inspirerede skjalde, digtere. - *Skabningen*: det skabte, universet. - *Nedelted i dit Leer*: jf. Visd. 15,7, Rom. 9,21. - *Alfader*: Gud.

44

tilveye Støv: tildele mennesket. - *Velgiørende Gudinder*: haabet og erindringen. - *frygter for at græde*: måske i betydningen: frygter at (komme til at) begræde (tabet). - *Myrthekrandse*: sædvanligvis bryllupssymbol, symbol på uskyld og kærlighed; også glædessymbol. - *hvad tøver I?*: hvorfor tøver I? - *Hymne(r)*: højstemt især religiøs lovsang, lovprisning. - *ZADOKS sorte Børn*: saddukæerne, en jødisk sekt på (og før) Kristi tid, som har navn efter præsten Zadok eller Sadok. Saddukæerne afviste troen på opstandelsen, på en udødelig sjæl og på en belønning efter dette liv, jf. Mark. 12,18, Ap.G. 23,8; at saddukæerne kaldes *sorte*, kunne altså hentyde til, at deres lære er pessimistisk og/eller syndig. - *NERONER*: tyranner, egl. flertal af Nero, navnet på Roms despotiske kejser fra 54-68. - *HERAKLIT*: se n.t.s. 31. - *Den alforherlige*: her vel om håbet. - *Skabere*: skaber. - *Daphnes Krands*: laurbærkrans, se n.t.s. 67. - *Epheu* el. vedbend: attribut for vinguden, i gr. mytologi Dionysos, i rom. Bacchus. - *Palmer*: symbol på sejr, storhed, ære. - *min Gudindes*: dvs. håbets. - *underlige*: vidunderlige, underfulde.

45

raader for: styrer. - *Bautasteen*: mindsten i oldtidens Norden; på Ewalds tid opfattet som gravsten. - *Hekatombe(r)*: gr., egl. ofring af 100 dyr, stor offerfest. - *Din sølvgraa (...)* *Ævige*: *Glands* er subjekt, *Tinding* objekt. - *og du*: også du. - *Og vil jeg*: og jeg vil, eller: jeg vil også. - *Trophæ(er)*: sejrstegn. - *Vraae*: krog, beskeden bolig. - *for ved den*: foran den, forrest. - *dorisk*: ældste og enkleste gr. bygningsstil. - *Støtte*: søjle. - *Elysæisk*: salig, himmelsk; Elysium er if. gr. mytologi de saliges opholdssted i dødsriget (modsatning til Tartaros). - *Lethe*: i gr. mytologi den flod i underverdenen, hvoraf de døde drak for at glemme det forbigangne. - *giftig Slummer*: nok om den bedøvelse, den døde opnår ved at drikke af Lethe.

46

Gierne (smilende): her nok: ofte. - *huusholdrisk*: sparsommeligt. - *Harpax*: se n.t.s. 16. - *smaaelig*: nøjagtigt, omhyggeligt. - *Barde(rs)*: digter, sanger; egl. digter i keltisk og germansk oldtid. - *Dydens*²³⁷*Datter*: en ædel pige. - *Klang / Af Bachi Vaaben*: bægerklang. - *Rabner(s)*: Gottlieb Wilhelm Rabener (1714-71), ty. satiriker, brugt af Ewald som forbillede i prosasatiren *Philets Forslag om Pebersvendene* (1771) og komedien *Pebersvendene* (1773), jf. Vilh. Andersen (*Illustreret dansk Litteraturhistorie* bd. 2, s. 436). - *Klopstok(s)*: Friederich Gottlieb Klopstock (1724-1803), ty. digter, bosat i Danmark 1751-70, fik stor betydning for Ewald. K.s digtning betød ved sin betoning af følelser og deres udtryk et brud med rationalismen. Hans digte og oder (se n.t.s. 54) besynger venskab, kærlighed, Gud, natur og fædreland. Hovedværk: det episke digt *Der Messias* (1748-73). Se også efterskrift s. 192 og 195. - *afmaalt Lyd*: artikuleret tale. - *Hvad Farve*: hvilken farve. - *betyder*: betegner. - *Schleppegrell*: R. C. von Schleppegrell (1742-1819), da. officer. Det fremgår af førstetrykket, at »Haab og Erindring« er skrevet til F. C. S. i dennes stambog (dvs. bog, hvori venner skriver deres navn og evt. en sentens, et vers el. lign. til erindring). F. C. S. hørte til den kreds af unge officerer, Ewald var ven med.

47

udvikle: fremstille, udtrykke. - *Kamöne*: se ordlisten s. 223, *Camoene*. - *fortolke*: forklare. - *Selv ey*: end ikke. - *Tvil*: tvivl.

Til Herr Berling og Jfr. Godiche paa Deres Bryllups-Dag den 9 October 1772

Trykt efter SS bd. 2, s. 202-203, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1772.

47

Herr Berling: bogtrykker og brygger G. C. Berling (1737-78), søn af E. H. Berling, der grundlagde *Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender* (17495), senere kaldt *Berlingske Tidende*. - *Jfr. Godiche*: Godiche var navnet på en berømt bogtrykkerslægt, jf. n.t.s. 111, *Madam Godike*. Originaltrykket oplyser, at digtet er trykt »hos A. H. Godiches Efterleverske«. - *Jfr.*: jomfru; se n.t.s. 7. - *Bag Zembla*: højt mod nord. Novaja Semlja er en russ. polarø ved det daværende da. monarkis nordgrænse. Der alluderes måske til Saxo (d. ca. 1220) som i sin fortale til *Gesta Danorum* siger, at der nord for Norge findes »et land, hvis navn og omfang ingen véd rede på; her oppe bor der ingen mennesker, men der er fuldt op af sælsomme utysker«. - *Alt*: allerede.

48

Fra Soelens Brede: *Lieb*. har: »Fra Polens Brede« og citerer Chr. Thaarup: »Maaskee bør der læses Fra Solens Brede d. e. Bredegrad, 238 den varme Zone« (bd. 2, s. 293). - *Fnysende*: fnysen. - *spretter*: spjætter. - *Junker*: adelsmand, herremand. - *Nympe(r)*: ung (smuk) kvinde. - *Vulcan(s)*: i rom. mytologi ildgud; arnestedets gud. - *Bacchi*: se n.t.s. 24. - *Amor*: i rom. mytologi kærlighedsguden. - *Pan er død*: »Den store Pan er død«, citat fra den gr. forfatter Plutarch (ca. 48-122): *De defectu oraculorum*. - *Let themjtn d it out!*: fodnoten kan være maliciøst ment eller være kommet ind ved et uheld, jf. Vilh. Andersen i *Illustreret dansk Litteraturhistorie* bd. 2, s. 390.

Fra Landsbye-Høitiden. Et Forspil i Anledning af Kongens

Fødsels-Fest den 29. Januarii 1775

Trykt efter SS bd. 3, s. 9-13, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1775.

Med musik af Scalabrini (se n.t.s. 31).

Jeg sætter min Hat

Fra I. optrin. Arien indleder stykket og synges af en bonde, som derefter formaner af en anden til større ydmyghed og taknemmelighed over for Gud, kongen og baronen, deres herskab, som har gjort bønderne så meget godt.

49

Jeg sætter min Hat (...): som udtryk for stolthed, selvbevidsthed, jf. ODS bd. 7, sp. 936,1. 49ff. - *trods hver en Rig*: såvel som enhver rig mand.

O fremmede Glæde

Fra 2. optrin. Synges af godsforvalteren i begejstring over de lykkelige forhold på godset.

Soel, din Straale fryder

Fra 4. optrin. Synges af godsets hovmester (her nok om den person, der forestod opdragelsen og uddannelsen af baronens unge sønner) som en hyldest til »Kongers Vink og store Mænds Exempel«.

239

Fra Balders Død. Et heroisk Syngespil i Tre Handlinger. En Priisdigt af Johan Ewald

Trykt efter SS bd. 3, s. 35-36, hvis tekstgrundlag er *Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber samlede ved et patriotisk Selskab*. 11. stykke. 1774 (udk. 1775).

Over Bierg, over Dal

Valkyrier: i nord. mytologi kvindelige væsener (skjoldmøer), som udvalgte dem, der skulle dø i slaget, og førte de faldne til Valhal, Odins hal for faldne krigere. - *Valhalliske Møer*: valkyrier. - *Sotteseng(s)*: sygeseng, der medfører døden, -*rolige*: glæder, tilfredsstillende.

I Anledning af den sal. Mad. Jakobsens Dødsfald i Rondsted den I May 1775

Trykt efter 55 bd. 3, s. 85-87, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1775, nr. 78, 17. maj.

Sal: salige. - *Mad. Jakobsen (s)*: Cathrine Maria Jacobsen, gift med kgl. fiskemester Ole Jacobsen, Rungsted Kro, nu Rungstedlund, hvor Ewald boede 1773-75, og hvor mad. Jacobsen tog sig meget af ham. *Mad.*: madam, gift kone uden for rangklasserne. - *Rondsted*: Rungsted. - *hvo kaldte den tilbage*: *Lieb*. har rettet *hvo* > *hvem* (med argumentet, at Ewald »endog i Nominativ oftere skrev hvem end hvo«, underforstået, at formen »hvo« ikke bruges om genstandsled), dvs.: hvem formåede den (gråden) at kalde tilbage. Alternativ: *den* er fejl for *dem*, dvs. de døde venner. - *Nattens tause Bred*: Lethe, glemselens flod i dødsriget, jf. n.t.s. 45. - *tyld*: hæld.

den begrædte Jord: jord i betydningen støv, altså den begrædte eller savnede afdøde. - *Hytte*: her om legemet, det jordiske hylster. - *Halleluja*: hebr., Gud være lovet. - *alt*: allerede. - *troeste*: mest trofaste. - *al din Udsigts længste Kreds*: alt hvad der kommer inden for din synskreds. - *Godheds Løn*: om det evige liv. - *tretter*: fører proces imod; går i rette med.

miskiendte: tog fejl af. - *Prøvelsen*: om menneskets liv på jorden som en prøvetid. - *bruus[e]*: være i lidenskabelig bevægelse. - *laster*: anklager, beskylder. - (*Halv*)*tretted*: udmattet, træt. - *Tyngsel*: bekymringer, problemer. - (*halv*)*brustne*: se n.t.s. 41. - *der' (Vel)*: deres. - *240tyldte*: se n.t.s. 51. - *snart*: i løbet af kort tid. - *Æreminde*: mindesmærke. - *Roes*: ære. - *Marmor*: vel om gravmæle. - *Helten(s)Arving*: den afdøde. *Helten*: Jesus, helten fra Golgatha.

En Død, som Din, beslutte: Lad en død som din afslutte.

Rungsteds Lyksaligheder. En Ode

Trykt efter 55 bd. 3, s. 88-90, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1775, nr. 102, 28. juni. If. *Lieb*. (bd. 2, s. 244) og Brix (s. 98) skal digtet være skrevet 1773. Digtets versemål svarer til en samtidig, populær hyrdevises metrum: »Naar Stormen forsvinder, Naar Torden og Lynild ophører«. Om digtets mulige forudsætninger hos Horats, se Vilh. Andersen: *Horats* bd. 4,1, s. 169ff.

Rungsted(s): om Ewalds tilknytning hertil, se n.t.s. 51 og efterskriften s. 199. - *Ode*: gr. sang, højstemt digt, ofte med patetisk eller filosofisk indhold, inspireret af en person eller idé; en af Ewalds foretrukne digteriske former. - *Camoenerne(s)*: se ordlisten s. 223. - *den følende Skiald*: den følsomt bevægede digter. - *steds' eensrislende Fald*: vedvarende, monotont løbende vand. - *Hiordene*: kvægflokkene. - *Skovens*

letspringende Sønner: poetisk betegnelse for hjorte, kronvildt; udtrykket kan if. Vilh. Andersen (*Illustreret dansk Litteraturhistorie* bd. 2, s. 406) henføres til Ossian-digtningen (jf. efterskrift, s. 191). - *Meyeren*: den, der mejer korn; bonden el. høstkarlen. - *gyldene Dynger*: dynger af høstet korn.

55

skiærtsende: spøgende, muntre. - *Helsing(s)*: Helsingborgeggen. - *kiender*: genkender. - *den Fremmedes Flag*: de forbisejlende fremmede skibes flag. - *den heldende Dag*: dagen, der går på hæld, er ved at afsluttes. - *Liise*: lindring. - *Louise*: dronning Louise (1667-1721), tidligere ejer af Rungstedgård. Gift 1695 med den senere kong Frederik IV (1699-1730). - *kiærlige Kummer*: kærlighedssorg på grund af Frederik IVs forbindelse med Anna Sophie Reventlow, med hvem han lod sig vie til venstre hånd, mens Louise endnu levede. - *Kummer og Smerte*: menneske, der (som Ewald) er tynget af sorg og smerte. - *Fandt glade dit Aftryk*: blev glade ved at finde dit (dvs. Guds) billede. - *Lov*: lovprisning.

56

Himlenes Vældige: englens. - *Støvet kan bære*: mennesket forstår at værdsætte. - *Veninde*: Litteraturforskere har været uenige om, hvorvidt der er tale om en autentisk person eller ej; af historisk kendte er foreslået flere: madam Jacobsen (se n.t.s. 51), datteren Anna 241 Hedevig Jacobsen, Arendse (se efterskrift s. 194f), madam Jacobsens niece Hedvig Rørs og Ewalds mor; se Brix s. 97. - *Sangens Gudinde*: kamønen, jf. str. 1.

Vers paa et Sølv Skildt givet til et Konge-Baad af Hr. Agent Claesen som afgangen Fugle-Konge

Trykt efter SS bd. 3, s. 99, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen 1777*, nr. 124, 5. aug. Her berettes om »den aarlige Fugle-Skydning i Helsingør, der blev begyndt den 30 Julii«.

56

Konge-Baad: Man opnår retten til at bære et kongebånd som sejrherren i fugleskydning, dvs. festlig sammenkomst, ved hvilken en forening af »skydebrødre« skyder en træfugl ned.

Tanker ved Graven af den unge Jens Sanderschov

Trykt efter SS bd. 3, s. 104-105, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen 1777*, nr. 187, 24. nov.

57

Jens Sanderschov døde som 14-årig 19. nov. 1777. - *stampe mod Hans Braad*: jf. Ap. Gern. 26,14. - *huule*: som frembringer en hul lyd. - *Ak naar (...) den utabte Dag*: måske: menneskets korte liv (*Støvets Dage*) er tit kvalfuldt; alligevel bør man ikke ønske sig livet kortere, eller: alligevel skal man skønne på hver dag, man far tildelt. - *lisple*: hvisker. - *Torden Kile(r)*: tordengudens våben; poet. om lynstrålen.

58

tylder: hælder. - *din Lærer*: Digtet er skrevet i den afdødes lærers navn (T). - *den glimter*: Skyen udsender et lyn (fra Gud), der bortriver Sanderschov fra de levendes tal.

Sang i Anledning af Kongens Fødselsdag 1778

Trykt efter SS bd. 3, s. 109, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1778, nr. 22, 9. feb. Sangen blev skrevet i anledning af en opførelse af Ewalds skuespil *Balders Død* (1775) på Hofteatret 7. feb. 1778.

59

Kongen(s): Christian VII (1749-1808), konge fra 1766. - *Fødselsdag*: den 29. januar fyldte kongen 29 år. - *Valfader*: faderen for de faldne, navn for den nord. hovedgud Odin som krigsgud. - *Balder*: gud i nord. mytologi, tilskrives mod og mandighed, men også godhed; 242 et kristuslignende symbol på lidelse pga. sin tragiske død, der lamslog alle aserne: Alt det skabte i verden, undtagen misteltenen, var taget i ed om ikke at skade Balder. Tilskyndet af Loke dræbte den blinde Høder Balder med en pil, dannet af misteltenen. - *græd den første Gang (...) ved Blod*: græd for første gang over blodsudgydelse. - *Valhall*: Odins hal for faldne krigere. - *Naar*: hvornår. - *Aser*: sideform til »As«, fællesbetegnelse for de herskende guder i nord. mytologi. - *Nornen*: nornerne var if. nord. mytologi tre skæbnegudinder. - *pæger*: peger. - *opklares Odins Øye*: forsvinder (den enøjede) Odins tårer. - *mild*: glad, fornøjet. - *Dans Elsker*: Danmarks elsker, dvs. Odin (Valfader). - *Norden (pæger)*: måske fejl for »Nornen«.

Et hengivent Ønske

Trykt efter SS bd. 3, s. 115, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1778, bd. I, nr. I, s. 81.

60

Myriader: talløse skarer. - *Intets tause Nat*: allusion til skabelsesberetningen; Gud skabte verden af mørket, jf 1. Mos. I,lf - *Cherubimer*: *cherub* (se ordlisten s. 224) er hebræisk; flertal: *cherubim*. - *Støvet Fader*: menneskets fader, dvs. Gud. - *Idræt*: virken, handlen.

Aftenen: et Fragment

Trykt efter SS bd. 3, s. 116, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1778, bd. I, nr. I, s. 81f. Datering: if. Brix fra 1776.

60

din: solens. - *Frydens Glimt (...) Knuse kun mit (...) Bryst*: vistnok: frydens glimt (dvs. dine frydefulde sidste glimt) knuser blot mit bryst. - *min Elskte(s)*: om solen. - *let grundløst Mulm forsvinde (...) mig*: Lad hvert et trøstens glimt forsvinde i et bundløst mørke. - *Døve*: svækker, sløver.

Eselet og Bonden. En Fabel

Trykt SS bd. 3, s. 117-18, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1778, bd. I, nr. I, s. 82ff. Udkast til digtet vistnok fra 13. marts 1777, dvs. kort efter Ewalds overflytning til Søbækshus (se efterskriften s. 199).

243

61

Fabel: fortælling, ofte med moralsk belærende eller kynisk indhold. - *jevnlige*: her: jævnt, støt. - *som jo kan*: som ikke kan. - *i (...) forsmåe*: I foragter. - *verre faren*: dårligere stillet. - *gierrig*: begærlig, grådig. - *i hvis Lod han faldt*: hvem han tilfaldt, i hvis besiddelse han kom. - *Tog (...) Godheds Værk! kun for sit eget*: anså ufølsomt æslet for sit eget uden hensyn til, at det også er Guds værk. - *daarlig*: uklogt, urimeligt. -

betyngedes: belastedes. - *Blev med (...)* *Strimer fleer*: Sammen med hans byrder blev også hans strimer (mærker efter piskeslag) flere, -*fandt*: følte. - *vist*: visselig, -*fornam*: fornemmede, bemærkede. - *Bestet*: dyret. - *ubevæget*: upåvirket. - *Arme*: her: elendige, nødlidende; også: fattige, -*jammerlige*: ynkkelige.

62

saa (skal man lære): sådan. - *troe (...)* *ligemeget*: Du kan tro, det er mig (dvs. det er mig virkelig) ligemeget. - *salig Slummer*: om døden som overgang til den evige salighed. - *Thi sank vi*: for hvis vi sank.

63

Armes Ven: de elendiges ven, dvs. Gud. - *Vink at*: tegn om at.

Klage-Sang over Skiødehunden: Maske

Trykt efter SS bd. 3, s. 119-24, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1778, bd. I, nr. I, s. 84ff. Datering: if. Brix skrevet i Rungstedårene 1773-75.

63

Maske: Hunden har måske sit navn på grund af en maskelignende farvetegning på hovedet (jf. ODS bd. 2, sp. 4, 1. 3). - *Arabelle*: if. Brix Ewalds vært fiskemester Jacobsens datter Anna Hedevig. - *Floer*: sørgeslør. - *døve*: dæmpe. - *Muphti(s)*: mufti, muslimsk retslærd. Man opfattede på Ewalds tid en m. som en muslimsk ypperstepræst. - *(Stor-)Sultanen*: muslimsk fyrste. Sultan Mustapha III døde 1773. - *Baar*: bære. - *Tunca*: tonkanød, velduftende bestanddel i snus. - *frostigt*: iskoldt, meget køligt. - *latinsk(e)*: lærd (med bibetydningen: pedantisk, stivstikkeragtig). - *Spaniers og Bolognesers Lyst*: hentyder til, at Maske er en bologneser (dvs. fra den ital. by Bologna), en race, der var almindelig som skødehund. På maleren Goyas fremstillinger af spaniere af høj eller lavere rang (fx maleriet af Hertuginde af Alba fra 1795) ses tit en b. - *det beklemt Bryst*: Arabellas bryst. - *Dekke(t)*: tæppe. - *Lucretia*: den dydige L., gift med en fornem romer, begik if. sagnet i 509 f.Kr. selvmord efter at være blevet voldtaget. - *Cerberus*: if. gr. mytologi hund med to eller flere hoveder, der vogter indgangen til dødsriget Hades. - *Fraae*: fråde. - *244male*: gengive i kunstnerisk form. - *trende*: tre. - *aandte*: udtrykte, meddelte.

64

Crocodillers Gift: hentyder til, at krokodillen if. folketroen er et falsk, hyklerisk væsen. - *(Morder-)Kobbelet*: her hundekobbet. - *Actæon(s)*: Aktæon blev if. gr. mytologi forvandlet til en hjort og dræbt af sine egne jagthunde som straf, fordi han belurede den kyske og jomfruelige Artemis, mens hun tog bad. - *forevende*: fremføre som undskyldning, foregive. - *Gesandt (...)* *Jupiter*: Den lat. fabeldigter Phaedrus' (ca. 15 f.Kr.-ca. 50 e.Kr.) fabel »*Canes legatos miserunt ad Iovem*« (Phaedrus, 4,19) fortæller, at hundene engang sendte gesandter til Jupiter for at klage over, at menneskene behandlede dem med foragt ved at lade dem leve på en sultekost bestående af klidbrød. Skrækslagne over at møde guden tilsvinede hundene hans palads med ekskrementer og blev jaget bort. Af skam vendte de aldrig hjem; hundene afsendte nye bud, som først blev parfumeret bagi. Men også for dem gik det galt, og Jupiter idømte dem den straf, at de skulle sulte, så de bedre kunne holde sig; de hunde, der sendte dem, blev straffet med, at de aldrig skulle blive fri for menneskenes ydmygelser. Hundene venter stadig på sendebudene, og alle fremmede hunde, der kommer, snuser de bagi. - *Jupiter*: øverste gud i rom. mytologi. - *Harm*: stærk sorg. - *mit*: midt. - *Diet*: levemåde, spisevaner. - *peen og kræsen*: omhyggelig, pertentlig med sit ydre. - *overalt*: i det hele taget. - *Matrone*: ældre (værdig) gift kvinde. - *hun (...)* *sminker sig med Soed*: I stedet for at pleje sig lader hun sig tilsmudse af sod fra ildstedet i køkkenet. - *Mynstring*: parade; også: eftersyn, kritik. - *Konseyl*: rådslagning, møde. - *taler i Tenor*: taler med skinger stemme. - *(Saaledes var det) og*: også. - *viis*: her vel ironisk: med gammelkloge el. snusfornuftige lader. - *vegrer sig (...)* *for*: afviser, -*fandt*: følte.

65

kyst: kysset. - *Fortroe*: betro. - *Leve-Traad*: livstråd, livslængde, jf. ndf., *Pareen*. - *Og saae man*: man så også. - *Dødning Uhr*: insekt (borebille), hvis tikkende lyd if. almuetro varslede død. - *drømte tit om Æg (...)* *sveed sin Grød*: If. folketroen kunne æg varsle om ulykke, men Dansk Folkemindesamling har ikke kunnet finde belæg for, at det samme gjaldt sveden grød. - *Plaitil*: her nok navnet på en pudelhund (Maskes *kryllede* veninde); navnet kan være dannet af fr. »plait-il« med betydningen »Kan du være sød!«. - *blæstes op af Vinde*: fik luft i maven. - *Pareen*: I rom. mytologi var pareerne opr. fødselsgudinder, men blev af digterne

identificeret med de gr. moirer, skæbnemagter, der hos den gr. digter Hesiod (o. 700 f.Kr.) 245 fremtræder som tre skæbnegudinder, én af dem med navnet Klotho, dvs. spidersken, idet menneskeskæbnen tænktes spundet af hende som en tråd. - *misundte*: undte ikke. - *Lyst*: lys. - *Gram*: smerte, sorg. - *Aesculaper(s)*: læger; Æskulap var if. gr. mytologi lægekunstens gud. - *Nimrods Børn*: jægere; jf. 1. Mos. 10,9 og 1. Krøn. 1,10.

66

Fandt: følte. - *Svededrik*: vanddrivende drik. - *soer*: svor. - *Tretten*: trætten, striden, diskussionen. - *Cyclop*: if. gr. mytologi en kæmpe med ét øje midt i panden. - *stridigt*: stridt, genstridigt. - *Byster*: børster (strittende hår). - *Phlegetonisk*: Hos rom. digtere, fx Vergil, omtales Phlegeton, en flod i underverdenen, der flyder med ild og glødende klippestykker. - *Skov-Colleger*: dvs. jægerne. - *decideres*: træffes afgørelse. - *arquebuseres*: henrettes ved skud. - *Kithanen*: se n.t.s. 41. - *fromme*: gode, dydige. - *opgiemt*: bevaret, gemt.

67

Skiærts: spøg, leg. - *uskatteerligt*: uvurderligt, uerstatteligt. - *Harlequinade*: fr., narrestreg, løjer. - *Hervey(s)*: den eng. digter James H. (1714-58), hvis meditative digtning var beslægtet med Edward Youngs. H. blev oversat til da. 1764-77. - *Sneedorfs viise Blade*: Forfattereren og pædagogen Jens Schielderup Sneedorff (1724-64) udgav 1761-63 det moraliserende tidsskrift *Den patriotiske Tilskuer*. S. var stiftende medlem af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse, jf. efterskrift s. 208. - *Young(s)*: Edward Y. (1683-1765), eng. digter; især hans digt »The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death, and Immortality« (da. 1767) spillede en væsentlig rolle for Ewald. - *jeg uværdig*: jeg uværdige, eller måske: som jeg uden rimelig grund. - *bandet*: forbandet. - *babelsk*: om den babelske sprogforvirring, jf. 1. Mos. 11,9. - *Overlæg*: overvejelse; drøftelse. - *og brød oververt*: end afbrød. - *Leg*: læg (bydemåde). - *Sphinx*: if. gr. mytologi et uhyre med vinger, løvekrop og en jomfrus ansigt; den sad på en klippe og forelagde de forbigående gåder; de, der ikke kunne løse gåderne, blev dræbt af sfinxen. - *Gorgonider(s)*: if. gr. mytologi tre kvindelige uhyrer, deriblandt den frygtelige Medusa. - *Daphne(s Bark)*: gr. laurbærtræ, Apollons (se n.t.s. 41) hellige træ. Nymfen Dafne afviste Apollons tilnærmelser og blev under sin flugt forvandlet til et laurbærtræ. I sin sorg over tabet af hende bærer Apollon altid en laurbærkrans; denne er blevet symbol på den ære, man kan vinde især som kunstner. - *Staae stille Hund*: parodi på den alm. formel i gravskrifter: »Stat stille Vandringsmand osv«. - *væ dig*: ve dig. - *elskværdig*: elskelig.

246

Under Frue Caroline Walthers Portrait

Trykt efter SS bd. 3, s. 127, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl* 1778, bd. I, nr. 2, s. 127f. Ewald havde tidligere hyldet Caroline Walter i et fødselsdagsdigt, se s. 137.

68

Frue Caroline Walther(s): Caroline Frederikke Walter, f. Halle (1755-1826), skuespiller. Hendes mand havde titel af kommercesekretær, dvs. han var en rangsperson; derfor tituleres C. W. *Frue* og ikke »madam« (jf. n.t.s. 51). - *Portrait*: udført 1777 af kobberstikker Terkel Kleve (1743-97) efter tegning af Corn. Høyer, fremstiller C.W. som Aglae, hovedpersonen i Claus Fastings syngestykke *Aglae eller Stylden* (1774). Findes på Teatermuseet. - *hvad*: hvilken. - *Thalia(s)*: if. gr. mytologi komediens muse.

Indføds-Retten

Trykt efter SS bd. 3, s. 128-34, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl*. 1778, bd. 2, nr. 6, s. 44-54.

68

Indføds-Retten: Lov om indfødsret af 29. jan. 1776 sikrede indfødte danskere, nordmænd og holstenere

statsembederne. Loven var et resultat af stats- og gehejmekabinetsssekretær Ove Høegh-Guldbergs (1731-1808) forsøg på at sikre den danske adel (og velhavende borgerlige) adgang til de magtfulde embeder i statsadministrationen. Over for ham stod A.P. Bernstorff (1735-93), der var stærk modstander af den nationale og borgerlige politik. Han ønskede at bevare den tyske adel som kernen i embedsstanden. I 1776 udsatte Selskabet for de skønne Videnskaber en pris for en ode om emnet. Ewald vandt dog ikke prisen. - *aandløs*: åndeløs (af bevægelse). - *lisplende*: stammende, læspende. - *Men svagt (...) du skuer*: Men er du helt i dine følelsers vold, kan du dårligt give dem udtryk i sang eller digt. - *drukne*: inspirerede. - *som Støv udbreder*: som mennesket (jf. ordlisten s. 224) i sin lovsang udbreder, fortolker. - *Vey*: vej (bydemåde). - *Jord-Guden(s)*: mennesket (jf. n.t.s. 18).

69

Calliope: if. gr. mytologi musen for episk digtning; den skønne digtnings beskytterinde. - *Perus Muld*: Det indianske Inkarige, hvis kerne var Peru, var berømt for sit guld. Spanierne gjorde indianerne til slaver (*Sklever*). - *tyngre*: tungere. - *Blod befrugter Daphnes Træ*: Daphne: jf. n.t.s. 67. Blodet, der befrugter træet, må hentyde til, at 247 der hersker krig eller blodig undertrykkelse, hvor træet vokser. Grækenland havde siden 15. årh. været erobret af osmannerne (tyrkerne), der var fjender af de kristne. I 1770, få år før Ewald skrev sit digt, førte den russ.-østr. krig til oprør i Grækenland. Oprøret blev slået ned af besættelsesmagten. - *Hvor (...) Timur dampende Trophæ*: hentyder muligvis til det osmannisk besatte Grækenland, men snarere til en anden lokalitet. Timur Lenk (1336-1405), mongolsk (ikke tyrkisk) erobrere, gjorde sig til herre over bl.a. Persien, Lilleasien og dele af Sydrusland. Kendt for sin grusomhed; rejste på sine sejrstogter tårne af afhugne hoveder. - *Ørk*: ørken. - *Hagar*: slavinden H. fik med Abraham sønnen Ismael. Mor og søn blev på befaling af A.s hustru Sara fordrevet til ørkenen, hvor de bosatte sig, jf. 1. Mos 21,9-20. Hagar blev gennem Ismael stammomoder til ismaelitterne, et forbund af tolv stammer, der var beslægtet med israelitterne, og som havde hjemme i ørkenen syd for Palæstina. - *Fellede*: udyrket areal. - *alfar Vey for Nationer*: Heri kan ligge en hentydning til to forhold. 1: Hagars efterkommere, ismaelitterne. 2: Den europæiske udforskning af Arabien, der begyndte med den da. ekspedition, udsendt 1761 af J. H. E. Bernstorff (se n.t.s. 23) på Frederik Vs (se n.t.s. 9) vegne. Carsten Niebuhr, der var eneste overlevende af ekspeditionens da., sv. og ty. deltagere, var kommet hjem 1776 og skrev de næste ti år fem omfattende værker om rejsen. Arabien var derfor et aktuelt emne i 1778. - *Øyemed*: her: sigtepunkt for blikket. - *Magogs Horder*: if. *Lieb*. bd. 2, s. 250 gammeltestamentligt navn for fjerne, uciviliserede ørkenboere; egl. efterkommere af Jafets søn M.; her måske allusion til Ezekiels Bog 38-39, der profeterer om fyrsten Gog i Magogs land og hans overfald på det israelske folk. I Enevold Ewalds Bibelkonkordans (1740) bruges udtrykket om skytherne. - *Overdrev*: fælles uopdyrkede jordarealer. - *Vrimmel samlet at*: en vrimmel, som er samlet for at. - *Jordfostrets Næring før den blev*: menneskets føde, før den blev moden. - *Humler*: humlebier, der efter folkelig opfattelse var asociale snyltevæsner og stjal honning fra de arbejdsomme tambier.

70

Kue: kube.-*forstrøed*: strøet el. spredt omkring; splittet. - *Bereed at mætte Myriader*: beredt på at mætte talløse skarer. - *Huusholdrisk*: økonomisk, sparsommelig. - *Gysende*: gysen. - *underlige*: forunderlige, underfulde.

71

Skioldungen: Christian VII, sagnkongen Skjolds ætling; genstandsled for *Fornam*: hørte, fornemmede. - *Pode*: egl. ung plante; her afkom, efterkommer. - *CHRISTIAN*: Christian VII (1749-1808), konge 248

1766

84. - *Min drukne (...) af Lyst*: dvs. min glædesdrukne sjæl i afgrunde af lyst eller fryd. - *Navnets Held*: navnets lovprisning. - *Æt af Dan*: sagnkongen Dans efterkommere. - *Spiir*: efterkommer, spire. - *Asgaards Helte*: de nord. guder, aserne, boede i Asgård, der if. mytologien lå midt i verden, -*fandt*: følte. - *tvilte (...) dig?*: Kunne jeg da tvivle på, at den kom fra dig? - *Lorbær(-Krand)*: laurbær. - *Dannebarden(s)*: den danske digter eller sanger; barde: egl. digter hos oldtidens keltere og germanere.

72

Planteren: egl. gartner; her om kongen. - *Gothers Lod*: goternes jordlod, dvs. det da. rige, bestående af Danmark (*Dan*), Norge (*Nor*) og Holsten (*Angul*). - *Cimbrerne*: jyderne. - *Phoebus*: navn for digterguden Apollon som solgud. - *Hippocrene*: gr., egl. hestekilde, if. gr. mytologi en til muserne indviet kilde på bjerget Helikon, udsprunget ved Pegasus' skraben. Pegasus er musernes hest. En drik af kildens vand vakte digterisk begejstring. - *Python-Banes Tone*: Apollon dræbte i Delfi dragen Python, dvs. han blev dens bane(mand). *Tone* er her den klang, der var i Apollons harpe. - *Daphnes Krone*: laurbærkrans. - *Lorbær-Træets Helligdom*: jf. n.t.s. 67. - *Olie-Greenen(s)*: gren af oliventræ, symbol på fred, forsoning. - *Palmen*: symbol på ære. - *Barden*: digteren, sangeren.

73

Saxers Elv: floden Elben, der udspringer i Bøhmen (Tjekkiet), men løber gennem Sachsen, og som før sit udløb danner Holstens sydgrænse mod vest. - *troeloves med Nordhavet*: dvs. forener sig med, løber ud i Nordsøen (Vesterhavet). - *Trave*: flod, der løber ud i Østersøen ved Lübeck og danner Holstens sydgrænse mod øst. - *Zemblas hvide Høye*: polarøen Novaja Semljas snebjerge. Jf. n.t.s. 47. - *Jord-Strøg*: landområde. - *Mesechs Lod (...)* *Tubal*: Mesechs jordlod; *Mesech* var efterkommer af Noahs søn Jafet, jf. 1. Mos 10,2. *Tubal*: efterkommer af Noahs søn Jafet, jf. 1. Mos 10,2. M. og T. er gammeltestamentlige navne for nomadiske folkestammer. - *alt for lette Hytter*: nomadetele. - *Asa-Odins Slægt*: efterkommere af Odin, overhoved for de nord. guder, aserne. - *din Engel(s)*: måske »Nordens Engel«, nævnt i digtet »I Anledning af Hendes Kongelige Majestæts Dronning Juliana Maria Høje Fødsels-Fest den 4. September 1778«, SS bd. 3, s. 137. - *Smaragd og Guld*: her billede på grønne skove eller græsgange og gyldne kornmarker. - *Marmor-Pyramider*: vel æreminder over afdøde, dvs. oldtidens gravhøje og bautasten. - *Leyre*: Lejre ved Roskilde var kongsgård for de danske sagnkonger. - *Vid*: visdom, skarpsindighed.

74

sang (...) *Skiold-Ungens Vælde*: besang skjoldungens magt, 249 herredømme. - *Gomer(s ...)* *Stæder*: if. 1. Mos. 10 en af Jafets sønner, Noahs sønnesøn. Hans efterkommere henførtes bl.a. til Lilleasien (Frygien). Her ligesom Jafets slægt repræsentant for *Sydens Nationer*, også blot: fremmede, udlændinge. - *Arilds Skik*: ældgammel skik eller hævvd. - *Teutoner*: germansk folkeslag; her om nordboere, danskere. - *Spurrerne*: spurvene. - *Trave*: samling af kornneg, parvis opstillet. - *saa gridsk (...)* *Humlen* se n.t.s. 69. - *Hesperisk Have*: hesperia: gr. aftenlandet. If. gr. mytologi bor nattens døtre yderst mod vest, i hesperidernes (dvs. aftenøtrens) have; her vokser de gyldne æbler, som skænker evig ungdom. - *Japhets Slægter*: efterkommere af Noahs søn Jafet, jf. folketavlen i 1. Mos. 10, omfattende folkene ved Middelhavet, i Lilleasien m.m.; her måske i almindelighed om sydlige folkeslag. - *trætte*: strides. - *Europæers Føde-Sted*: alle europæeres spisekammer, fodringssted.

75

Og Jorden (...) *der' Lod*: Og jorden, der var i deres lod, deltes, dvs. mellem danskerne og de fremmede. - *den anden Dan*: Christian VII. - *Grams Arving*: Christian VII, *den anden Dan*. Kong Gram var if. Saxo kong Skjolds søn. - *sin Himmel*: sin herlighed. - *vilde*: henrykte, berusede. - *Udtyd*: forklar, fortolk. - *Thi nu*: dvs. efter loven om indfødsretten. - *Spidsberg(s)*: den no. polarø Spitsbergen. - *Eden*: Paradisets have.

76

Kan henrykt ey fortolke sig: er så henrykt, at hun ikke kan finde udtryk derfor.

Det nye Aar 1779

Trykt i SS bd. 3, s. 139-40, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen 1779*, nr. I, 4. jan.

76

Held dig (...) *fra Verdnens Gud*: Digteren ønsker gudsendt lykke for det nye år. - *CHRISTIANS Riger*: Christian VII's lande: Danmark, Norge og Holsten. - *gyldne Stoel*: trone. - *Palme-Qvist*: palmekvist, symbol på sejr og storhed; her om kronprinsen. - *FRED'RIK byd oprinde*: Befal Frederik at vokse sig stor. Frederik: den 11-årige kronprins, se n.t.s. 39. - *Stadfæst*: grundfæst, styrk. - *Nordens Ven*: arveprinsen, se n.t.s. 39. - *Cimbrernes Veninde*: enkedronning Juliane Marie, se n.t.s. 39. - *Belter af Smaragd (...)* *Sløer af Guld*: jf. n.t.s. 73. - *omgiord*: spænd rundt om. - *Vælde*, / *Var kun tildekket (...)* *Muld!*: Der tænkes vel på afgrøderne som rigets største kraftkilde. - *Fodbred*: 1 fod = ca. 31,5 cm. - *Held*: lykke. - *Vor sølvblaa Vey til Roes*: 250 om havet, jf. romancen »Kong Christjan« s. 80, 1. 1. - *tilvelte (...)* *Velsignelser!*: (om bølgerne:) skyller (eller lader strømme) fred og velsignelse til os. - *Viid*: vid; visdom; skarpsindighed. - *Kiæmper*: krigere. - *mag*: sørg for. - *det Godes viise Giver*: Gud. - *retviis*: retskaffen, retfærdig.

77

indfødt (Hierte): Ordet havde aktualitet, jf. digtet »Indføds-Retten« (s. 68). - *før det erindrer sig*: før det tænker på sig selv. - *agte det*: anse, regne det for. - *Med (...)* *Danne-Dyd*: med danskerdyd, underforstået: med ærlighed, retskaffenhed som hos de sande danske, jf. »Dannemand« (hædersmand). - *Danskes Hiem*: danskernes hjem, her i betydningen det danske land.

Fra Fiskerne. Et Syngespil i Tre Handlinger. En Priisdigt af Johannes Ewald

Trykt i SS bd. 3, (s. 155-56, 164, 182, 187-88, 205-206, 213), hvis tekstgrundlag er *Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber*. 13. stykke (1779).

Stykket bygger på en autentisk historie om en redningsaktion, udført af hornbækfiskere i 1774. Ewald har læst om begivenheden i Ove Malling: *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* (1777).

En Bonde seer fra Ploven

Fra 1. handling, 1. optrin. Synges af fiskerhustruen, den gamle Gunild som en formaning til datteren Lise, der er angst for sin fæstemand, fiskeren Svends skæbne på havet.

77

Arioso: se n.t.s. 37.

En Søemand, med et modigt Bryst

Fra I. handling, 3. optrin. Synges af fiskeren Knud, som vil sætte mod i sin fæstemø Birthe, Lises søster. Birthe er bekymret, fordi stormen har taget fiskerfamiliens bundgarn, hvad der betyder et stort økonomisk tab.

78

tifold: ti gange. - *tordet*: turdet, vovet. - *Boven-Bram-Seil*: stort firkantet sejl, udspændt mellem råerne, dvs. tværliggere på masten.

Naar Syd-Vinden kuler

Fra 2. handling, 2. optrin. Synges af Lise. Hun er ulykkelig over, at hendes fæstemand, fiskeren Svend, har vist hende foragt, fordi hun vil holde ham tilbage fra redningsaktionen. Hun beslutter nu at blive herre over sin frygt ved at overvinde sin kærlighed til Svend.

251

78

kuler: blæser frisk. - *Isse-Fiord(s)*: fjord i det vestlige Nordsjælland, fjernt fra Hornbæk.

Kong Christjan stoed ved høien Mast

Fra 2. handling, 5. optrin. Romancen synges af fiskeren Knud, der foregiver at have planer om at gå i krigstjeneste til søs. Melodien er skrevet af Ewalds ven, D. L. Rogert.

79

Romance: på Ewalds tid især brugt om et folkeligt digt; nu om et lyrisk-episk digt. - *Kong Christjan*: Christian IV (1577-1648, konge fra 1588); der refereres til søslaget ved Kolberger Heide 1644 under krigen mod svenskerne. - *Væрге*: sværd, våben. - *Gothen(s)*: poet.: egl. person fra Götaland, dvs. svensker. - *Speil*: agterspejl, agterdelen af skibet. Det beskrives, hvordan skibene synker eller måske: hvordan de glider bort i røgen. - *Niels Juel*: da. søhelt (1629-97); der refereres nok til slaget ved Køge Bugt 1. juli 1677, hvor N. J. sejrede over svenskerne i tre tempi. - *Stormens Brag*: vindens retning. - *det røde Flag*: signalet til angreb. - *Nu er det Tid*: ni. til at flygte. - *bestaae*: stå imod, holde stand mod. - *Nordhav*: Kattegat. - *Vessel*: Peder Wessel Tordenskjold (1691-1720) da. søhelt; der refereres formentlig til slaget ved Dynekilen 1716, ligeledes en sejr over svenskerne. - *Da tyede Kiemper til dit Skiød*: Krigerne søgte tilflugt i havet (og druknede). - *Vall(en)*: (højtliggende) kyst, her nok om den sv. kyst. - *Vraal*: skrig, jammer. - *Den tykke Skye*: krudtrøgen.

80

Roes: ære. - *Spil*: kampbulder, våbengny.

Liden Gunver

Fra 3. handling, 3. optrin. Synges af Lise. Hun tror ikke på Svends kærlige ord på grund af den foragt, han tidligere har vist hende. Romancen synes inspireret af et folkevisemotiv, måske «Agnete og Havmanden» (*Danmarks gamle Folkeviser*, 38)

80

som helst: allerhelst; sædvanligvis. Her måske blot poetisk fyldord. - *i Qvel*: i kvæld, om aftenen. - *prøvet Guld*: ægte guld. - *meder*: fisker. - *Paa Søemands Troe*: i tillid til en sømands ærlighed. - *Skiel*: skæl; havmanden er skællet som fiskene. - *Skrømt*: forstillelse.

252

En Edder-Fugl

Fra 3. handling, 5. optrin. Synges af Gunild. Den skibbrudne Thomas, som fiskerne har reddet, tilbyder dem en sum penge, som kan erstatte de mistede bundgarn. Fiskerne er i tvivl om, hvorvidt de bør modtage den.

81

Nord-Havet(s): Kattegat.

Epigrammer

Trykt efter SS bd. 3, s. 221, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1779, bd. 3, nr. 9, s. 57f.

81

Epigram (mer): gr., egl. ind- eller påskrift på gravmæle; kort, fyndigt digt, der udtrykker en sentens, en vittig eller satirisk pointe.

I. Verse-mageren

Riimbog: bog, der indeholder rimede digte. - *(Yndlings)oder*: se n.t.s. 54. - *det lange Øre*: vel det opmærksomme øre; jf. »have lange ører«. Måske hentydes der desuden til et æsels lange ører.

2. Claus Rimers Gravskrift

82

Cherubim: flertal af cherub, jf. ordlisten s. 224. - *Ifald*: hvis. - *Niels Klim*: hovedperson i Holbergs satirisk-utopiske roman *Nicolai Klimii Iter Subtaneum (Niels Klims underjordiske rejse) fra 1741*. - *Den anden Vey*: Niels Klim styrtede ned i jordens indre. - *Liigsteen*: gravsten. - *In fine laus*: lat., i døden (er) hans ros.

3. Den fornuftige Datter

Betænk: overvej, tænk efter.

En nye aandelig Sang, hvori indføres Forsonerens Jesu Christi kierlige Advarsel til dem som fristes af de onde og ulyksalige Tanker at ville forkorte deres eget Liv

Trykt efter *SS* bd. 3, s. 222-28, hvis tekstgrundlag er originaltrykket 1779. Blev trykt som gadevise med denne anmærkning af Ewald: »Da Selvmord syntes at blive almindeligt endog hos den ringeste Almue; søgte jeg at indrette denne Sang, og selv dens Titel, efter de Enfoldiges Indsigt og Kiøbelyst.«

83

aandelig Sang: religiøs sang. - *flyer*: flygter fra. - *din troefaste Ven*: dvs. 253 Kristus. - *paa Mørkets Bred*: på grænsen til døden. - *Veemod(s)*: her: fortvivelse. - *Gethsemane*: if. Matt. 26,36 og Mark. 14,32 navnet på den have på eller ved Oliebjerget, som Jesus gik ud i sammen med sine disciple efter deres sidste påskemåltid; her bad Jesus til Gud, og her blev han forrådt af Judas og pågrebet af ypperstepræstens folk. - *Skreg angstfuld (...) vil jeg udtømme*: jf. Matt. 26,37-44 (1740-oversættelse, se n.t.s. 10). - *Kalk*: bæger. - *Harm*: vrede. - *Agt*: opmærksomhed. - *Mærk paa*: lyt til. - *jeg var herlig, før du var*: jf. Joh. 1,1-3 og 17,5. - *(før du) var*: var til. - *Som Englene tilbede*: allusion til Matt. 4,11.

84

aftoed (...) *Blod*: jf. I.Joh. 1,7 og Ab. 1,5; også Jer. 4,14 (1740-oversættelse); *afto(ed)*: aftørre, fjerne, -

fornamst dit Hierte: mærkede dit hjerte slå. - *arme*: elendige. - *til Satans Arm*: hentyder til kirkens forkyndelse af, at selvmordere var hjemfaldne til helvedesstraf - *min Røst*: allusion til Joh. 10,1-6 og 16,25-28. - *Hvad eller*: spørgende i betydningen: eller. - *At du*: siden du. - *Jeg bygte Verdner*: lf. Joh. 1,3 blev alt til ved Guds ord, Kristus. - *før min Aand (...) af Støvet*: lf. 1. Mos. 2,7 formede Gud mennesket af støv og blæste livsånde i dets næsebor, så det blev en levende sjæl. - *Alt staaer (...) ved min Røst*: Gud skaber og opretholder alt ved sit ord. - *Mit Vink betegner Stierners Vei*: formentlig allusion til Job 9,7-9. - *Ormens Gang*: måske om ormens (el. slangens) underjordiske bolig. - *din Siæl indsvøbt i Leer*: lf. Es. 64,7 er mennesker ler, formet af Gud, jf. også 1. Mos. 2,7, Job 10,9 og 2. Kor. 4,7. - *Det Dybe, og det Høie*: allusion til Rom. 8,39.

85

Agt: opmærksomhed eller agtelse. - *denne Jord (...) fortære*: allusion til Sef. 1,18 og 3,8; jf. også 2. Pet. 3,10. - *sig*: sig selv. - *Mon han (...) sit Bud*: Mon han kundgjorde sit bud for den forkrænkelige del af mennesket (dvs. legemet, modsat sjælen)? - *Ormen*: nedsættende om mennesket; i kristen metaforik også om slangen i syndefaldsberetningen, 1. Mos. 3. - *svimle*: blive svimmel; vakle. - *Qvæl*: kvæl, stands. - *Det Aandedræt (...) begavet*: allusion til 1. Mos. 2,7, jf. n.t.s. 84: *før min Aand (...) af Støvet*. - *Afgrunden(s)*: dødsriget; helvede; jf. Ab. 9,1-11. - *trodsende Rebel (...) Overtræder*: hentyder til, at Adam og Eva trodsede Guds forbud og spiste af kundskabens træ, jf. 1. Mos. 3. - *Forbund(s)*: pagt. - *Drift*: tilskyndelse. - *Min svage Vandrer*: mennesket. - *min Vei (...) er snever*: allusion til Matt. 7,14.

86

Tilsynde: opnå ved synd. - *tiltrods*: opnå ved trods, stædighed. - *Almagt*: Gud. - *Luune*: sindsstemning, humør. - *Aaget, som du bærer254paa (...) din Byrde lettes*: allusion til Matt. 11,29-30. - *tifold*: ti gange. - *Ustadighed*: forgængelighed; måske: vankelmodighed. - *Fornummet*: fornemmet. - *At nu dit Haab*: siden dit håb nu. - *jeg (...) vil*: jeg vil have. - *Hvi flyer (...) troefaste Hyrde*: jf. Joh. 10,11; 1. Pet. 2,25.

87

kildre(s): føle velbehag. - *Paatryglet*: påtrængt, pånødet. - *Lise*: ro, lindring. - *Blev (...) dit Uhæld got*: blev din pinefulde sindstilstand og vanskæbne god, til at bære. - *paakald mig i din Nød*: jf. Sl. 50,15. - *frelses, om du troede*: jf. fx Luk. 17,19 og Rom. 10,9. - *den Algode*: Gud. - *paa Nattens Bredde*: på dødens rand; jf. str. 1: *Mørkets Bred*. - *Værskyld* el. *værdskyld*: om Kristi forsoningsdød og den nåde, de troende gennem den har del i.

88

Havets Bølger (...) Gift (...) Tanker: dvs. man kan ikke ved at drukne sig, med gift eller dolk dræbe sin sjæl, som er hjemfalden til dommerens vrede. - *Præg af Gud*: hentydning til sjælens guddommelige beskaffenhed. - *Støv hvorpaa det anker*: formentlig legemet, som mennesket beklager sig over som sjælens onde fængsel. - *vil du skiule dig*: jf. Sl. 139,7-8. - *ham, hvis Vrede (...) paa Jorden*: Gud. - *Lynilds tunge Skye (...) Dommets Torden*: måske Sir. 43,15. - *Morgenrødens Vinger*: jf. Sl. 139,9. - *lil*: hast, travlhed. - *Blodhævneren*: Gud; jf. 1. Mos. 9,5 og Matt. 23,34-36. - *Orm*: betegnelse for mennesket, jf. Sl. 22,7. - *Min Friestads Hegn*: måske om kirken, som er omhegnet af Guds fred; evt. om Edens Have, som Adam og Eva blev jaget ud af efter syndefaldet. *Friestad(s)*: fristed. - *Morder-Engelen(s)*: dødsenglen. Det er en alm. forestilling, at det var en dødsengel, der som den tiende plage gik gennem Ægypten og dræbte alle førstefødte, jf. 2. Mos. 11 og 12, især 12,23. Jf. også 1. Krøn. 21,15-27. - *Dynd*: åndelig urenhed, slethed. - *slynge dig (...) i Afgrunden*: jf. Es. 14,15 og 2. Pet. 2,4.

89

Den Orm, som evig nager: jf. Es. 66,24 og Mark. 9,48. - *lyder du*: hvis du adlyder. - *uafseelig*: endeløs.

Til Min M***

Trykt efter SS bd. 3, s. 229-30, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1780, bd. I, nr. I, s. 74ff. Datering: formentlig skrevet 1776. Om versmålet, se evt. Vilh. Andersen: *Horats* bd. 4, s. 176f.

89

M***: Frederik Mokke (1754-1836), kammerjunker, statsminister 1810-14, elev af Ewald og en af hans mest trofaste støtter i de 255 sidste leveår. - *Biarkemalet*: oldnord. heltedigt, der skildrer Lejres fald og

sagnkongen Rolf Krakes heltedød; kendt gennem Saxos lat. gendigtning. - *Nornerne(s)*: se n.t.s. 59. - *River der Aand i*: river deres ånd ind i. - (*Krigerens*) *Thor*: den stærkeste af de nord. guder, krigsguden.

90

Minni: egl. (nord.) mindebæger, skål for den afdøde, her i betydningen (minde- eller højtids)sang. - *Brage*: if. nord. mytologi digtekunstens gud. - *Odrærer*: odrører («sjælens bevæger»), if. nord. mytologi den kedel, hvori skjaldemjøden blev opbevaret; enhver, der drak af skjaldemjøden, blev digter. - *der Miød*: deres mjød. - (*Elskerens*) *Freja*: if. nord. mytologi gudinde for kærlighed og frugtbarhed. - *Dalenes Hyrder*: mennesker; der hentydes til hyrdedigtningens ideallandskab, dalen, befolket af hyrder, som lever en enkel tilværelse i pagt med naturen og fri af civilisationens byrde. Hyrdedigtningen fik sin anden renæssance i 1700-tallet. - *dine (...) Druer Mosel*: Moseldalen er berømt for sine vine. - *Kryster*: omfavner lidenskabeligt. - *cimbriske Halvguder(s)*: betegnelse for de da. stormænd; til dem hører Moltke. - *Føl[e]*: blive begejstret for. - *fredsomme*: fredelige, måske: fredselkende.

91

Støvets Forbarmer: Frelseren (jf. Ewalds tragedie *Adam og Ewa*, 1769). - *Rolf*: sagnkongen Rolf Krake; jf. Ewalds sørgespil *Rolf Krage* (1770). - *Balder*: jf. Ewalds syngespil *Balders Død*, se s. 50 med note. - *Christjan*: Christian VII; se n.t.s. 11. - *Fredrik*: kronprinsen; se n.t.s. 39. - *smeltende*: som kan få hjertet til at smelte. - *indsvøbt i en Støvregn*: muligvis: under stærk gråd. *Støvregn* kan have betydningen »plaskregn«; se under opslagsordet »Støbregn«, ODS bd. 12, sp. 831,1. 10. - *Philet (...) Bernstorff*: Ewald hyldede H. E. Bernstorff og begræd hans skæbne i sit digt »Philet en Fortælling«. Bernstorff døde 1772, se n.t.s. 23. - *Cheruben*: vel Bernstorff i sin himmel; måske Fr. Moltke. - *Jordens Elsker*: menneskevennen Moltke.

Poenitenten. En Ode

Trykt efter SS bd 3, s. 254-56, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. I, s. 285ff. Datering: if. Brix skrevet ca. 1777.

91

Poenitent(en): angerfuld, bodfærdig synder. - *Ode*: se n.t.s. 54. - *Skin*: fremtræden, der bedrager. - *Dunst af Dynd (...)* *tændte*: naturfænomenet lygtemænd blev i folketroen opfattet som 256 overnaturlige væsener, der lokkede vandrere ud i den bundløse mose; videnskabeligt er de blevet forklaret som svovlholdige dampe (*Dunst*) fra moser, der ved berøring med atmosfæren bliver lysende.

92

beloe:lo ad. - *En snever (...)* *Saligheder*: jf. Matt. 7,14. - *Brudetaklers Dans (...)* *Kiøkkens Ild*: er blevet udlagt som hentydning til de ægteskabsplaner, Ewald havde i 1774, men som moderen og J. C. Schønheyder (se n.t.s. 94) satte sig imod, jf. efterskriften, s. 199f. - *Omkring (...)* *Vandene*: billede på den vej (til helvede), pønitenten betræder, og som sammenlignes med en farlig vandring gennem en mose. - *brek*: bryd. - *Ophirs Guld*: i GT betegnelsen for det fineste guld; kong Salomo importerede guld og ædelsten fra Ofir, jf. I. Kong. 10,11. Her påkalder pønitenten forgæves de jordiske herligheder, for at de skal frelse ham. - *adsprede den Nat*: spred det nattemørke.

93

svovlede (...) *matte Lue*: jf. n.t.s. 91, *Dunst af Dynd.* - *Skabningen*: mennesket. - *Støvets Roes*: menneskelig ære, berømmelse. - *Lynild viser Hevneren*: Lynet giver varsel om straffen. - *Bredde*: rand, bred. - *Nag*: skrupler; sorg. - *Braad*: stikkende redskab, også om slangens tunge; overført om, hvad der piner, nager, -*forskiød*: afviste. - *Midleren*: om Kristus, der formidlede forbindelsen mellem menneske og Gud. - *Pagt*: det forhold mellem Gud og mennesker, Jesus oprettede (den »nye pagt« modsat den »gamle pagt«, dvs. forholdet mellem Gud og Israels folk).

94

hilder: indhyller; vikler ind (så man snubler), -*forløste*: udfriede af syndens vold.

Følelser ved Den hellige Nadvere. En Ode, tilegnet Hans Høiærværdighed Hr. Dr. Schönheyder

Trykt efter SS bd. 3, s. 257-58, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. I, s. 303ff. Versemålet er det antikke asklepiadeiske metrum.

94

Ode: se n.t.s. 54. - *Schönheyder*: Johan Christian S. (1742-1803), præst ved Trinitatis Kirke; Ewalds formynder og sjælesørger fra 1774 til hans død. - *Purpur(skier)*: mørkerødt eller rødviolet farvestof; symbol på ophøjet, kongelig pragt. - *Naadens Herold*: Guds udsending. *Lieb.* foreslår: »Et Englebud«. - *Lysets trodsende Aand*: hentydning til den oprørske engel Lucifer (lat. lysbringeren, jf. n.t.s. 34, *en falden Engel(s)*), som blev nedstyrtet fra himlen. L. er navn for Satan som personifikation af den tanke, der er oprørsk 257 mod Gud. - *Du salige Flok*: om de troende, menigheden. - *eller om*: eller hvis. - *Knæler blant dig*: knæler sammen med dig (nemlig den *salige Flok*). - *Alt*: allerede. - *ublinkende*: uden at blinke, skræmmes.

95

Miskundhed (s): nåde, mildhed. - *Jord-Gud*: mennesket. - *Forsoningens Kalk*: alterkalken. - *rygende Dug*: tåredampe. - *Israel*: patriarken Jakob. - *Da han drømmende saae (...) herved*: jf. Jakobs drøm, 1. Mos. 28,12. - *klæver*: klæber, hænger. - *Pagtens Blod*: Kristi offerblod, som altervinen er billede på, knytter an til beretningen om pagtens blod i 2. Mos. 24,8. - *gispende*: her måske: bævende. - *sin Fiende*: det syndige menneske.

96

Retferdighed: himlens straffende retfærdighed. - *Svelg*: se ordlisten s. 224. - *Magt-Ord*: befalende ord.

Til Sielen. En Ode

Trykt efter SS bd. 3, s. 259-62, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. I, s. 307ff. Ewalds renskrift har påskriften »I Anledning af Pindse-Festen 1778«. Versemålet er den alkæiske strofe og svarer til en strofeform hos Horats (se Vilh. Andersen: *Horats* bd. 4, s. 173). Datering: if. Brix skrevet 1777.

96

Ode: se n.t.s. 54. - *nedfaldne (...) Broder af Engle*: sjælen, som er af guddommelig oprindelse. - *Myrens Fodstie*: jordoverfladen, jorden. - *Dagens Hersker*: solen.

97

drømmer Kræfter: drømmer sig kræfter til. - *Saa*: sådan. - *oplive (t)*: give (nyt) liv. - *fandt dig selv*: følte dig selv, blev dig bevidst. - *dit blivende Øiekast*: dit øjekast, blik, idet det blev til. - *Kierlighed*: her nok betegnelse for Gud.

98

Dalenes Tusende: menneskene. *Dalene*: her de jordiske regioner i modsætning til de himmelske; smlgn. n.t.s. 90. - *Du følte dig*: Du følte, du var til, levede. - *Blussende (...) Leer (...) kryber i*: skamfuld ved de fornedrende livsforhold (i syndens pøl), - *forsøgte*: erfarede, prøvede. - *Dyndets Borger*: den faldne sjæl. - *Sinai(s)*: bjerget, hvor Moses modtog loven af Gud, jf. 2. Mos. 24,12. - *Giftige Dunster, og Nattens Blendverk*: se n.t.s. 91. - *Pølen*: syndens pøl. - *nedbøiet under din Last af Leer*: tynget af din jordiske mennesketilværelse, synden. - *Qvalm*: giftige dunster. - *Giendferd af Jordens Hersker*: J. H. må betegne Adam før syndefaldet, jf. 1. Mos. 1,26; at sjælen er et genfærd heraf, skyldes synden.

99

Snarer: egl. fælder, her: jordiske fristelser, - *bespeidet*: beluret. - 258 *Sirene(rs)*: se n.t.s. 23. - *Cherubens /*

Flammende Sverd: jf. 1. Mos. 3,24. - *Drukken*: overvældet. - *Pison(s)*: en af de fire floder i Paradis. - *bestraalte*: beskinne. - *Dristig*: her nok: frækt, formasteligt. - *Glands af den Helligste*: Guds afglans på jorden. - *Figentræ (...)*: *Skiule* jf. 1. Mos. 3,7. - *dine Ønskers Fader*: Gud (hvorfra sjælens længsler stammer). - *en salig Straale fra Golgatha*: Jesu forsoningsdød frelser sjælen. - *lutres*: renses. - *stille*: fa til at lægge sig. - *Harm*: vrede. - *Gledne*: de faldne.

Til hans kongelige Høihed Arveprinds Frederik, den 11. October 1779. En Ode

Trykt efter SS bd. 3, s. 263-65, hvis tekstgrundlag er *Samtl Skr.* bd. I, s. 436ff. Om versemålet, se n.t.s. 89.

100

Arveprinds Frederik: se n.t.s. 76. - *Fredrikkers Dag*: jf. digtets fodnote. - *underlig*: forunderlig, vidunderlig.

101

Seklers: århundreders. - *Alfader(s)*: Gud. - *merk paa*: indprent dig. - *mig, som udvalgt af Alfader*: »den heldige Dags Aand«, se s. 102. - *der*: deres. - *Ceder*: se n.t.s. 14. - *Fredrik*: Frederik IV; se n.t.s. 55. - *Dannemand*: se n.t.s. 77. - *Heltens Erindring*: erindringen om helten. - *blev*: blev til. - *Godhed(s)*: betegnelse for Gud. - *den hellige Stamme*: vel den da. kongestamme, skjoldungerne. - *Held*: lykke.

102

Alt fornemmer det: allerede mærker det (nemlig Norden). - *Indfødte(s)*: de, der har indfødsret, jf. n.t.s. 68. - *Selvforhverved*: selverhvervet. - *Skalaernes, Ild*: digternes inspiration. - *heldige*: lykkelige. - *Bulder*: uro. - *Myrther (...)* *Viingudens Fest*: Myrter kan være symbol på glæde, men if. traditionen er den gr. vingud Dionysos (i rom. mytologi Bacchus) bekranset med vedbend (efeu), når han går i spidsen for sit følge. Ms. har: *Epheu*. - *Virak*: røgelse; også om anden vellugt.

103

Byd dem (...) *værde Forsæt*: byd dem (dvs. folket) fatte store forsætter, som er min Frederik værdige.

Til min M** paa hans Broders Fødselsdag

Trykt efter SS bd. 3, s. 313-15, hvis tekstgrundlag er *Alm.Da.Bibl.* 1780, bd. 2, nr. 7, s. 274ff. Om versemålet, se n.t.s. 94, Følelser ved *Den hellige Nadvere*.

259

103

*M***: se n.t.s. 89. - *hans Broder(s)*: Adam Ludvig Mokke (1743-1810), regimentschef, siden general. Brødrene dannede sammen med svogeren Adam Wilhelm Hauch (1755-1838) et venskabsforbund. - *Fødselsdag*: 6. dec. - *Damon*: gr. filosof (4. årh. f.Kr.), ven med Phintias. Da tyrannen Dionysios II dømte P. til døden, fik denne en frist til at ordne sine affærer mod, at D. imens lod sig tilbageholde som gidsel. P. nåede tids nok tilbage til at redde D., og Dionysios blev så bevæget over D.s og P.s venskabshandlinger, at han benådede P. I Ewalds digt er Damon og Phintias (fejlagtigt kaldet Pythias) betegnelse for Frederik og Adam Ludvig Moltke. - *bestemte*: afgrænsede, fastsatte. - *troer det*: anser det for. - *kristalne*: krystalklare. - *Nectar*: if. gr. mytologi den drik, der gjorde guderne udødelige; også om udsøgt drik. - *seer det (...)* *strømme forbi*: ser det (dvs. mennesket) med græmmelse nektaren strømme forbi sig, nektaren, der for mennesket er en drik uden smag, fordi det menneskelige bryst kun kan rumme et vist mål af lykke.

104

nidsk: havesygt. - *dunstende*: stinkende. - *Korinthiske Kar*: lat. vasa Corinthia, kar af korinthisk erts, en særlig fin kobberlegering. - *Viisdom*: tiltale til Damon, dvs. Fr. Moltke. - *i tusind' Rør*: ad mange veje. - *Begger*: bæger. - *Croesus*: egl. navn på en hovedrig, lydsk konge i oldtiden; her betegnelse for enhver rig mand. - *Drachme*: oldgræsk sølvmønt. - *smitter*: besmitter, tilsmudser. - *Pharsaliens Helt*: tilnavn til den rom. kejser Gajus Julius Cæsar (100-44 f.Kr.), efter at han havde besejret sin tidligere ven Pompejus i slaget ved Farsalos (48 f.Kr.). - *Philippi Søn*: Aleksander den Store (356-323 f.Kr.), der skabte det hellenske verdensherredømme, var søn af kong Filip af Makedonien. - *Socrates* (469-399 f.Kr.): gr. filosof. Athenenserne dømte ham til døden for ungdomsførelse og krænkelser af statens guder. Hans elev Platon har bl.a. meddelt hans forsvarstale i retten og nogle af de samtaler, han førte med sine venner i fængslet. - *Held*: lykke. - *endelig*: begrænset.

105

den Eviges Haand veiede Polerne: vel hentydning til skabelsesberetningen. - *alt*: allerede. - *Castor og Du (...)* *dobbelt Siel*: Castor og Pollux, de lat. navne på Zeus' tvillingsønner, var berømte for deres trofaste venskab. Da C. døde, tillod Zeus P., der var udødelig, at tilbringe hveranden dag i Hades og hveranden i himlen. - *End*: endnu, nok (et). - *Pythias*: fejl for Phintias. - *Hero(ers)*: helt, egl. halvgud. - *H**(s)*: Adam Wilhelm Hauch; jf. n.t.s. 103. - *Sangersken*: camoenen; se ordlisten s. 223. - *den Heldige*: den lykkelige. - *sin Veninde(s)*: vel A. L. Moltkes hustru Margrethe Sophie Hauch. - *260druken*: overvældet, betaget, - *fandt*: følte. - *Veien til Stjerne*: For at belønne Castor og Pollux for deres venskab anbragte Zeus dem i stjernebilledet Tvillingerne.

106

Calliope: se n.t.s. 69. - *Ofte strømme Din Dag*: Gid din (fødsels)dag ofte må strømme. - *kunstige*: kunstfærdige; efter kunstens regler.

Johannes Ewalds sidste poetiske Følelser nogle Timer før hans Død

Trykt efter SS bd. 3, s. 316, hvis tekstgrundlag er originaltrykket (1781).

106

sidste poetiske Følelser: dikteret af den 37-årige Ewald kort før hans død 17. marts 1781. *Samtl. Skr.* har bemærkningen: »Vor Digtets sidste Sang. Han diktede den i een af de mange sørgelige søvnløse Nætter, faa Dage førend han sov hen« (bd. 3, s. 265). Salmen blev omdelt ved Ewalds begravelse. Først i 1855, med *Roskilde Konvents Psalmebog*, blev den en salme for menigheden; nu *Den Danske Salmebog* nr. 614. - *Golgatha*: den høj, hvor Jesu kors stod, jf. Matt. 27,32-33. - *(du seer det) ja*: jo (germanisme). - *Glavind*: lanse eller spyd. - *Harm*: vrede.

107

Liise: lindring, fred.

Impromptu

Trykt efter SS bd. 5, s. I, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. III,a.

111

Impromptu: improviseret digt. Anledningen til digtet skal være en påstand om, at man ikke kunne rime på navnet Godike. - *Madam Godike*: Anna Magdalena Høpfner (1721-80), g.m. den bekendte bogtrykker A. H. Godiche (se n.t.s. 47). Hun førte med stor dygtighed bogtrykkeriet videre efter mandens død. *Madam*: se n.t.s. 51. - *Presse*: bogtrykkeri. - *Gaae Vandrer bort*: jf. n.t.s. 67, *Staae stille Hund*. - *roed*: slå rod; evt.: grave,

rode jorden op. - *Bodike* eller *buddike*: egl. rund trææske; her om ligkisten. - *A°*: forkortelse af det lat. anno, dvs. i året.

261

I Abrahamsons Stambog

Trykt efter SS bd. 5, s. 33-34, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 4, s. 355, her med overskrift »Til A***«, samt NKS 489e fol., nr. IX, 15r.

111

Abrahamson(s): den da.-ty. kritiker Werner Hans Frederik A. (17441812), redaktør af tidsskriftet *Den kritiske Tilskuer*, medudgiver af *Alm. Da.Bibl.*, anmeldelser i *Almindelig Dansk Literatur-Journal*. Officer, forfatter til bl.a. den satiriske vise: »Min Søn, om du vil i Verden frem / Saa buk«. A. var en af Ewalds mest trofaste beundrere. Ewald har i sit ms. bemærkningen: »skrevet i en Stambog d. 15. Januarii 1773«. Stambog: se n.t.s. 46. - *Kalliope*: se n.t.s. 69. - *Neptunus*: if. rom. mytologi havets gud. - *sød*: fersk (ved fordampning). - *vittig*: klog, snild, *-forsagt*: modløs. - *Lastrets*: lastens. - *Pluto*: if. ældre gr. mytologi var Plutos gud for rigdom; her er måske tale om Pluton (lat. Pluto), underverdenens gud (d.s.s. Hades). De to forveksles/identificeres ofte med hinanden. - *Dødens Frugt*: måske en (tænkt) modsætning til frugterne på livets træ, altså noget, der ikke findes; jf. I. Mos. 3,3. - *agter (...)* *ved*: bryder sig om, kerer sig om.

-fandt: følte.

112

Myrtherne: m. er sædvanligvis symbol på glæde, kærlighed og uskyld. - *Pison*: flod i Paradis. - *befølte*: befamlede. - *Mørkets Konge*: natten, *Intets Ven*. - *Hesperus*: aftenstjernen. - *blender*: forblinder. - *dens vink i Lynild*: dens (dvs. godhedens) tegn i lynet. - *Straaler*: lys. - *Kobber-Muur*: bruges ofte billedligt; jf. Jer. 1,18. Ewald citerer i en efterskrift i stambogen 1. 60-61 fra Horats' epistel 1,1 til Maeceras: *hic murus aeneus esto, / nil conscire sibi, nulla pallescere culpa*: Lad dette være bronzemuren: at vide med sig selv, at man er uden skyld, som kan fa en til at blegne. - *Kreds*: virkekreds; element. - *Vellyst*: velbehag. - *den Alvise*: Gud. - *finder*: føler. - *Flor*: slør. - *Cocyti*: genitiv af Cocytus, if. gr. mytologi jammerens flod i underverdenen. - *Amor(s)*: i rom. mytologi kærlighedsguden. - *Pluti*: genitiv af Plutus, jf. n.t.s. 111. - *Martis*: genitiv af Mars, if. rom. mytologi krigsguden. - *Palmer*: hæderstegn. - *Apollons Krands*: laurbærkrans; se n.t.s. 67.

262

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 40, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol. nr. IX, 18r. Udkast (18r og 18r) indeholder omfattende rettelser; se SS bd. 6, s. 334-35.

113

Sågar: sagaer, sagnagtige fortællinger. - *Før Guldets var et gyldent Rige*: Guld er blevet betragtet som symbol på det højeste gode, rene og vise og tillagt guddommelighed. Forestillingen om en guldalder har rødder i indisk og jødisk kultur, men har faet digterisk udformning hos Hesiod (se n.t.s. 65) og senere hos den rom. digter Ovid (43 f.Kr.-18 e.Kr.). If. dem var guldalderen den lykkelige tid, der udgjorde den ældste periode i menneskehedens historie, efterfulgt af sølv- og kobberalder, dernæst heroernes tid og endelig nutiden, jernalderen. Fra den klassiske kultur er betegnelsen gået videre som udtryk for en tidligere, utopisk tilstand, som skal vende tilbage. - *Skjalder*: sangere, digtere. - *Nok er det*: hvorom alting er.

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 40, hvis tekstgrundlag er NkS 489e fol., nr. IX, 19v.

113

Jøder sig: nærer sig.

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 44, hvis tekstgrundlag er NkS 489e fol., nr. IX, 38v.

113

arm: fattig.

Til Cecilia Wormstrup

Trykt efter SS bd. 5, s. 45-46, hvis tekstgrundlag er NkS 489e fol., nr. IX, 39r.v.. If. A. D.Jørgensen skrevet til C. W.s fødselsdag 17. feb. 1770. Trykt i *Charis* 1807, s. 17-19.

113

Cecilia Wormstrup: se »Ønske til Jomfrue Cecilia Wormstrup«, n.t.s. 35. - *Apoll (...) Daphne*: se n.t.s. 67. - *Græne*: grene. - *Hippocrene*: se n.t.s. 72. - *Doris*: navn kendt fra hyrdedigtningen; her om 263 Cecilia Wormstrup. - *ni Æoniske Gudinder*: de ni musser; se ordlisten s. 224.

114

opammed: opfostrede. - *Skjærts*: leg, spøg. - *Lorbær*: laurbær. - *Eraton*: Erato, if. gr. mytologi gudinde for elskovsdigtet. - *klirrer*: klimprer (om hyrdindens stolthed osv.). - *Damoet*: se n.t.s. 31. - *hiin*: dvs. digteren (som er skildret i 1. 4-8). - *Terpsichore*: if. gr. mytologi dansens og korlyrikkens muse. - *dandser / Ens Død*: mimer eller fremstiller ens død. - *Flor*: sørgeflor. - *Satyr*: se n.t.s. 8; her om satirisk inspiration, -*færdig*: villig, parat; også: dygtig, øvet. - *Latones Søn*: Letos søn, dvs. Apollon. - *Vivil*: hvi (dvs. hvordan, evt.: hvorfor) vil. - *Chiddekel*: Hidekkel, en af de fire floder i Paradis. - *Gabbatha*: domstolen i Jerusalem, hvor Pilatus dømte Jesus til korsfæstelse, jf. Joh. 19,13. - *Urania*: Venus Urania, i rom. mytologi den himmelske kærligheds gudinde. - *prosaisk*: på prosa.

115

opirred: tirret, irriteret. - *Han synger ey min Fest af Egensind*: det er på grund af egensindighed, at han ikke besynger min fest.

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 48-49, hvis tekstgrundlag er NkS 489e fol., nr. IX, 53r. Datering: muligvis 1772 (jf.

efterskriften s. 196). Trykt i: *Lieb.* bd. 2, s. 181.

115

Yong(s): Edward Young, jf. n.t.s. 67. - *Lethe(s)*: if. gr. mytologi den flod i underverdenen, hvoraf de døde drak for at glemme. - *Bræd*: bred. - *ufødt*: ubevæget. - *Vand*: dvs. Lethe. - *alt*: allerede. - *Cypressernes*: se n.t.s. 11. - *Dryader*: i gr. mytologi skov- og trænymfer. - *Dækket*: tæppet. - *Monader*: se ordlisten s. 224. - *Piloten* - *Søens Søn*: styrmanden, rorgængereren.

Vers

Trykt efter SS bd. 5, s. 49, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. IX (på bindet bagi). Datering: sandsynligvis fra perioden 1771-73. Trykt i *Lieb.* bd. 2, s. 182.

116

Bendsen: formentlig Lars eller Laurids Bentzen (1752-1830), renteskriver, en ven fra perioden 1771-73. - *Sandsen*: fornuften. - *Venus*: if. rom. mytologi kærlighedsgudinden. - *smagtende*: smægtende.

264

Natte-Tanker

Trykt efter SS bd. 5, s. 87-89, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIII, 3r-4r. Datering: if. A. D.Jørgensen 1772 el. 1773. Trykt i *Lieb.* bd.2, s. 49-50.

116

Natte-Tanker: allusion til Edward Youngs digtcyklus »The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death, and Immortality« (1742-45). Tiden på det utrykte digt er ikke Ewalds, men skyldes Chr. Thaarup, der udførte det tekstkritiske forarbejde til *Lieb.* Liebenberg antager, at digtet er skrevet omtrent samtidig med »Over Johannes Kinast«, dvs. jan. eller feb. 1773 (bd. 2, s. 241). - *Itourn'd (...)* *heart*: ortografisk ukorrekt citat fra det afsluttende brev nr. IV i den eng. digter Alexander Popes *An Essay on Man. Addressed to a Friend* (1733-34). C. C. Lous' oversættelse (i *Pope's Forsøg om Mennesket*, 2. opl. 1776, s. 80) lyder (idet digteren henvender sig til en ven): »At jeg den tonefulde Konst, ved dig tilskyndet, vendte / Fra Lyd til Ting, fra Phantasie til Hierte og til Siel«. - *Armod*: den fattige; personificeret begreb i lighed med *Flid* og *Dyder*. - *Trættens Træl*: den, der ikke kan lade være med at yppe kiv. - *Vold*: den voldelige. - *og sig*: og sig selv.

117

Mosens blege Meteor: om lygtemænd (jf. n.t.s. 91). - *Og ved den røde Ild som dantser*: rettet i ms. fra »Og røde Stjerner Glimt, som hoppe«. - *Nattens (...)* *Flor*: mørket. - *Haaret kryber*: håret rejser sig. - *Naar Uglen Skriger om (...)* *Adspredet ey ...*: Tilføjelserne i parentes skyldes SS, jf. efterskriften, s. 216-17. På grundlag af Ewalds utrykte varianter samt 3. strofe af »Over Johannes Kinast« (s. 118) og kladde hertil bringer *Lieb.* (bd. 2, s. 50) følgende version ved Chr. Thaarup af de to sidste strofer:

Naar Mørkets Fyrster forestille
Ret løierlige Spøgelser,
For til et Tidsfordriv at drille
De taabelige Mennesker;
Naar Uglen skriger om For[træd,]
Og Dødens lodne Spaa[mænd tude:]
Da kommer Haabet til [min Pude,]
Og Livet til mit Hvfilested.]
265 Thi den, som Phoebus tilig I [ærte]

Sin underlige Harm[onie,]
Hans varme, fulde[, store Hierte]
Udbrede Himlene sig [i;]
Hans Siæl omspænder Sol[ene,]
Hans stærke Tanke [griber Tiden,]
Og nu og da, og [før og siden]
Adspredter ei [hans Følelse.]

Uglen: if. folketroen en ulykkesfugl. - *Dødens lodne Spaa-(Mænd)*: ulvene. - *Phoebus*: Phoibos gr. lysende; navn for kunstens gud Apollon som solgud. - *underlige*: underfulde. - *Adspredter*: se n.t.s. 38, *Adspredelser*.

Over Johannes Kinast

Trykt efter SS bd. 5, s. 89-91, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol, nr. XIII, 4r, llr.v. Datering: 1773. Trykt i *Molbech* s. 232-34.

118

Johannes Kinast (1705-73): sognepræst ved Frederiksberg Kirke. - *den Høye*: Gud. - *faldne Boelig*: det afdøde legeme; muligvis: den syndige jord. - *Cherubimer(s)*: egl. *cherubim*, hebr. flertal af *cherub*; se ordlisten s. 224. - *Grav*: grube. - *I Rigdoms Dyb*: allusion til Rom. 11,33: »O dyb af Guds rigdom og visdom og kundskab«. - *opdages*: bemærkes. - *Din Sjæl (...) sig i*: jf. n.t.s. 117f. - *alt*: allerede. - *underlige*: underfulde. - *Gran*: støvkorn. - *Veyrlys*: lygtemænd (jf. n.t.s. 91) og andre lysfænomener i atmosfæren; her billedligt om noget strålende, men flygtigt og bedragerisk. - *Dunst*: tåge; hvad der i sig selv intet er. - *Mon (du fornemmer)*: ms. har if. SS muligvis: »O«.

119

vi: ms. har: *hvi*. - *flaggre*: flagrer rastløst. - *Levninger*: jordiske rester. - *vor Lærer*: dvs. religionslærer; måske er digtet et lejlighedsdigt, bestilt af medlemmer af J. K.s menighed. Jf. undertitlen i *Charis* til »Over Andreas Schyth«, n.t.s. 120. - *Forstyrrelser*: ødelæggelser. - *Lignelse*: efterligning, billede (af Gud), dvs. mennesket. - *billigt*: rimeligt. - *Og*: også.

120

forny dig til sin Boelig: der hentydes vel til opstandelsen på den yderste dag (jf. »kødets opstandelse«, Joh. 11,24 osv).

266

Over Andreas Schyth

Trykt efter SS bd. 5, s. 91-94, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIII, 5r-6r Trykt i *Charis* 1806, s. 49-54 med undertitlen »Ved en elsket Religionslærers Død. Et Anecdoton [dvs. tekst, der overleveres mundtligt] af Johannes Ewald. Jf. n.t.s 119, *vor Lærer*. »Religionslærer« blev tidligere brugt som betegnelse for præster.

120

Andreas Schyth (1723-72) var øverste kapellan ved Nicolai Kirke. - *underlige*: forunderlige. - *Velan*: opmuntrende tilråb.

121

fordobler Støvets Dage: forlænger et menneskes tid på jorden. - *Som aander (...) Plage*: (om støvet, dvs. mennesket) som ånder (dvs. er i live), sig selv og os til plage. - *snart*: hurtigt. - *Jordens Ven*: her nok:

menneskevennen, den gode. - *Muld*: jordiske rester. - *Alt (blander han)*: allerede. - *Cherubimers*: se ordlisten s. 224 og n.t.s. 118.

122

En Times Tab fortjente den: Der var grund til at klage over tabet af blot en time (af hans liv). - *Nyre-Prøver*: en, der ransager hjerte og nyre; om Gud. - *opdagede*: var opmærksom på. - *Bund*: forbund; om pagten mellem Gud og mennesker. - *Brøstfældig*: faldefærdig. - *Hytte*: om kroppen. - *mægtig*: stærk.

123

Vort Lys: om Andreas Schyth. - *Taaren trøste*: måske: lad tåren trøste. - *Godhed*: Gud. - *Tjener*: »Guds tjener« er betegnelse for en gejstlig.

Nytaarsdigt til en Moder

Trykt efter SS bd. 5, s. 94-97, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol, nr. XIII, 8r, 4r.v., 5r, 7v, 10r.v.- Digtets tekstforhold er komplicerede, specielt er strofernes rækkefølge usikker, jf. SS bd. 6, s. 358-63. Datering: if. A. D. Jørgensen antagelig skrevet o. nytår 1773. Trykt i *Charis* 1806, s. 78-82 under overskriften: »Til en Moders Fødselsdag fra en Datter. (Et Anecdoton [se n.t.s. 120] af Joh. Ewald.)«.

123

mit Intets troe Veninde: næppe Ewalds egen mor, til hvem han skal have haft et dårligt forhold. Måske om det kvindelige, moderlige som sådant. Evt. kan digtet være et lejlighedsdigt; jf. overskriften i *Charis*. *mit Intet(s)*: måske om den tilstand, det ufødte barns sjæl befinder sig i. Jf. s. 138 om sjælen, der »først frembrød« ved fødslen. - *Oplivede*: vakte. - *finde*: føle. - *Gysende*: gysen. - *Strudler*: hvirvler. - *Chaos*: if. gr. mytologi det tomrum, i hvilket verden blev skabt.

124

Myriader: talløse mængder. - *Lær mig*: belær mig om. - *før jeg var endnu*: allerede før jeg var til. - *Viis mig mit Forbund med din Lyst*: Forklar mig, hvordan jeg er blevet en forudsætning for din lykke. - *underlige*: underfulde. - *opelsk(t)e*: bringe til udvikling ved omhyggelig røgt og pleje. - *Svælg*: altomfattende væsen. - *Orions Vey*: if. gr. mytologi blev jægeren Orion dræbt af Artemis; i underverdenen fortsatte han sit jægerliv. If. Ovid blev O. forvandlet til et stjernebillede, som tænkes at fortsætte hans jagt på himlens bane. - *Vredens røde Straale*: lynet.

125

Pindi Sangerinder: muserne. R: genitiv af gr. Pindos, bjerg helliget Apollon og muserne. - *kunstled*: kunstig, opstiltet. - *tyldte*: hældte, fyldte (i store mængder). - *Zittrende*: sitren, -*forsone*: gør bod for.

126

Hvad eller: eller. - *betegner*: præger. - *din Erindring*: erindringen om dig.

127

Mod: her nok: lyst. - *gjenne*: fjerne, fordrive.

Nytaarsdigt til en Fader (I)

Trykt efter SS bd. 5, s. 97-98, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIII, 8v. Datering: if. Brix antagelig skrevet o. nytår 1773. Trykt i *Charis* 1806, s. 20-21 under overskriften »Et Andet [nl. »Anecdoton«, se n.t.s. 120] fra en Datter til en Fader (af Ewald)«.

127

Troer du (...) det er! -: Tror du, at natten har fortæret det år, som gik? Ak nej, det er stadig til (i erindringen). - *alt*: allerede. - *betegner*: præger.

128

Han lyse dig: Måtte han velsigne dig, el. måtte han lyse for dig, jf. Joh. I, 4-5; 8,12. - *For ved*: foran. - *din Gjeldbundne Datter(s)*: jf. oplysningerne om trykkets overskrift.

Nytaarsdigt til en Fader (II)

Trykt efter SS bd. 5, s. 98-99, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIII, 9r. Datering: if. *Lieb.* antagelig skrevet o. nytår 1773. Trykt i *Charis* 1806 s. 17-19 under overskriften: »Nytaarselsen fra en Datter til sin Fader. (Et Anecdoton af Joh. Ewald.)«. »Anecdoton«: se n.t.s. 120.

128

en Fader: jf. n.t.s. 127. - *bliv!*: bliv til! - *og sig*: og sig selv.

129

O *at*: oh gid. - *mærke paa*: indprente sig. - *beslutte*: afslutte.

268

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 108, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIV, 10v. Datering: if. Brix skrevet efteråret 1777. Strofeformen er det alkæiske metrum, se evt. Vilh. Andersen: *Horats* bd. 4, s. 173. Trykt i *Lieb.* bd. 2, s. 191.

129

finde: føle. - *nyne*: nynne.

130

MoorLand(s): allusion til 4. Mos. 12,1; i oversættelserne frem til og med 1871 forekommer stednavnet Morland (af mor: morian, neger), derefter anvendes ordet kusjtisk, der betyder ætiopisk. - *den sig betroede Fryd*: dvs. Nilens vand. - *den Arme*: *Lieb.* har: »dens Arme« (bd. 2, s. 191). - *Drænker*: oversvømmer. - *umaalte*: umådelige. - *Nilen*: Den Hvide Nil (Bahr-el-Abyad) løber i Khartoum sammen med Den Blå Nil (Bahr-el-Azraq), der udspringer i det ufrugtbare Ætiopien. - *Fedmer*: rigelige afgrøder. - *Navnløse Bjerg*: vel om de ufrugtbare bjerge i Ætiopien. - *Fostre(s)*: afkom, spæde børn. - *Tøver ey Havets kolde ustadige / Vandrer (...)* *Liljer*: kan evt. læses: Ej tøver havets kolde ustadige vandrer (dvs. skyen?) med at vande de slappe liljer. - *De mætte aande*: formentlig: Når de er mætte, ånder (dvs. udspreder) de. - *Skye*: nok om den vellugt, liljerne udånder efter vandingen. - *Og jeg, hvis Hjerte (...) skulde jeg (...) Stable mit Leer for AlGodheds Kilde*: Skulle jeg, i hvis hjerte det guddommelige er nedlagt, hvorved det føler tusindfoldig lykke, som det øser ud, skulle jeg i brødres kreds, med mit bryst af ler (dvs. i min jordiske forkrænkelighed, eller trangbrystethed) dæmme op for den guddommelige kilde jeg har i mit hjerte? - *Held*: lykke

Aftenen (I)

Trykt efter SS bd. 5, s. 151, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVII, nr. 5 (1r.v.) og nr. XIX, 2r. Datering: måske sommeren 1773 eller 1774. Om motivet, se Ernst Frandsen, s. 159ff. Verse målet er blankvers. Trykt i *Charis* 1807, s. 57-60.

130

Roesens (...) Ven: solen. - *skjærts*: leg, spøg (bydemåde). - *Søelunds Høy*: lokalitet nær Søbækshus ved Humlebæk, hvor Ewald opholdt sig 1775-77. - *Helsing*: Helsingborg. - *Christal*: krystal, dvs. bæk.

131

Har alt: har allerede. - *Sophies gyldne Spiir*: Sophienberg, dronning Sofie Magdalenes (1746-1813) lystslot, beliggende ved Rungsted, 269 var endnu på Ewalds tid i brug som kongeligt lystslot. - *trettes*: strides. - *smagtende*: smægtende. - *beladt / Med Jeters Rov*: belæst med jætternes røvergods. - *tillaver*: forbereder. - *bunte*: brogede. - *Skjærf*: bredt bånd, der bæres fra skulderen til hoften (tidl. ofte som gehæng for våben) el. om livet. - *virked*: forarbejdet, broderet, især om udsyning med guld- el. sølvtråd (jf. »guldindvirket«). - *Leyre*: se n.t.s. 73.

132

Kam: opstående rand på (strids)hjelmskærm. - *Busken*: fjerbusken. - *Streifer*: strimler, striber. - *Floer*: sørgeflor. - *Harm*: vrede.

Død og Dom

Trykt efter SS bd. 5, s. 153-54, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVII, nr. 7. Datering: if. A. D. Jørgensen fra 1770-71. Brix tidsfæster digtet til ca. 1777.

132

opholde: her vel: standse, holde tilbage. - *Orm(ens)*: betegnelse for mennesket. - *Støvets Dage*: menneskelivets gang. - *flye*: flygter (bort). - *Almagt*: Gud. - *Ukjendeligt*: uskelneligt.

133

Leer: menneskelegemet. - *den som knuser*: dødsenglen. - *tilreder sig*: bereder sig på. - *Dynd*: slethed. - *Bræk*: bryd op. - *synes*: skønnes, bedømmes som. - *hellig*: her: from.

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 154, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVII, nr. 8, 1r.

133

Dagens Hersker: solen.

Til Generalinde Elisabeth Mokke

Trykt efter SS bd. 5, s. 157-58, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVII, nr. 14. Datering: ca. 1775. Trykt

Elisabeth Moltke: mor til Frederik Møkke (se n.t.s. 89); hun holdt hus på godset Krogerup nær Søbækshus ved Humlebæk sammen med sin datter, der var enke efter kammerherre Frederik v. der Maase (d. 1774) og ejerinde af godset. - *Enfoldig*: enkel. - *Held*: 270 lykke. - *raske*: muntre. - *vilde Toner(s)*: naturlige, spontane toner. - *Bemooste*: mosklædte. - *Armes Moder*: den, der er mor for de nødstedte. - *der Bryst*: deres bryst.

Epigram

Trykt efter SS bd. 5, s. 160, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVII, nr. 15, 2v. Optegnet på samme ark som ms. til bryllupsdigtet »Til Hr. Knap og Jfr. Lemvig« (1774). Verse målet er det daktyliske heksameter. Trykt i *Molbech* s. 236.

Epigram: se n.t.s. 81. - *Thoren (...)* Hunde: ty.:

I dårer, hvor længe vil I forfølge barden? -
og gribe efter luftens søn?
Smilende undflyr han jer - over de jordiske luftlag, på åndevinger,
driver han spas med stjernerne og forestiller sig at være en
lygtemand med ildløgner;
Svagt som vindens hvisken i sivene fornemmer han stundom
kvinders skrig, der varslor om ulykke, som hvepsenes summen
hører han den ørkesløse pøbel græmme sig og gale og skråle -
undrer sig over, hvad det er for småkryb henede, der hader og
frygter ham,
ryster på sit flammehoved, og forfølger sin udstrakte bane
rolig og smilende og lys som månen ved hundenes tuden.

Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 163-64, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVII, nr. 19. Verse målet er fra v. 9 blankvers. Trykt i *Lieb.* bd. 2, s. 189-90.

ufaldne: de salige; englens; de syndefrie. - *Væ den besmittede*: ve den urene, syndefulde. - *tilsoer*: tilsvor, lovede. - *Om grisk og stolt Unøysomhed* - *om Trods (...)* maaskee kan blænde til en Tiid (...) *det veed jeg ey*: Jeg ved ikke, om grisk og hovmodig ubeskedenhed, om trods osv. måske kan blænde for en tid. - *daarlig*: tåbelig. - *Viisdom(s) (...)* *Almagt(s)*: navne for Gud. - *nedstræbe*: søge ned. - *Tilflugt for AlGudheds Vink*: tilflugt fra Guds bud, befaling; evt.: Guds blik. - *med et Ord*: kort og godt. - *Raserie*: vanvid, urimelighed. - *Dynd*: moralsk fordærv. - *Om - og hvorledes Ont (...)* *skumle Nat*: (Jeg ved ikke,) om og hvordan det onde formår at synes godt bag sine skyer, 271 (formår at synes) skønt bag det tågeslør, der bryder visdommens lysglans, (formår at synes) lyst i den evigt mørke nat. - *Damp*: tågeslør. - *brækker*: bryder. - *lyve (Glædens Dragt)*: tale usandt om. 137 *der (altfor svage Sløer)*: deres. - *Hævnens Ild*: dvs. Guds vrede. - *kalde*: påkalder.

Til Thalias Caroline paa hendes Fødselsdag d 5te Febr: 1772

Trykt efter SS bd. 5, s. 185-87, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XVIII, nr. 2, 1V-2v (A). Trykt i *Lommebog for Skuespilyndere* udgivet af Knud Lyne Rahbek (1788), s. (55)-60.

137

Thalias Caroline: den unge skuespillerinde Caroline Walter, jf. n.t.s. 68. Thalia var if. gr. mytologi komediens muse. - *undervise*: meddele, underrette. - *Pindus*: gr. Pindos, bjerg helliget Apollon og muserne. - *den sin*: den som sin. - *vigtigt (Smil)*: betydningsfuldt. - *Olymp*: gr. Olympos, bjerg i det nordl. Grækenland, i gr. mytologi gudernes bolig.

138

raske: livlige; livskraftige, -*først*: her: ikke mere end, kun lige (dvs. værende på et tidligt stadium). - *sig*: sig selv. - *kyste*: kyssede. - *Der (Hjertes)*: deres. - *Vink*: tegn, gestik. - *Polyhymnia*: muse for de hellige hymner.

139

hulde: skønne. - *Gratier*: lat. for det gr. chariter, tre gudinder for skønhed og ynde, knyttet til bl.a. kærlighedsgudinden Afrodite og muserne. - Som *Skildres ey*: som ikke kan beskrives. - *Venus*: if. rom. mytologi navn for kærlighedsgudinden; på gr. kaldet Afrodite. - *trædskelig*: her nok i positiv betydning: kløgtigt, underfundigt. - *Hebe*: ungdommens gudinde. - *Cybele*: lilleasiatisk gudinde; opfattet som gudernes mor. - *trættedes*: stredes. - *Juno*: if. rom. mytologi g.m. den øverste gud Jupiter. Parret svarer i gr. mytologi til Zeus og Hera. Juno var kvindernes og kvindelivets gudinde. - *Ninon*: den fr. adelsdame N. de Lenclos (1620-1705), kendt for sine mange kærlighedseventyr; holdt i Paris en elegant salon.

140

Saturnia: Juno. - *Skjærts*: spøg, leg. - *Pindi*: genitiv af *Pindus*, se n.t.s. 137.

272

Aftenen. Et Fragment II

Trykt efter SS bd. 5, s. 191, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIX, 2v. Trykt i *Molbech* s. 235 med bemærkningen: »Til samme Fragment [dvs. »Aftenen (I)«, ovf. s. 130] høre, som det synes, følgende Linjer:«

Poenitenten et Fragment

Trykt efter SS bd. 5, s. 193-94, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIX, 3v (A). Trykt i *Molbech*, s. 235-36. Versemålet er det daktyliske heksameter. Datering: if. Brix sandsynligvis skrevet 1776-77.

140

Poenitenten: den angrende, bodfærdige. - *Vandrer(e)*: betegnelse for mennesket med henblik på livsvandringen; jf. n.t.s. 67, *Staae stille Hund*. - *Jordens Gud*: mennesket. - *Støvets usmittede Broder*: Adam før syndefaldet. - *Euphmt(s)*: d.s.s. Frat, if. 1. Mos. 2,14 en af de fire hovedstrømme, i hvilke floden i Edens Have delte sig. E. gennemløber Tyrkiet, Syrien og Irak.

141

Midleren(s): formidleren; om Kristus som mellemmand mellem Gud og menneske. - *Drukken*: betaget, henrykt. - *slumrede Lov-Sang*: betydningen er vel: befandt mig i en drømmeagtig tilstand, i hvilken jeg lovsang Kristus. - *Purpur*: kostbar, mørkerød farve med blåligt skær; værdighedstegn. - *sværmende*: summende. - *bekymrede Trælle*: mennesker, der er underlagt deres verdslige bekymringer. - *han var det*: det var ham. - *Ewald*: udeladt i en efterfølgende variant med mange rettelser; denne kan sammenfattes

sådan: »Himmel, hvor var jeg? - hvor er jeg endnu? Min salige Fører, / Stands din brusende Flugt - Fra Virvel til Virvel bortreved, / Trættes min Sjæl - den spæde, den quæles af mødende Tanker; / Alt for store for Aander i Støv - dem fatte kun Engle - / Stands din Flugt thi flaggrende dale de matte Vinger - / Hist min Ven, hist seer jeg en Høy, som indbyder til Hvile - / Yndige Høy, hvor venlig du dog tilsmiiler den trætte / I den balsamiske kjølede Luft, som skjærtser omkring dig - / I dine Skygger er Kjærlighed, Fred, og smeltende Tanker - / Fra din bemoosede Top nedstrømmer den reeneste Vellyst - / Her lad mig hviile min trættede Sjæl og ledske mit Hjerte - / Yndige Høy - men hvi gyser min Aand og iisner af Andagt / Meer end før? - Hvi smelter jeg bort i væmodige Taarer? - / Anger opfylder mit Bryst - mit skjælvende Knæ nedbøyes - / o min Fører, hvi kryber / lissende Længsel i Sangerens Bryst, i det 273 flammende Hjerte? / Yndige Høy / Saligheds«. If. Vilh. Andersen (*Illustreret dansk Litteraturhistorie* bd. 2, s. 383) er fragmentet optakt til et episk digt svarende til Klopstocks *Messiede* (se efterskriften s. 192 og n.t.s. 46) eller snarere John Milton: *Det genvundne Paradis* (*Paradise Regained*, 1671), »hvis »Helt« altsaa ikke skulde være Frelseren, men den omvendte Synder«.

Vinteren, et Fragment.

Trykt efter 55 bd. 5, s. 194-95, hvis tekstgrundlag er NKS 489e fol., nr. XIX, 3v-4r. Trykt første gang i *Charis* 1805, s. 22-23.

141

Finland(s): se n.t.s. 31. - *Doffre(s)*: Dovre, fjeldplateau nord for Gudbrandsdalen, Norge. - *Mosens kniprende Tyran*: storken (*kniprende*: knebrende). - *Kivith*: navn for viben, efterlignende dens skrig. - *Rønner*: rønnebærtræer. - *bekjendte*: velkendte (for svalen). - *Skræk for*: til skræk for; en skræk for.

142

sørgelige (Fugle): sørgmodige; som viser sorg. - *Heyre (...)* *Ugle*: alle standfugle, uden den sang, der kendetegner en varmere årstid. - *at (indbyde)*: for at. - *synes*: ses. - *helder*: falder; nærmer sig sin død. - *er (...)* *undre paa*: Er det så mærkeligt? - *den gode Jomfrue*: vel musen. - *taugt*: tiet.

Cantata for Raadhuus-Strædets Concert

Trykt efter 55 bd. 5, s. 203, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 2, s. 364-67.

142

Raadhuus-Strædets Concert: se n.t.s. 31. - *Recitativ*: se n.t.s. 36. - *Hun*: naturen. - *Norden*: nordenvinden. - *Philomele (...)* *Ithys*: Filomele var if. gr. overlevering datter af sagnkongen Erichthonios. Kong Tereus i Daulis havde faet hendes søster Prokne til hustru og havde med hende en søn, Itys. Tereus blev betaget af sin svigerinde Filomele, voldtog hende og skar hendes tunge af, for at hun ikke skulle røbe ugeringen. Men Filomele skildrede alt, hvad der var sket, i en kunstfærdig billedvævning. Prokne hævnede sig ved at slagte Itys og sætte hans kød for faderen. Søstrene flygtede, forfulgt af Tereus. Alle blev forvandlet til fugle: Prokne til en nattergal, Filomele til en svale. I en anden version er det Filomele, der forvandles til en nattergal, hvorved navnet F. har faet sin poetiske betydning. 274 Om nattergalen siger grækerne, at den med sin sang: »Itys, Itys« klager over den dræbte søn; om svalen siges det, at den kvadrer så uforståeligt, fordi den har faet sin tunge skåret af. - *Markens høie Sangerinde*: lærken.

143

Pindi høie Sangerinder: muserne (se n.t.s. 137). - *finder*: føler. - *synge*: besynges.

III Jomfrue Anna Hedevig Jacobsen, da solen var overtrukken med Skyer i Sommeren 1773

Trykt efter SS bd. 5, s. 204, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 2, s. 393-94.

143

Jomfrue: se n.t.s. 7. - *Anna Hedevig Jacobsen*: datter af Ewalds værtsfolk på Rungsted Kro, f. 1751. - *Norden*: nordenvinden. - *Zembla*: se n.t.s. 47. - *Hyrdinde*: se n.t.s. 7 og 90.

144

Vaaret(s): våren, foråret. - *Zephir(s)*: vestenvinden eller mild brise i almindelighed. - *Svolmer*: svulmer. - *Flye*: flygt for, undgå. - *mørke (Øie)*: formørket af mismod, vrede, uædle følelser.

Morgen-Sang

Trykt efter SS bd. 5, s. 205f, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 3, s. 261-64. Optaget i forkortet og bearbejdet form i *Evangelisk-Christelig Psalmebog* udg. af N. E. Balle (1793).

145

Myriader: talløse skarer. - *Lær og*: *Lær* også. - *Du som behersker Himmelen (...)* *Magt og Ære*: I det følgende er Fadervor indskrevet og parafraseret, jf. Matt. 6,9-13. - *Serapher(s)*: i Es. 6,1 brugt om engle med seks vinger omkring Jahves trone. - *som gjør saa trygt*: vel: som gør én så tryg. - *Zebaoth*: i GT betegnelse for Gud som hærskarers herre, dvs. herre over Israels hære, uvej, jordskælv osv., den vældige gud, som virker i alt. - *Halleluja*: hebr., lovet være Gud. - *nyder*: besidder, har fordel af.

146

trænger: har det trangt, svært; evt.: har jeg trang. - *Forskyld[e]*: tilregne skyld (for en brøde). - *Snarer*: fælder; fristelser. - *styrtes*: nedstyrtes. - *Ondskabs Træl*: vel den onde, syndige menneskenatur; næppe: fristeren, den Onde. - *Din Priis*: din lovprisning.

275

Over M. B**

Trykt efter SS bd. 5, s. 207-208, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 3, s. 288-91.

146

*M. B***: Madam Berling, dvs. G. C. Berlings (se n.t.s. 47) første hustru, den 31-årige Maria Catharina Berling, f. Godiche. Madam: se n.t.s. 51. - *Anker*: symbol på håb. - *Salighed*: livet efter døden, det evige liv.

147

søer: tilsvor, gav løfte om. - *Dødens Skygge*: jf. Sl. 23,4 (bibeloversættelsen fra 1740). - *Livets Kilder*: jf. Si. 36,10 og Joh. 4,14. - *Vælde ud af Almagts Throne*: jf. Ab. 22,1. - *den evig grønne Krone*: hentyder til livets træ, der vokser ved livets flod midt i det ny Jerusalem, Ab. 22,2. - *det nye Jerusalem*: jf. Ab. 21,1-22,5, hvor det ny Jerusalem, eller den evige stad, er beskrevet i en vision om det evige liv. - *(hvad var vi uden) dette*: dvs. *Almagt Ord* eller måske *det nye Jerusalem*, dvs. salighedshåbet. - *Bølgers og Orcaners Spøg*: kastebold for bølger og orkaner, prispivet deres leg. - *Klippets og Hav-Strudlens Trette*: et bytte, klippen og

malstrømmen strides om. - *Kiede*: kæde, dvs. ankerkæde. - *raabe*: anråber om. - *Forjettelsen (...) Forladtes Graad*: jf. Åb.21,4.

148

Dødens Braad: jf. 1. Kor. 15,55. - *hine*: dvs. *Natur og Dyder*. - *min Morbroers troe Veninde*: Digtet skal udtrykke G. C. Berlings søstersøn, E. A. H. Møllers tanker. - *(Nu) alt*: allerede. - *Lydige (...) paa Jorden*: jf. 5. Mos. 5,16. - *finder*: føler. - *Os allene traf Din Død*: Kun vi, dvs. de efterladte, blev ramt af døden (den døde er i Guds rige).

Over M. Th**

Trykt efter SS bd. 5, s. 210-11, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 3, s. 299-301.

149

*M. Th***: Madam Dorothea Cathrine Thonning, g.m. amtskirurg Rasmus Thonning; død 22 år gammel 13. sept. 1772. Madam: se n.t.s. 51. - *Digteren havde Prædilektion (...) Udg.*: Fodnoten skyldes udgiveren af *Samtl. Skr.* Chr. G. Proft. *Prædilektion*: forkærlighed. - *viise Daare*: jf. måske n.t.s. 16, *Zenon(s viise Daarer)*. - *Tret*: træt, kæmp. - *hvorfor*: fra hvilken. - *Myriader*: talløse skarer. - *tabe (...) Liv*: dør. - *Bliv*: bliv til. - *den Retfærdige*: den, der er fritaget for skyld; også den, der ikke fraviger Guds bud. - *finder*: føler.

150

brustet: bristet; om øjne, der i døden har mistet deres glans. - *oplod276sig*: åbnede sig. - *faldne*: visnede. - *Lilie*: symbol på uskyld, renhed, kvindelig skønhed. - *vor Smerte / Bygge*: bydemåde: lad vor smerte bygge. - *Ære-Støtter*: gravmonumenter. - *Skrig*: klageråb. - *Suk og*: suk også. - *Vandrere*: betegnelse for mennesket med henblik på livsvandringen, jf. gravskriftformularen »Stat stille Vandringsmand osv.«, se n.t.s. 67.

Paaskrift paa en Kaffekande

Trykt efter SS bd. 5, s. 212, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 4, s. 365. 151 *saa*: således også. - *Mokka*: fin arabisk kaffe fra Yemen. Kaffe korn til Norden i beg. af 1700-tallet.

Til B*** og E***

Trykt efter SS bd. 5, s. 212-14, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 4, s. 394-98. Trykt i *Lieb.* bd. 2, s. 114-17.

151

*B*** og E****: ej identificerede. - *staaende*: som står stille. - *opholder*: opretholder; holder liv i. - *dets Gud*: støvets gud, dvs. mennesket. - *Faldne(s)*: syndige mennesker. - *Lov*: lovprisning. - *Dig*: dig selv. - *den nyelig Skabte*: Adam, jf. 1. Mos. 2,7ff. - *Vellyst*: lystfølelse. - *Harm*: sorg; nød; ydmygelse. - *Mandinde*: jf. Evas skabelse og navngivning, 1. Mos. 2,23.

152

aagrer: driver åger med (så ikke alle kan fa del deri). - *Prindser*: fyrster. - *Og de udtømmede Provindser / Udtømme din Lyksalighed*: Selv i de provinser (dvs. egne), der er udpinte pga. de vrede fyrsters krige, har

menneskene en ressource tilbage, nemlig kærligheden, at øse af.- *Og saae min Sangerske dig*: min muse så dig også. - *usavnet*: ensom. - *sorte*: onde, slette. - *Chamos*: (her genitiv, altså egl. Chamos') i GT afgud for moabitterne, folkeslag øst for Det døde Hav; jf. Dom. 11,24.

153

udbred Dit Hierte: tolk, hvad dit hjerte føler. - *underlige*: forunderlige, vidunderlige, -*finder*: føler. - *Sympathie*: samfølelse. - *min henrykte Sangerinde*: min begejstrede muse. - *drukken*: lidenskabeligt bevæget, henført. - *Kiede*: kæde, sammenhæng.

277

Til F* og L*

Trykt efter SS bd. 5, s. 215-16, hvis tekstgrundlag er *Samtl. Skr.* bd. 4, s. 402-404.

154

F og L** : muligvis farver Rasmus Find og jomfru Anna Lund, som blev viet 26. maj 1773. - *Almagt(s)*: Gud. -*føler sig*: føler, han er til, bliver sig selv bevidst. -*Jordguden*: mennesket, her nok med allusion til Adam i Paradiset. - *taber / Sig*: hengiver sig.

155

emailerte: med smykket overflade, -*findes*: måske: føles. - *elskværdig*: elskelig. - *Eger*: egetræer. - *diamantne*: der skinner som diamanter.

Tanker ved Salig Hr. Ulrich Friderich Suhms Grav

Trykt efter SS bd. 5, s. 221-22, hvis tekstgrundlag er *Adresseavisen* 1778, nr. 12, 21. jan. Digtet er i SS bragt i et tillæg, der omfatter tekster af usikker oprindelse.

156

Ulrich Friderich Suhm: søn af den velhavende mæcen, historikeren P. F. Suhm (1728-98); døde 16 år gammel. - *feyrest' Blomster*: fagreste blomstring el. flor. - *Raad*: beslutning, plan. - *Bane*: livsbane. - *Retviished*: retfærdighed, - *giv og tag*: allusion til Job 1,21. - *Balsom*: balsam, lindring. - *skuer alt*: ser allerede.

157

End: endnu. - *Kreds*: virkekreds. - *Held*: lykke. - *medynksom*: medfølelse. - *vist*: visselig.

Rimbrev til L. Bensen

Trykt efter SS, 2. opl. (1969) bd. 6, Tillæg udg. af Erik M. Christensen, s. 4-6. Tekstgrundlaget er originalmanuskriptet; dette er i Bakkehusets forvaring og tilhører Frederiksberg Kommunes Biblioteker. Datering: vel o. 19. juli 1772, jf. s. 159,1. 19 og 21. Brevet er skrevet af Ewald og vennen Peter Spendrup (se ndf.) i fællesskab. Ewalds hånd gengives i nærværende tryk med ordinær, Spendrups (i øvrigt ukendte) med

kursiv skrift. Ms. indeholder tilføjelsen: *A Monsieur Monsieur L: Bensen å son Logis*.

157

L. Bensen: se n.t.s. 116. - *Patron*: beskytter, velynder. - *Moecen*: mæcen. - *Apoll*: Apollon, se n.t.s. 41. - *Monfrere*: fr. »min broder« (finere tiltaleform). - *Domestiquer*: tjenerskab. - *Pretioser*: kostbarheder. - *Hans*: Johannes (Ewald). - *Peder*: Peter Matthias Spendrup (1747-1828), cand.theol.; overtog siden faderen Mads Spendrups 278 brændevinsbrænderi. I årene 1771-73 boede Ewald i ejendommen Vingårdsstræde 135, som ejedes af Mads Spendrup. Ewalds venskab med sønnen stammer fra denne periode. - *hovner*: svulmer op. - *Paars (...)* *Cliim*: i Holbergs komiske heltedigt *Peder Paars* (1719-20) strander hovedpersonen på Anholt; i hans fantastiske roman *Niels Klims underjordiske Rejse* (1741) styrter helten ned i jordens indre.

158

Dog skal det da: dog, hvis det da skal. - *Poem*: (større) lyrisk eller episk digt. - *tillige*: sammen. - *ventelig*: sandsynligvis. - *Roes*: ære, berømmelse. - *nyne*: nynne. - *Giæk(ke)*: tåbelig person. - *kiække*: sladre. - *Minerva*: i rom. mytologi bl.a. videnskabens gudinde. - *kapsuun[e]*: lægge kapsun (tøjle, tømme) på. - *Mercur*: i rom. mytologi handelens gud. - *sclaviske*: som passer sig for en slave.

159

Mars: i rom. mytologi krigsguden. - *Calliope*: se n.t.s. 69. - *Plutus*: se n.t.s. 111. - *Bacchus*: i rom. mytologi vinens gud. - *Gratier*: se n.t.s. 139. - *tylde*: hælde. - *Venus*: i rom. mytologi kærlighedsgudinden. - *Doris*: navn kendt fra hyrdedigtningen. - *Brunetter*: I *Levnet og Meeningen* (se efterskriften s. 184) taler Ewald om »disse bydende, mægtige, fortryllende Brunetter« (LM s. 121). - *et Brød til dit Suul*: spiller på talemåden at fa sul (kød) til brødet, evt. også brød i betydningen levebrød. - *Fetter*: her måske om åndeligt slægtskab. - *Tjener*: strengen over n er en fordoblende nasalstreg, som angiver den ældre skrivemåde: Tjenner. - *Jul*: forkortelse for Julii.

Fra et brev til moderen, Marie Huulegaard, dateret D. 6te Novbr 1778

Trykt efter SS bd. 4, s. 366-67, hvis tekstgrundlag er Det kgl. Bibliotek, Nyere Brevsamling. Ewalds sengeliggende mor har, fremgår det af hans brev, bedt sønnen om »en Prøve af min Konst, til Tids-Fordriv«.

159

min Sangerinde: min muse. - *Vinde*: tarmluft.

160

der (jammer-Klang): deres. - *Dunser(s)*: dumrian, dosmer (af eng. »dunce«; især kendt fra Alexander Popes værk *The Dunciad*, 1728-42). - *kilt[e] (...)* *op*: (om langt skørt o.lign.): løfte op og fæstne fx om hofterne med et bånd.

279

Noter II til Tillæg

Fra Samtl. Skr. bd. I: »Tilegnelse« og »Fortale«

Trykt efter SS bd 3, s. 231-53.

Noterne til tillægget indskrænker sig til de nødvendige. Enkelte af dem er udarbejdet med udgangspunkt i fodnoterne til *Dansk litterær kritik. Fra Anders Sørensen Vedel til Sophus Claussen*. Et udvalg ved Jørgen Elbek (1964).

163

Kongen: Christian VII, se n.t.s. 11. - *det første Bind*: Udgivelsen omfatter fire bind (se indledning til Noter, s. 223), hvoraf Johannes Ewald vistnok redigerede det første. Af digte indeholder bindet foruden en række hyldest- og sørgedigte til kongehuset - heriblandt sørgesangene over Frederik V - nogle kantater og anden kirkelig musik, bl.a. passionsoratoriet fra 1771. Bindet rummer desuden digtene »Poenitenten«, »En aandelig Sang mod Selvmord«, »Følelser ved den hellige Nadvere«, »Til Sielen« og »Indfødsretten« (titlernes ortografi er udgavens). Af dramaer med indlagte arier er »Landsbye-Høitiden« medtaget.

164

Prolegomener(s): forord (flertal).

165

Hæng: tilbøjelighed. - *slibrige*: glatte, vanskelige. - *Medarbejdere*: her: digterkolleger. - *vist*: sikkert. - *Poeter (...)* *fødes*: Tanken stammer fra Cicero (106-43 f.Kr.), som i forsvarstalen *Pro Archia* kap. 8 udtrykker, at digterevnen er noget medfødt; forekommer som »bevinget ord« i flere formuleringer; kendet er nok »Nascimur poetae, fimus oratores«, lat.: Vi er født som digtere, vi bliver (uddannet til) talere.

166

je suis aussi peintre: I *Pensées détachées sur la peinture, l'architecture et la poésie* (1776-77) skriver Denis Diderot: »Heureux celui qui parcourant la vie des grands hommes les approuve et ne les admire point, et dit:«, fr.: Lykkelig den, som, når han betragter store mænds liv, føler respekt, men ikke beundring for dem og siger: - *Son pittor anch'io*«, ital.: Også jeg er maler. Se Diderot: *Heros et martyrs. Salon 280des 1769, 1771, 1775, 1781* udg. af Else Marie Bukdahl, Annette Lorenceau og Gita May (Paris, 1995), s. 393 og note 55. Ordene tillægges den ital. maler Correggio (1494-1534) som hans udråb ved synet af et af Rafaels malerier. - *Quod (...)* *erat*: lat. Alt, hvad jeg ville skrive, blev til vers; fra Ovids (43 f.Kr.-18 e.Kr.) selvbiografiske elegier *Tristia* IV, 10,26. Motto for Ewalds dramatiske digt »Adamiaden, et Drama om Guds Godhed« (1765), en forløber for tragedien »Adam og Eva« (1769). - *besynderlig*: enestående, usædvanlig.

167

Edelmann, Chr. (1698-1768): ty. teolog, pga. kontroversielle teologiske synspunkter blev han i sin samtid betragtet som en farlig kætter. - *Mandrin*, Louis: fransk smuglerkonge (1724-55). - *Englerne tænke (...)* *ligesom vi*: jf. Luk. 15,7. - *Sisygambis('s)*: Da Alexander den Store i 333 f.Kr. sejrede over perserkongen Dareios, blev dennes mor Sisygambis taget til fange; Aleksander skal have behandlet hende med stor hensynsfuldhed. - *Canut*: Knud den Store (da. konge, d. 1035); en anekdote fortæller, at han for at belære en skjald, der smigrede ham, om sin magts begrænsning satte sig på sin trone ved strandbredden og bød havet holde bølgerne tilbage fra hans fødder. Da vandet skyllede hen over dem, lod han det være et bevis på, at Gud er den eneste, der er almægtig.

168

Diogen[es]: gr. filosof af den kyniske skole (d. ca. 323 f.Kr.); if. overleveringen levede han tilfreds i en tønde. - *Carl den Tolvte* (1682-1718): sv. konge. 1709-13, efter nederlaget ved Poltava, lå han med resterne af sin hær uden for byen Bender ved floden Dnjestr. Skildret som et frivilligt fangenskab af Voltaire i 1729. - *Philippiden (...)* *den kyniske Philosoph*: Alexander den Store (jf. n.t.s. 104) var søn af kong Filip af Makedonien. If. overleveringen opsøgte han Diogenes, som han beundrede, og spurgte, om han kunne gøre noget for ham. Diogenes svarede: Flyt dig, du skygger for solen. - *den stærke Bernhardt*: ej identificeret; måske figur i folkebog el. eventyr. Navnet er af oldhøjtysk oprindelse og betyder den hårde el. stærke bjørn. - *Miltiades* (d. 489 f.Kr.): athensk fyrste. - *Themistokles* (525-460 f.Kr.): athensk feltherre, statsmand. - *Aristides* (530-467 f.Kr.): attisk feltherre, statsmand. - *Cornelius(')*: den rom. historieskriver Cornelius Nepos (ca. 100-25 f.Kr.); forfatter til berømte hærføreres biografier, som blev brugt ved begynderundervisning i latin. - *Pausanias* (d. 468 f.Kr.): spartansk konge. - *Ly sander* (d. 395 f.Kr.): spartansk feltherre og statsmand. - *Agesilaus* (444-360 f.Kr.): spartansk konge. - *Atticus* (109-32 f.Kr.): rom. ridder, 281 historisk forfatter, Ciceros ven og forlægger. - *tyede*: tydede, læste; oversatte og kommenterede på skolemanér. - *Rousseau's Tilbedere (...)* *denne Bog (...)* *for Ungdommen*: I *Émile*, 3. bog (1762) anbefaler Jean-Jacques Rousseau *Robinson Crusoe* som børnelæsning. - *Tom Jones*: se efterskrift s. 193. - *positiv*: sikker på.

169

Spradebasse: laps. - *Smetius*: formentlig H. Smetius a Leda (egl. de Smet) (1537-1614), flamsk digter, hvis håndbog i lat. verslære blev meget udbredt. - *Weinrichius*: Der henvises til C. G. Jöcher: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* (1750-51), som omtaler flere filologisk kyndige med efternavnet Weinrich, fx Valent. W. (1553-1622) ty. rektor, digter og grammatiker; udgav bl.a. *carmine latino & graeco*. - *Latien(s)*: af Latium, en omskrivning for Rom, romerriget. - *Flaccus*: Horats, se n.t.s. 37. - *Virgil*: Vergil, se n.t.s. 31. - *Pius Æneas*: helten, den fromme, »dydige« Æneas i Vergils *Æneide*. - *Fidus Achate(s)*: Æneas' tro følgesvend i *Æneiden*.

170

Høiskolen: universitetet. - *Erudite*: lat. egl. eruditi: mænd af faget, de lærde. - *Klopstock*: se efterskrift, s. 192 og 195. - *Kaalund*: vel H. V. Kaalund (1709-67), en lejlighedsdigter. - *Elvens og Moldauens Brede*: Med floderne Elben og Moldau hentydes der til Den preussiske Syvårskrig, se efterskrift s. 194.

171

Clio [Kleio] (...) *Thalia* (...) *Melpomene*: hhv. historieskrivningens, komediens og tragediens muse. - *Hollats*: David Hollaz (1648-1713): ty. teolog. - *Reinbeck*, J.G. (1683-1741): ty. teolog. - *Brochmann*: Jesper Brochmand (1585-1652): Sjællands biskop, hvis *Huspostil* fik stor udbredelse. - *Afhandling*: »Svar paa det Spørgsmaal: Hvorfor var en Guddommelig Forløser nødvendig for det Menneskelige Kiøn?« (1762). - *Vittighed*: ånd. - *et eneste (Stykke)*: if. Knud Lyne Rahbek (*Hesperus*, s. 36) brudeversene fra 1765 til hørkræmmer Ebbesen og jfr. Huulegaard (s. 7f), men A.D.Jørgensen mener (s. 248), at der må være tale om et lejlighedsdigt fra 1762-64. - *en af mine Venner*: L. J. Benzon (1740-99), cand.theol., Ewalds ven på Valkendorfs Kollegium. - *mit mislykkede Tog* (...) *Tab*: se efterskriften s. 194 og 195.

172

LYKKENS TEMPEL: se efterskriften s. 195. If. A.D.Jørgensen er værket vistnok skrevet før Arendsens bryllup. - *Poulsen*, A. B. (1726-64), præst og digter, medlem af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse. - *Sneedorff(s)*: se n.t.s. 67. - *Carstens*: se efterskriften s. 209.

173

Følgagtighed: (ikke nedsættende) om at rette sig efter nogen/noget. - *uforbederlig*: fuldkommen. - *en Arie, et Chor, og et Recitativ*: se s. 9ff. 282 - *konstig, og vittig*: kunstforstandig og åndfuld. - *fjerde Lectie*: latinskolens næstøverste el. tredjeøverste klasse.

174

ADAM OG EVA [egl. Ewa] eller *Den Ulykkelige Prøve* (1769): se efterskriften s. 209. - *den ældre Corneille(s)*: den fr. tragedie digter Pierre C. (1606-84), hvis mindre kendte broder Thomas C. (1625-1709) også skrev tragedier. - *Forfatteren af Messiaden*: Klopstock; jf. n.t.s. 46. - *Sentiments*: følelsesudbrud.

175

Batteux, Charles (1713-80): fr. filosof og litterat, kendt for værket *Les beaux arts réduite à une même principe* (1746), da. *Indledning til de skønne Kunster og Videnskaber* (1773). Fælles for kunstarterne er if. B. efterligning af naturen, dvs. naturens skønneste træk udvælges og udvikles til en idealisering, som dog ikke må overskride det sandsynlige. »De skønne Kunster« blev i sidste halvdel af 1700-tallet fællesbetegnelse for poesi, maleri, musik, skulptur og dans. - *Planskrivere*: systematikere. - *Horatzes Brev til Pisonerne*: H.s (se n.t.s. 37) poetik *Ars poetica*. - *Boileau(s)*: Nicolai Boileau-Despréaux (1636-1711): fr. digter og kritiker; hans *L'Art poétique* (1674) sammenfatter den klassicistiske humanismes poetik: efterligning af naturen og den ældre litteratur, fornuft, mådehold, klarhed. - *Pope*, Alexander (1688-1744): jf. n.t.s. 116. - *Mulgrave*: den eng. digter John Sheffield (1684-1721), jarl af Mulgrave, er kendt for sit *An Essay on Poetry*. - *Corneilles Discusser*: C.s tre teoretiske værker: *Discours de l'utilité et des parties du poème dramatique*, *Discours de la tragédie* og *Discours des trois unités*, alle fra 1660. - *fem fierding Aar*: ét og et kvart år. - *Wieland(s)* (...) *Machperson(s)*: se efterskriften s. 191. - *ROLFKRAGE*: se efterskriften s. 210.

176

Præg af: vidnesbyrd om. - *Anacreon*: gr. digter fra midten af 6. årh. f.Kr.; skrev ret konventionel poesi om vin og kærlighed. A. har givet navn til en ty. litterær retning, anakreontikken, der florerede ca. 1740-70 som en gren af rokokodigtningen. En elegant og vittig, selskabelig og underholdende poesi, der ikke gav sig ud for at være mere. - *Simonides* fra Keos (556-468 f.Kr.). S. stillede sig i magthavernes tjeneste og var den første gr. digter, der skrev digte på bestilling. - *Archilochus*: gr. digter, ca. 650 f.Kr.; digtede om krig og kærlighed.

177

Humor: temperament.- Pindus:se n.t.s. 125. 283 Tak til redaktør, cand. mag. Svend Eegholm-Pedersen, som har gennemlæst og suppleret notemanuskriptet, til cand.mag. Finn Gredal Jensen, som har givet gode rettelser- og suppleringsforslag til hele udgaven, til centerleder, dr. phil. h.c. Niels Jørgen Cappelørn, der har besvaret tvivlsspørgsmål om allusioner til GT og NT, samt til lektor, dr. phil. Vibeke Winge, som har gennemset Esther Kielbergs tyske oversættelser.